

Лілія Орел

**ІНДИВІДУАЛІЗАЦІЙНІ ПРАВА
ЮРИДИЧНИХ ОСІБ**

МОНОГРАФІЯ

Київ

2017

Автор: Орел Лілія, доктор юридичних наук, доцент,
керуючий партнер ТОВ “АНА-ЛП”.

УДК 347.121.2

ББК 67.304

О 63

Орел Л. Індивідуалізаційні права юридичних осіб :
Монографія. – К. : Інтерсервіс, 2017 р. – 192 с.

Монографія розрахована на її використання у законотворчій, правозастосовчій та науковій сферах. Пропозиції, що зроблені у результаті дослідження, спрямовані на удосконалення законодавства України. Книга може допомогти у тлумаченні й застосуванні судовими та іншими органами норм законодавства щодо немайнових прав на індивідуальність, найменування, логотип, домен, бренд, місцезнаходження тощо. Висновки, що зроблені у монографії будуть сприяти розвитку немайнових прав у науці та практиці.

© Орел Лілія, 2017

ПЕРЕДМОВА

Індивідуальністю є своєрідність тієї чи іншої особи, яка становить її особливість, що складається з якісних відмінностей цієї особи. Завдяки індивідуальності та чи інша юридична особа протиставляється розумінню юридичної особи загалом чи окремого її виду, організаційно-правової форми.

Індивідуальні риси кожної організації фактично протиставляються загальним ознакам юридичної особи як абстрактної юридичної конструкції, що об'єднує зазначений різновид суб'єктів цивільного права. Юридична особа має властивості, якими вона відрізняється від інших. До них також входять ті, які називаються засобами індивідуалізації.

Індивідуалізацією є діяльність, що здійснюється в певних правових формах шляхом використання особливих правових інструментів, що об'єднуються поняттям засобів індивідуалізації юридичної особи та результатів її діяльності.

Ними можуть бути обов'язкові засоби індивідуалізації, що передбачені чинним законодавством (найменування юридичної особи, місце знаходження юридичної особи) та інші засоби (логотип, бренд, домен та інші). За допомоги цих засобів юридична особа вирізняється

серед маси інших подібних організацій сама та виділяються результати діяльності цієї організації.

Індивідуалізаційні права юридичної особи розглядаються у цій монографії як немайнові права, що надають цій особі можливості формувати та використовувати ознаки, які її індивідуалізують у вигляді найменування, місцезнаходження, печатки, установчих документів, логотипу, бренду, доменного імені тощо, сукупність яких становить особливість юридичної особи, що робить її своєрідною та пізнаваною серед інших осіб.

Індивідуалізаційні права є комплексом прав, що дозволяють юридичній особі вирізнитися серед інших. До них можна віднести немайнові права на найменування, на місцезнаходження, на індивідуальність юридичної особи.

В умовах високої конкуренції юридичних осіб комплекс цих прав буде сприяти їм у діяльності та розвитку, адже серед великої кількості організацій споживач найбільше довіряє тим, яких впізнає. Також завдяки захисту цих прав зростає можливість протидіяти недобросовісній конкуренції.

У результаті це вплине на відносини між особами, які повинні бути більш коректними, аніж є на сьогоднішній день, а в подальшому і на розвиток економіки та інші суспільні відносини в Україні.

РОЗДІЛ 1

ПРАВО НА ІНДИВІДУАЛЬНІСТЬ

Глава 1. Поняття індивідуальності

Кожна юридична особа може бути своєрідною, володіти індивідуальністю, яка вирізняє це утворення серед інших суб'єктів цивільних правовідносин.

Під індивідуальністю (від лат. «*individuitas*» – неподільне, англ. «*individuality*» – індивідуальність, особливість) традиційно розуміють неповторну своєрідність якого-небудь явища, окремої істоти, людини ¹, що включає в себе особливості характеру й психічного складу, що відрізняють одну людину від іншої ², рівень розвитку особистості ³, основну властивість індивіда в особі ⁴, оскільки особа є носієм індивідуальних властивостей, певних характерних ознак ⁵.

¹ Большой психологический словарь / сост. и общ. редактор Б. Г. Мещеряков, В. П. Зинченко. — СПб. : Прайм-ЕВРОЗНАК, 2007. — 672 с.

² Івченко А. О. Тлумачний словник української мови / А. О. Івченко. — Харків. — «Фоліо», 2002. — 543 с., с. 162.

³ Філософський словник. — К. : Наук. думка, 1996. — 382 с., с. 228.

⁴ Овген С. Антитезы. Терминография. Индивидуология. Этика / С. Овген. — Калуга : Издательский педагогический центр «Гриф», 2005. — 192 с., с. 140.

⁵ Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. — К. ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2005. — 1728 с., с. 496.

У загальному розумінні індивідуальність є особливістю, що характеризує особу у її якісних відмінностях, протиставляється типовому як загальному, властивому всім суб'єктам цього класу або значної їх частини. Традиційно індивідуальне завжди протиставляється груповому.

Стосовно юридичної особи, індивідуальні риси кожної організації фактично вирізняють її серед загальних ознак юридичної особи, як абстрактної юридичної конструкції, що об'єднує зазначений різновид суб'єктів цивільного права.

Звичайно, сам собою термін «індивідуальність» більше застосовується до фізичних осіб. Насамперед це стосується наявності в конкретної фізичної особи вроджених природних, психічних, фізіологічних властивостей і якостей. Такі якості притаманні індивідові від природи.

Набагато складніше розв'язується питання про індивідуалізацію юридичної особи. Заперечення існування певних індивідуальних, особливих рис у кожної конкретної організації неприпустиме, оскільки конкретна юридична особа відмінна від подібних організацій, що говорить про її особливості.

Володіння індивідуальними рисами є необхідною й обов'язковою умовою повноцінної, реальної участі

конкретної організації в цивільному обороті. Тільки будучи належним чином індивідуалізованою, тобто виділеною з маси інших юридичних осіб, організація об'єктивно може вступати в суспільні відносини.

Участь юридичної особи в суспільних відносинах не може бути знеособленою, оскільки це суперечить як здоровому глузду, так і загальним засадам цивільно-правового регулювання суспільних відносин. Будь-яке правовідношення передбачає якусь визначеність, персоніфікованість у його суб'єктному складі, хоча ступінь визначеності, звичайно ж, може бути різною. Так, в абсолютних правовідносинах конкретно визначена, відома лише одна особа – носій суб'єктивного права, всі інші є зобов'язаними особами. У відносних правовідносинах точно визначені, персоніфіковані всі його учасники ⁶.

Індивідуалізація юридичної особи в цілому ряді випадків переслідує не тільки цивільно-правові цілі, а тому має не лише цивільно-правове значення. Зокрема, вона може бути спрямована на рішення адміністративно-правових, податкових, бюджетних, процесуальних і навіть неправових завдань (наприклад, обліково-контрольних, статистичних).

⁶ Бабаев В. К. Теория современного советского права / В. К. Бабаев. – Нижний Новгород, Изд-во Нижегород. ВШ МВД РСФСР, 1991. – 156 с., с. 84.

Індивідуалізація юридичної особи необхідна не тільки у сфері суспільних відносин, що становлять предмет цивільного права, а й в інших сферах відносин, що включаються в загалом у сферу правового регулювання⁷.

Для індивідуалізації юридичної особи інколи значення має така властивість, як національність, і в цьому сенсі під національністю юридичної особи розуміють особливу якість, властиву колективному утворенню, яке виступає самостійним учасником цивільного обороту, що виражає державну належність цього утворення або його підпорядкованість національному правопорядку. Визнання цієї якості обумовлюється тим, що юридична особа є продуктом національної системи права, що умови її створення, організації і діяльності неминуче прив'язані до того чи іншого національного правопорядку⁸.

Індивідуалізація юридичної особи засвідчена в різних сферах суспільного життя, здійснюється за допомоги

⁷ Дмитриев В. А. Гражданско-правовая индивидуализация юридических лиц и результатов их деятельности : дисс. ... канд. юр. наук : 12.00.03 / В. А. Дмитриев. – Уральская государственная юридическая академия. – Екатеринбург, 2003. – 210 с., с. 91.

⁸ Городисский А. М. Национальность юридических лиц и международный торговый оборот / А. М. Городисский. – М., 1987. – 185 с.; Ладыженский А. М. Теории национальности юридических лиц в международном частном праве / А. М. Ладыженский // Советский ежегодник международного права. – 1981. – М., 1982. – С. 260–274.

цілого набору правових інструментів, що використовуються залежно від характеру правовідносин, у які вступає організація. Якщо мова йде про правову індивідуалізацію юридичної особи, зокрема цивільно-правову, то доцільним буде підхід, в основі якого лежить положення про цивільно-правову індивідуалізацію як про правомірну, юридично значиму діяльність, що протікає в певних цивільно-правових формах.

Цивільно-правову індивідуалізацію юридичної особи насамперед слід розглядати як процес самовирізнення, самоідентифікації організації серед інших учасників цивільних правовідносин. Індивідуалізація юридичної особи є комплексом цілком визначених і закріплених чинним законодавством та звичаями ділового обороту дій, тобто діяльність, спрямована на досягнення конкретної мети – виділитися, виокремитися серед інших юридичних осіб. Таким чином, основною метою цивільно-правової індивідуалізації є виокремлення юридичної особи серед суб'єктів цивільних правовідносин⁹.

Юридична особа повинна відрізнятися від інших, мати виключне право на здатність відрізнятися. Її засоби,

⁹ Дмитриев В. А. Гражданско-правовая индивидуализация юридических лиц и результатов их деятельности : дисс. ... канд. юр. наук : 12.00.03 / В. А. Дмитриев. – Уральская государственная юридическая академия. – Екатеринбург, 2003. – 210 с., с. 92.

специфічні ознаки повинні мати правовий режим. Вона однозначно повинна сприйматися в законодавстві, на практиці, бути політимічною, бо чим більше ознак, тим більше вона має відмінну здатність мати свою систематику та правову охорону. Характерні ознаки, які індивідуалізують юридичну особу, вибираються її засновниками, набуваються в процесі її легалізації та діяльності ¹⁰.

Потреба в індивідуалізації виникла з моменту появи найперших утворень, що відповідають ознакам юридичної особи. В умовах же розвитку товарно-грошових відносин та збільшення кількості суб'єктів господарської діяльності цивільно-правова індивідуалізація юридичних осіб та результатів їх діяльності набуває все більшого значення. Насамперед це пояснюється необхідністю захисту інтересів самих організацій як учасників цивільного обороту.

Захист права на індивідуалізацію юридичних осіб виходить із таких положень:

- вони є немайновими правами організації, спрямованими на їх індивідуалізацію, відокремленими від інших суб'єктів цивільних правовідносин;

¹⁰ Сергеев А. П. Право интеллектуальной собственности в РФ / А. П. Сергеев. – М. : Проспект, 2004. – 752 с.; Минков А. Международная охрана интеллектуальной собственности / А. Минков. – СПб : ПИТЕР, 2001. – 720 с.; Право інтелектуальної власності / під ред. О. А. Подопригори, О. Д. Святоцького. – К. : Вид. дім «Ін Юре», 2002. – С. 229–237.

- ці суб'єктивні права, як правило, є за своєю правовою природою винятковими, що належать тільки їх носієві – юридичній особі;

- порушення немайнових прав призводить до заподіяння реальних збитків та упущеної вигоди, які підлягають відшкодуванню в повному обсязі ¹¹.

Таким чином, кожна юридична особа має право на індивідуальність. Індивідуальністю є своєрідність тієї чи іншої особи, яка становить її особливість, що складається з якісних відмінностей цієї особи. Завдяки індивідуальності та чи інша юридична особа протиставляється розумінню юридичної особи в загалом чи окремого її виду, організаційно-правової форми.

Індивідуальні риси кожної організації фактично вирізняються серед загальних ознак юридичної особи як абстрактної юридичної конструкції, що об'єднує зазначений різновид суб'єктів цивільного права.

Юридична особа має властивості, якими вона відрізняється від інших. До них також входять ті, які називаються засобами індивідуалізації.

¹¹ Дмитриев В. А. Гражданско-правовая индивидуализация юридических лиц и результатов их деятельности : дисс. ... канд. юр. наук : 12.00.03 / В. А. Дмитриев. – Уральская государственная юридическая академия. – Екатеринбург, 2003. – 210 с., с. 7.

Глава 2. Особливості індивідуальності юридичної особи

Цивільно-правова індивідуалізація як діяльність здійснюється в індивідуально-правових формах шляхом використання особливих правових інструментів, що об'єднуються єдиним поняттям – засоби індивідуалізації юридичної особи та результатів її діяльності. Це можуть бути як обов'язкові, прямо передбачені чинним законодавством, цілком певні засоби індивідуалізації (найменування юридичної особи, місце знаходження юридичної особи), так і інші способи (наприклад, застосовані в силу сформованих звичаїв).

Під засобами індивідуалізації слід розуміти певні умовні позначення (знаки, символи), за допомоги яких юридична особа виділяється серед маси інших собі подібних організацій. Це також стосується й виділення результатів діяльності організації. Ними можуть виступати словесні, образотворчі, об'ємні, звукові, комбіновані та інші позначення (знаки). І в цьому значенні до засобів індивідуалізації необхідно відносити найменування юридичної особи, місце знаходження юридичної особи, товарний знак і т. ін.

Засоби індивідуалізації, по суті, є нематеріальними об'єктами, незважаючи на те, що вони втілені в будь-якому матеріальному носії. Спосіб індивідуалізації є видом діяльності юридичної особи щодо застосування конкретного засобу ідентифікації як певного позначення в економічній та іншій діяльності організації, що ставить за мету індивідуалізацію. Так, використання юридичною особою найменування являє собою найбільш поширений спосіб індивідуалізації цієї організації в суспільстві, що дозволяє виділити організацію як цілком певного учасника суспільних відносин. Слід відзначити, що лише оригінальні слова та фрази сприяють належній індивідуалізації цієї юридичної особи щодо інших осіб.

Під час вирішення питання про тотожність найменувань, розбіжності в організаційно-правовій формі не слід брати до уваги. Додатковим аргументом на користь цього висновку є можливість зловживання недобросовісних суб'єктів підприємництва під час вибору найменувань успішних конкурентів, хоча й іншої організаційно-правової форми. Це відкриває можливість для окремих несумлінних конкурентів уникати відповідальності перед сумлінним власником права на найменування.

Безумовно, присвоєння найменування юридичної особи і визначення його місця знаходження – це такі види

діяльності юридичної особи, в яких знаходять втілення основні способи його цивільно-правової індивідуалізації. Вимоги про закріплення в установчих документах зазначених атрибутів організації носять обов'язковий характер. Тим не менше, юридичні особи далеко не завжди обмежуються використанням тільки цих способів, застосовують і інші засоби індивідуалізації.

Зазначене положення повною мірою відповідає основним методам цивільно-правового регулювання, зокрема диспозитивності та ініціативності суб'єктів цивільного права, у формуванні та реалізації цивільних правовідносин. Так, нерідко індивідуалізація конкретної юридичної особи і результатів її діяльності, одночасно здійснюється за кількома напрямками, з використанням певної сукупності засобів індивідуалізації, аж до розробки й використання власного оригінального фірмового стилю.

За словами фахівців у галузі економіки, фірмовий стиль представляє собою ряд прийомів, які забезпечують, з одного боку, певну єдність усіх виробів організації а з іншого – протиставляють організацію і її вироби конкурентам та їх товарам. Як складові елементи у фірмовий стиль включаються товарний знак, логотип (спеціально розроблене оригінальне зображення повного або скороченого найменування юридичної особи чи групи його товарів),

фірмовий блок (об'єднані в композицію знак і логотип, включаючи фірмові гасла, фірмовий колір, фірмовий комплект шрифтів)¹².

Висока конкуренція комерційних юридичних осіб сприяє намаганням утриматися на ринку, бути упізнаваним, мати можливість протидіяти недобросовісній конкуренції. Завдяки глобалізації економіки, проблема індивідуалізації набуває міжнародного характеру. На основі єдиних підходів можна забезпечити єдиний товарний простір, де споживач отримує можливість ідентифікувати виробника товару за його індивідуальними ознаками. Не виключаються більш досконалі інтегровані цифрові засоби індивідуалізації, на основі новітніх цифрових технологій та кодування, в тому числі й штрихкодування. Воно є досить ефективним засобом індивідуалізації¹³. Для ведення юридичною особою успішної діяльності досить важливим є її моральне обличчя, культура, діловий етикет і престиж¹⁴.

¹² Восканян Р. С. Экономическое, правовое и функциональное значение товарных знаков в условиях действия нового хозяйственного механизма / Р.С. Восканян // Переход на патентную форму охраны изобретений. – М., 1995. – С. 4–10, с. 5.

¹³ Селюков М. А. Индивидуализация юридических лиц : дисс. ... канд. юр. наук : 12.00.03 / М. А. Селюков. – Белгородский государственный университет. – Б., 2006. – 182 с., с. 50.

¹⁴ Кочин В. Проблема визначення поняття «ділова репутація юридичної особи» / Володимир Володимирович Кочин // Юридичний вісник України. – 2009, № 21 (725). [Електронний ресурс]. – Режим доступу :

Для встановлення рівня правового регулювання індивідуалізації юридичних осіб слід у загальних рисах визначитися в їх специфіці й у тому, до яких за своєю юридичною природою прав вони тяжіють і до яких видів юридичних осіб належать.

За юридичною особою визнається можливість бути суб'єктом права, вступаючи в правовідносини, вона діє як особлива соціальна персоніфікована в правовому становищі особа – власник, продавець, покупець, наймач і т. ін.

При цьому виникла потреба в більш глибокій індивідуалізації стосовно тих чи інших потреб: банківського обслуговування (рахунки), ведення статистичної звітності (коди статистичної звітності), стягнення податків (податковий код) та інше. Така персоніфікація здійснювалася в міру виникнення необхідності, але інтегрувалася на загальному рівні.

Що стосується юридичних осіб одного виду й спрямування, вони повинні відрізнятися між собою ще більшою мірою. Для цього, власне, їм і потрібні такі спеціальні внутрішні, властиві тільки даній юридичній особі ознаки, які б давали можливість оцінити результати діяльності та створити систему стимулювання високих показників. Вони формуються, з одного боку, під впливом

економічного обороту та імперативів законодавства, а з іншого боку – появою нових технологій та ініціативи засновників.

Виділяють загальні цивільно-правові та спеціальні ознаки і такі, які юридичного значення не мають, але можуть додатково впливати на цивільно-правове становище суб'єкта (наприклад, погана репутація).

Крім того, виділяються інституційні ознаки юридичних осіб. До них можна віднести правове становище юридичної особи в певних відносинах (наприклад професійний торговець цінними паперами, реєстратор). Вони, так чи інакше, відбиваються в чинному законодавстві, що має вирішальне значення в регулюванні певних суспільних відносин і вирішенні суперечок між їх учасниками.

Для юридичних осіб публічного права визначена їх компетенція, структура, джерела формування майна і система. Відповідно, можливість прояву приватної ініціативи в їх особливій індивідуалізації чинним законодавством практично зведена до мінімуму: найменування, місце

розташування, рахунки, печатки, поштові та інші реквізити ¹⁵.

Глава 3. Засоби індивідуалізації юридичної особи

Слід сказати, що не всім юридичним особам притаманні всі ознаки індивідуалізації. Так, найменування юридичної особи, яке слугує для її ідентифікації ¹⁶, притаманне всім юридичним особам, а деякі з ознак є специфічними тільки для одних, залежно від організаційно-правової форми, виду діяльності, цілей діяльності та інших факторів.

Спеціальні ознаки присвоюються їм у процесі легалізації (номер у державному реєстрі суб'єктів підприємницької діяльності, коди статистичної звітності, коди платника податку та інші) або за результатами роботи (наприклад, звання: академічний, народний, заслужений,

¹⁵ Селюков М. А. Индивидуализация юридических лиц : дисс. ... канд. юр. наук : 12.00.03 / М. А. Селюков. – Белгородский государственный университет. – Б., 2006. – 182 с., с. 61-67.

¹⁶ Мірошниченко О. А. Право людини на життя (теорія та практика міжнародного співробітництва) : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.11 / О. А. Мірошниченко. – Національна юридична академія України ім. Я. Мудрого. – Х., 2005. – 18 с., с. 40.

провідний та інше)¹⁷. Новими засобами індивідуалізації юридичної особи виступають логотип, бренд, доменне ім'я¹⁸.

Тому участь юридичної особи в цивільних відносинах від свого імені забезпечується саме засобами його індивідуалізації в комплексі. Через ці інструменти юридична особа ідентифікується, проводить розрахунки, забезпечує персоніфікацію, презентабельність і комунікацію. Це надає стабільності цим відносинам через можливість перевірки правового становища юридичної особи в тих чи інших правовідносинах приватного та публічного характеру.

§ 1. Загальні засоби індивідуалізації

Що стосується таких ознак індивідуалізації, як найменування та місцезнаходження, то вони притаманні всім юридичним особам, але ми про них вже говорили в попередньому розділі. Підприємницькі юридичні особи

¹⁷ Селюков М. А. Индивидуализация юридических лиц : дисс. ... канд. юр. наук : 12.00.03 / М. А. Селюков. – Белгородский государственный университет. – Б., 2006. – 182 с., с. 74-76.

¹⁸ Федюк Л. В. Новые средства индивидуализации юридических лиц / Л. В. Федюк // Право и жизнь. – М., 2013, № 186 (12). – С. 118–125; Федюк Л. В. Засоби індивідуалізації юридичної особи / Л. В. Федюк // Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України. – 2013, № 5. – С. 67–72.

можуть мати комерційне (фірмове) найменування¹⁹, що може слугувати додатковим засобом їх індивідуалізації, якому присвячено ряд наукових досліджень.

Також зупинятися не будемо на таких ознаках, які індивідуалізують юридичних осіб та їх товарів і послуг, як торгова марка, географічне зазначення, оскільки вони детально були розглянуті в багатьох дослідженнях²⁰.

¹⁹ Про практику застосування господарськими судами законодавства про захист прав на об'єкти інтелектуальної власності: Лист Вищого господарського суду України від 14.12.2007 р., № 01-08/974; Про практику застосування господарськими судами законодавства про захист прав на об'єкти інтелектуальної власності (за матеріалами справ, розглянутих у касаційному порядку Вищим господарським судом України : Оглядовий лист Вищого господарського суду України від 30.06.2009 р., № 01-08/411/1.

²⁰ Козинець А. О. Засоби індивідуалізації учасників цивільного обороту, товарів і послуг у цивільному праві України : дис. ... канд. юр. наук : 12.00.03 / А. О. Козинець. – КНУ ім. Т. Шевченка. – К., 2006. – 218 с.; Козинець А. О. Засоби індивідуалізації учасників цивільного обороту, товарів і послуг у цивільному праві України : автореф. дис. ... канд. юр. наук : 12.00.03 / А. О. Козинець. – Київський національний університет ім. Т. Шевченка. – К. : 2006. – 18 с.; Козинець А. О. Право на засоби індивідуалізації учасників цивільного обороту, товарів і послуг : монографія / А. О. Козинець. – Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – К. : Київський університет, 2007. – 312 с.; Козинець А. О. Географічне зазначення та торговельна марка: проблеми правової охорони / А. О. Козинець // Вісник господарського судочинства. – 2005. – № 3. – С. 237–242; Макода В. Право інтелектуальної власності на торговельну марку / В. Макода // Юридична Україна. – 2009, № 5. – С. 60–64; Мельник О. М. Проблеми правової охорони знаків для товарів і послуг в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / О. М. Мельник. – Національна академія внутрішніх справ

Зупинимось лише на тих ознаках, на яких вітчизняна цивілістична наука не надто наголошує як на тих, що індивідуалізують юридичну особу.

Печатка відіграє констатуючу роль у документообігу, оскільки її відбиток на документі підтверджує і легалізує цю юридичну особу. Зазвичай у документообігу, крім печатки юридичної особи, є й підпис певної особи, яка діє від імені організації. За такого стану печатка засвідчує правомочність підпису. Тому, якщо документ підписаний не уповноваженою на те особою, але її підпис завірений належною печаткою юридичної особи, то

України. – К., 1999. – 203 с.; Кашинцева О. Ю. Правова охорона знаків для товарів і послуг в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.04 / О. Ю. Кашинцева. – Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. – К., 2000. – 198 с.; Архипова М. І. Цивільно-правова охорона географічних зазначень в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / М. І. Архипова. – НАН України ; Інститут держави і права ім. В. М. Корецького. – К., 2006. – 189 с.; Мельниченко Ю. С. Цивільно-правова охорона права на географічне зазначення в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Ю. С. Мельниченко. – Харк. нац. ун-т внутр. справ. – Х., 2011. – 201 с.; Іолкін Я. О. Торговельні марки в Україні та Європейському Союзі : монографія / Я. О. Іолкін. – Нац. акад. прав. наук України, НДІ інтелект. власності. – К. : НДІ ІВ НАПрНУ : Лазурит-Поліграф, 2011. – 140 с.; Кузнецов В. Торговая марка: вопросы права и учета / В. Кузнецов. – Х. : Фактор, 2008. – 208 с.; Рассомахіна О. А. Правове регулювання використання торговельних марок у господарському обороті : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.04 / О. А. Рассомахіна. – КНЕУ ім. В. Гетьмана. – К., 2008. – 253 с.; Демченко Т. С. Охорона товарних знаків (порівняльно-правовий аналіз) / Т. С. Демченко. – НАН України, Інститут держави і права ім. В. М. Корецького. – К. : Преса України, 2004. – 184 с.

він має правове значення. Надалі представники юридичної особи не можуть посилалися на неправомочність підпису та вимагати визнання недійсною відповідного правочину. Такий підхід виправданий у зв'язку з особливими правилами зберігання та використання печатки юридичної особи.

Виділяються два види печаток: гербові, які видаються особам публічного права та державним підприємствам, установам, і номерні, що видаються юридичним особам приватного права. Деякі юридичні особи (брокерські контори) можуть мати кілька печаток.

Крім печаток юридична особа має штемпелі, які теж його індивідуалізують і містять основні реквізити юридичної особи. Печатка юридичної особи необхідна під час відкриття рахунку в банку і повинна проставлятися на формах відповідних документів, при оформленні трудових книжок працівникам, при укладанні письмових договорів. Тим самим наявність печатки є передумовою для отримання інших засобів індивідуалізації²¹.

Юридична особа може обирати вигляд печатки, тим самим проявляти свою індивідуальність також. Проте, якщо це стосується, наприклад, юридичних осіб публічного права,

²¹ Селюков М. А. Индивидуализация юридических лиц : дисс. ... канд. юр. наук : 12.00.03 / М. А. Селюков. – Белгородский государственный университет. – Б., 2006. – 182 с., с. 104.

їхній вибір зводиться до мінімуму, оскільки пред'являється більше вимог, стандартів до печаток. Інколи обмеження виходять за рамки вимог до осіб публічного права. Так, загальноосвітні навчальні заклади Наказом Міністерства освіти і науки України «Про назви, печатки, штампи, вивіски загальноосвітніх навчальних закладів» обмежили вибором затвердженими описами печаток, цим вимогам вони повинні відповідати ²².

Раніше законодавство встановлювало більше обмежень вибору печатки як ознаки, що надає юридичній особі індивідуальності ²³, але воно втратило чинність ²⁴.

Відповідно до змін штемпельно-гравірувальні майстерні, печатки та штампи не входять до переліку предметів, речовин і матеріалів підприємств, майстерень і лабораторій, на які поширюється дозвільна система. Відповідно до цього, більше не потрібно отримувати дозвіл на виготовлення печаток та штамтів, відкриття і

²² Про назви, печатки, штампи, вивіски загальноосвітніх навчальних закладів : Наказ Міністерства освіти і науки України від 17.02.2004 – № 120.

²³ Про затвердження опису гербової печатки державного реєстратора та описів і зразків штамтів державного реєстратора : Наказ Державного комітету України з питань регуляторної політики та підприємництва від 7.04.2004. – № 42 (втратив чинність).

²⁴ Про визнання таким, що втратив чинність, наказу Державного комітету України з питань регуляторної політики та підприємництва від 07.04.2004 № 42 : Наказ Міністерства юстиції України від 20.01.2012. – № 114/5.

функціонування штемпельно-гравірувальної майстерні, тобто виготовляти печатки, штампи зможуть будь-які суб'єкти господарювання без отримання на це дозволу МВС; підприємства можуть виготовляти для себе печатки, штампи без попереднього отримання на це дозволу МВС ²⁵. На сьогоднішній день застосування печаток юридичними особами не є обов'язковим, тому цей засіб індивідуалізації може бути притаманний не всім особам.

До індивідуальних ознак можна віднести також установчі документи юридичної особи: статут, засновницький договір, установчий акт, а в деяких випадках загальне положення про організацію певного виду. Статут юридичної особи максимально деталізує як найменування, місце знаходження, так і внутрішню структуру, статутний фонд, порядок управління й компетенцію керівних органів та інше. Водночас для деяких організаційно-правових форм юридичних осіб статут не передбачається.

У статут юридична особа може вносити не тільки обов'язкові пункти, такі як найменування, органи управління, їх компетенція, порядок прийняття рішень, порядок вступу та

²⁵ Про внесення змін до Положення про дозвільну систему : Постанова КМУ від 29.12.10 р., № 1216.

виходу учасників ²⁶, мету і предмет діяльності, певні відомості залежно від організаційно-правової форми, але й інші положення, що не суперечать законодавству ²⁷.

Засновницький договір включає зобов'язання учасників створити його, порядок їх спільної діяльності щодо створення, умови передання йому майна ²⁸, порядок розподілу прибутків і збитків, управління діяльністю, порядок вибуття та входження нових засновників ²⁹.

Що стосується установчого акту, до нього включають мету установи, описують майно, що їй передається для досягнення цієї мети, структуру управління установою ³⁰.

До засобів індивідуалізації належать рахунки юридичної особи. Так, фінанси юридичних осіб, що є суб'єктами господарювання, є самостійною ланкою фінансово-кредитної системи з індивідуальним обігом коштів. Для юридичних осіб публічного права значення

²⁶ Цивільний кодекс України : Закон від 16 січня 2003 р. / Верховна Рада України, Кодекс від 16.01.2003 № 435-IV). [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>, ч. 1 ст. 88.

²⁷ Господарський кодекс України : Закон від 16 січня 2003 р. / Верховна Рада України, Кодекс від 16.01.2003 № 436-IV. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15>, ч. 4 ст. 57.

²⁸ Цивільний кодекс України, ч. 2 ст. 88.

²⁹ Господарський кодекс України, ч.3 ст.57.

³⁰ Цивільний кодекс України, ч. 3 ст. 88.

грошової діяльності є теж важливим, і така діяльність включає в себе грошове та фінансове посередництво, страхування, а також допоміжну діяльність у сфері фінансів та страхування³¹.

Для зарахування коштів від своєї діяльності або з бюджетного фінансування та здійснення розрахунків у встановленому чинним законодавством порядку повинні бути відкриті банківські рахунки. Порядок відкриття банківських рахунків урегульовано чинним законодавством³².

Юридичні особи можуть відкривати поточні та депозитні рахунки. Поточні рахунки відкриваються підприємствами усіх форм та видів власності, їх відокремленими підрозділами для зберігання грошових коштів та здійснення банківських операцій. Депозитні рахунки відкриваються юридичними особами і їх підрозділами на підставі депозитного договору, якщо це не заборонено для того чи іншого виду юридичної особи. Кошти на цей рахунок можуть зараховуватися з поточного рахунку

³¹ Господарський кодекс України, ст. 333.

³² Про банки і банківську діяльність : Закон України від 07.12.2000 р., № 2121-III / Відомості Верховної Ради України. – 2001, № 5–6. – Ст. 30.

на певний строк, після спливу якого повертаються на поточний рахунок ³³.

Юридичні особи та їх відокремлені підрозділи відкривають рахунки для зберігання грошових коштів і здійснення всіх видів банківських операцій у будь-яких банках України за своїм вибором і за згодою цих банків.

Рахунки юридичної особи, що є клієнтом банку, відкриваються в установах банків за місцем її реєстрації чи іншому банку України за їх згодою. Тим, що мають самостійний баланс, рахунки відкриваються для розрахунку за продукцію, виконані роботи, надані послуги, для виплати заробітної плати, сплати податків, зборів та інших розрахунків, які пов'язані з фінансовим забезпеченням їх діяльності ³⁴.

Банк приймає і зараховує на відкритий рахунок грошові кошти, що надходять юридичній особі, виконує її розпорядження про перерахування та видачу відповідних сум з рахунка тощо ³⁵.

³³ Малиновська Т. М. Індивідуалізація суб'єктів підприємницької діяльності : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Т. М. Малиновська. – Харківський національний ун-т внутрішніх справ. – Х., 2008. – 207 с., с. 75.

³⁴ Господарський кодекс України, ст. 343.

³⁵ Цивільний кодекс України, ст. 1066.

§ 2. Спеціальні засоби індивідуалізації

2.1. Логотип

Одним із засобів, що може надавати індивідуальності юридичній особі є логотип (від англ. «logotipe», грецьк. «logos» – слово) як асоційований образ організації. Найочевиднішою характеристикою логотипу є характеристика близького за «подобою», і ця подібність не є абсолютною, вона має виглядати просто як подоба і не більше. Він є своєрідним обличчям організації, його візитівкою ³⁶.

За визначенням Т. М. Малиновської, логотипом є постійний словесний візуальний знак, що є відмінним засобом юридичної особи чи її структурного підрозділу і використовується для позначення її товару, майна чи документів ³⁷.

Він дозволяє юридичній особі ідентифікуватися, і така ідентифікація має три типи: монолітна ідентифікація,

³⁶ Эльбрюнн Бенуа. Логотип / пер. с франц. Н. М. Баженова. – М. : Нева : ОЛМА-ПРЕСС, 2003. – 128 с.

³⁷ Малиновська Т. М. Індивідуалізація суб'єктів підприємницької діяльності : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Т. М. Малиновська. – Харківський національний ун-т внутрішніх справ. – Х., 2008. – 207 с., с. 125.

ідентифікація за допомоги переданих характеристик та за допомоги марок³⁸.

За допомоги монолітної ідентифікації організація використовує свій єдиний візуальний стиль скрізь, де вона присутня. Логотип може представляти марку та брати на себе функцію уособлення суб'єкта підприємництва. Наявність логотипу на кожному з об'єктів може засвідчувати, що все виконано відповідно до цінностей юридичної особи (стиль, смак, особливі взаємини з клієнтами).

Відповідно до ідентифікації за допомоги переданих характеристик, організація забезпечує своїм логотипом більшість своїх марок, повідомляючи тим самим про їх походження, якість товару і про те, що фірма є гарантом та керівником цих марок. Логотип тут виконує виключно функцію перестраховки і гарантії високої якості її товарів на ринку.

У такому випадку на кожному з товарів співіснують два логотипи: логотип марки і логотип організації. Функція першого логотипу полягає в насиченні товару додатковим утриманням за рахунок введення особливих ціннісних характеристик марки (емоційних, ігрових). Другий логотип

³⁸ Olins W. Corporate Identity : Making Business Strategy through Design / W. Olins. – Harvard Business School Press, October, 1990. – 224 p.

представляє організацію як гарант високої марки особи: якість, безпека, швидкість, гарантії.

Логотип може використовуватися для маркування товару юридичної особи. Стратегія маркування товарів найтіснішим чином пов'язана з ідентифікаційною структурою організації і з відносинами, встановленими між інституційним рівнем організації та рівнем виробництва товарів або послуг.

Відповідно до ідентифікації за допомоги марок, юридична особа наділяє свої марки повною автономією. У цьому випадку саме марки відіграють роль посередницької інстанції між організацією та її клієнтами.

Так, Procter & Gamble чи Unilever обрали саме цю стратегію і діють через широку дилерську мережу. Підприємства, які пішли таким шляхом, часто невідомі широкій публіці, а лише загальновідомі їх марки. Саме марка бере на себе виконання функції ідентифікації виробленої організацією продукції, при цьому сама організація не повідомляє широкій публіці свої інституційні характеристики. Логотип представляє марку та інформує клієнтів про її можливості в економічних секторах дії. Для

організацій цього сектора надзвичайно важливим є вплив марки на споживача ³⁹.

Логотип може бути знаком ідентифікації юридичної особи, якщо він володіє довговічністю в часі й просторі. Ідентичність юридичної особи виникає за трьох умов:

1) якщо ідентичність використовує знаки, що є текстовими продуктами юридичної особи і повідомляють про систему пріоритетів та дій, а логотип діє як підпис під текстами, за допомоги яких він розповідає про себе;

2) ідентичність є процесом, будується в часі й просторі в ході різних подій;

3) вона не встановлюється остаточно і не має закінченості, повинна мати можливість розвитку й видозмінювання ⁴⁰.

Для того, щоб логотип міг розвиватися й змінюватися, його слід розглядати як дійсну систему позначень, яка може поділятися й об'єднуватися,

³⁹ Эльбрюнн Бенуа. Логотип / пер. с франц. Н. М. Баженова. – М. : Нева : ОЛМА-ПРЕСС, 2003. – 128 с., с. 39-40.

⁴⁰ Erikson E. Adolescence et crise : La quête de l'identité / E. Erikson. – Flammarion. – Paris, 1993. – 348 p., с. 22.

обновлятися й розширюватися, оскільки він являє собою потенційно еволюційну сутність ⁴¹.

Процес створення іміджу (образу) організації пластичними засобами відображається в інших елементах індивідуалізації юридичної особи, оскільки логотип не може дати повне уявлення про діяльність організації.

Логотип майже завжди функціонує як позначення, що передуює його перетворенню в товарну марку. Хоча логотип є знаком суто умовним, усе ж повинен підпорядковуватися критеріям мотивації, що вимагає встановлення відносин аналогії між логотипом як матеріальним знаком та організацією, яка представляється, або маркою.

Отже, логотип служить для індивідуалізації, основна функція якої полягає в поданні юридичної особи. Він не має власного самостійного значення, а є своєрідним обличчям організації, його візитною карткою, сукупністю яскравих образів, основною функцією яких є здійснення ідентифікації юридичної особи. При цьому цілком логічно розглядати логотип як образ організації.

⁴¹ Малиновська Т. М. Індивідуалізація суб'єктів підприємницької діяльності : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Т. М. Малиновська. – Харківський національний ун-т внутрішніх справ. – Х., 2008. – 207 с., с. 123.

Проте логотип є не просто певним образотворчим знаком, а постає як система внутрішньої взаємодії, яка функціонує в результаті структури пластичних варіантів, що дозволяють розрізняти юридичну особу та реалізовані нею товари від тих, що представляють інші суб'єкти.

Тож логотип – це комплексний образотворчий знак індивідуалізації як система внутрішньої взаємодії, яка дозволяє розрізняти його власника (юридичну особу) і реалізовані ним товари й офіційні дані від інших суб'єктів ⁴².

Він складається з візуальних і графічних елементів, пов'язаних синтагматичними і парадигматичними зв'язками. Синтагматичні зв'язки підтверджуються тим, що логотип вимагає мінімуму візуальних елементів, щоб існувати ще як знак. Парадигматичні зв'язки існують стосовно необхідності реальної відмінності, як необхідність розрізняти певні елементи всередині самої системи, щоб її елементи спільно формували зміст ⁴³.

Великий інтерес юридичних осіб до логотипу зумовлений необхідністю забезпечити особі впізнання за найбільш короткий термін найбільшим числом клієнтів,

⁴² Селюков М. А. Индивидуализация юридических лиц : дисс. ... канд. юр. наук : 12.00.03 / М. А. Селюков. – Белгородский государственный университет. – Б., 2006. – 182 с., с. 110.

⁴³ Foucault M. Dits et Écrits / M. Foucault. – vol. 1 : 1954 – 1975, Paris, Gallimard, coll. «Quarto», 2001. – 1708 p., с. 91.

споживачів, контрагентів. У літературі серед логотипів розрізняють ті, які:

- 1) представляють повну назву підприємства;
- 2) набирають форми акроніма (скорочення), вводячи в знак тільки початкові літери найменування організації (наприклад, IKEA, P&G і т. ін.);
- 3) містять одну літеру (наприклад, літера H для Honda, K для Kodak і т.д.);
- 4) являють собою суміш цифр і літер (наприклад, нафтові компанії Q8 і 7Eleven) ⁴⁴.

Логотип є своєрідним відбитком юридичної особи, оскільки кожен може через нього довідатися про цю особу, асоціюючи його із назвою юридичної особи та її діяльністю.

Виділяють такі функції логотипу: комунікаційну, референтивну, експресивну, імпресивну, металінгвістичну, естетичну ⁴⁵.

Комунікаційна функція служить встановленню та підтримці контакту з клієнтами юридичної особи, передачі клієнтам інформації про ідентичність і характеристики

⁴⁴ Schechter A. H. Chairman and CEO. The Schechter Group. Measuring the Value of Corporate and Brand Logos / A. H. Schechter // Design Management Journal. Winter, 1993, Vol. 4, No. 1, p. 33, с. 33.

⁴⁵ Green D. Understanding a corporate symbol / D. Green, V. Loveluck // Applied Cognitive Psychology, Vol 8 (1), Feb 1994, p. 37–47, с. 41.

юридичної особи, якій цей знак належить, забезпечує впізнання та інтерес до неї.

Референтивна функція логотипу стисло повідомляє інформацію про продукт чи послуги, що він представляє. Експресивна має за мету демонструвати знак гарантії, ідентифікує юридичну особу та результати її діяльності, вказує на ціннісні пріоритети організації.

Функція імпресивна передає одержувачеві послання, певне враження, ніби пояснює, для якого споживача призначений продукт. Естетична функція уособлює емоційний елемент, дає волю відчуттям, створює естетичну насолоду, тому для розробки своїх логотипів деякі підприємства запрошують художників.

Металінгвістична функція вказує на інформаційний ресурс, який використовується для передання повідомлення, дає зрозуміти, що продукт є незвичайним, відчуті різницю від інших.

Отже, логотип допомагає індивідуалізувати юридичну особу, оскільки основна його функція полягає в представленні як самої особи, так і результату її діяльності. Він є візуальним представницьким засобом індивідуалізації деяких юридичних осіб, який за своєю юридичною природою наближений до торговельної марки.

До юридичних ознак логотипу відносять:

- розрізняльну здатність, що проявляється в асоціативності з власником прав на логотип;
- охоронну здатність, яка повинна виникати з моменту першого використання, але надалі не виключати реєстрації права на логотип за процедурою прав на торговельні марки;
- допустимість логотипа, яка визначається за вимогами права та не суперечить нормам моралі.

На нього, як засіб, що індивідуалізує юридичну особу, виникає немайнове право. Хоча логотип не віднайшов свого регулювання в законодавстві, він широко використовується з рекламною метою, його доцільно використовувати для збереження та розширення кола споживачів та під час виходу на зовнішні ринки.

Ми згодні з Т. М. Малиновською, яка вважає, що назріла проблема врегулювати відносини з належності права на логотип і наслідків порушення цього права в цивільному законодавстві і на міжнародному рівні ⁴⁶.

⁴⁶ Малиновська Т. М. Індивідуалізація суб'єктів підприємницької діяльності : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Т. М. Малиновська. – Харківський національний ун-т внутрішніх справ. – Х., 2008. – 207 с., с. 120.

2.2. Бренд

Наступним засобом вирізнення юридичної особи є так званий «бренд», що є новим актуальним елементом у сфері ідентифікації. Це символічно втілений комплекс інформації, пов'язаний з певним продуктом або послугою.

Бренд (від англ. brand – клеймо, тавро) є сукупністю об'єктів авторського права, товарного знаку та фірмового найменування. Зазвичай він включає в себе назву, логотип та інші візуальні елементи (шрифти, схеми кольорів, символи тощо)⁴⁷.

Бренд об'єднує в собі елементи інших ознак індивідуалізації, може бути віднесеним до нематеріальних активів. Індивідуальні враження про бренд і компанії створюються протягом тривалого часу в результаті подання на ринок товарів високої якості.

Якщо індивідуальність бренду носить відкритий характер, то в клієнтів він асоціюється з почуттям комфорту і безпеки в товарному середовищі, що реалізується під цим брендом. Розробка емоційного взаємозв'язку з клієнтом є способом створити непорушні відносини.

⁴⁷ Bennett P. D. American Marketing Association Dictionary / Peter D. Bennett. – Lincolnwood, III, USA : NTC Business Books, 1995 – 316 p.

З цією метою бренд є предметом рекламних послуг для його популяризації серед споживачів. Основна мета реклами бренду полягає у створенні певного образу.

Найчастіше правова наука включає в бренд знак для товарів та послуг, комерційне найменування та об'єкти авторського права і промислової власності, які пов'язані з певними товарами чи послугами, що виробляються або надаються певним суб'єктом господарювання.

Таким чином, торговельна марка разом з іншими об'єктами інтелектуальної власності є лише однією зі складових частин бренду.

За суміжним підходом до визначення категорії «бренд» з маркетингових, економічних та юридичних досліджень можна визначити бренд як правову категорію, яка являє собою складний засіб індивідуалізації учасників цивільного обороту, товарів та послуг, що складається з об'єктів права інтелектуальної власності, представлених у візуальній, звуковій, ароматичній, тактильній та смаковій формах, які у своїй сукупності та взаємодії створюють образ виробника чи його товарів або послуг, у свідомості споживача – ефект впізнання товарів або послуг, що ним

позначені та безпосередньо впливають на рівень споживання товару⁴⁸.

Брендом є психологічно-правове явище, здатне впливати на людину і призводити до виникнення, зміни та припинення мотивації юридично значимого поведження особи. Людям подобаються індивідуальності, які можна ідентифікувати. Зрозумілі індивідуальності швидше й точніше розпізнаються, а швидка оцінка є цінною для юридичної особи, що займається підприємницькою діяльністю⁴⁹.

Призначення бренду – вивести юридичну особу в лідери в рамках товарної категорії. Вона буде викликати лояльність у клієнтів і співробітників, буде могутнім внутрішнім фокусом, стимулом до повторних покупок і готовністю до майбутніх змін на ринку⁵⁰.

Ознаками бренду, за словами Т. С. Кузьменко, як складного засобу індивідуалізації є:

⁴⁸ Кузьменко Т. С. «Бренд» як складний правовий засіб індивідуалізації учасників цивільного обороту, товарів та послуг : автореф. дис. канд. юр. наук : 12.00.03 / Т. С. Кузьменко. – НУ «Одеська юридична академія». – Одеса, 2011. – 20 с., с. 7-8.

⁴⁹ Рэнделл Д. Брендинг. Кратний курс / Д. Рэнделл. – М. : ОЛМА-ПРЕСС Инвест, 2003. – 212 с., с. 7.

⁵⁰ Зайцева Е. А. Правовая охрана общеизвестных товарных знаков : дисс. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Е. А. Зайцева. – М., 1998. – 168 с., с. 78.

1) складний правовий режим бренду, який обумовлений поєднанням різноманітних об'єктів інтелектуальної власності, представлених у візуальній, звуковій, ароматичній, тактильній та смаковій формах;

2) єдина мета використання об'єктів інтелектуальної власності – структурних елементів бренду. Створення чи використання кожного з таких різнорідних об'єктів відбувається саме для товарів, робіт та послуг певної юридичної особи;

3) рівнозначність окремих додаткових елементів бренду щодо інших, тобто кожен зі складових не є головним щодо інших;

4) самостійне значення складових бренду, що можуть використовуватися як разом, так і окремо від інших елементів;

5) стабільність та незмінність у структурі основних елементів та можливість оновлення додаткових елементів бренду, що обумовлено конкуренцією на ринку, запровадженням нових промо-акцій та іншими факторами.

Виділяють такі види брендів залежно від концепцій їх створення:

- материнський бренд з його подальшим поширенням (єдина торговельна марка);

- окремий для кожного найменування товару (бренд-унікум, продуктова торгова марка, індивідуальний бренд) – це самостійні назви товару, які не містять навіть натяку на компанію-виробника або країну походження;

- лайн-бренд (бренд-сімейства, торгова марка продуктової лінії та продуктового ряду, споріднені бренди) – це бренди, які містять у собі як назву товарів, так і назву компанії-виробника;

- парасольковий бренд (парасолькова торговельна марка) – у такому випадку найчастіше наголошується на просуванні корпоративного бренду і закріпленні його у свідомості споживача як гарантії якості.

За географією популярності бренди підрозділяють на:

- мега-бренд (mega-brand) – використовується для товару широкого міжнародного розповсюдження;

- національний бренд (national-brand) – бренд, відомий у загальнонаціональному масштабі;

- місцевий бренд (local brand) – використовується для товару місцевого розповсюдження⁵¹.

⁵¹ Кузьменко Т. С. «Бренд» як складний правовий засіб індивідуалізації учасників цивільного обороту, товарів та послуг : автореф. дис. канд. юр. наук : 12.00.03 / Т. С. Кузьменко. – НУ «Одеська юридична академія». – Одеса, 2011. – 20 с., с. 8-9.

Критерії бренду визначаються індивідуальністю, яка повинна відображати манеру поведінки компанії: повагу до клієнта, відкритість, неупередженість, цілеспрямованість. Він також має бути привабливим для клієнтів, відображати бізнес-стиль компанії та емоційний вплив на споживачів.

Необхідною умовою бренду є його виразність, вибірковість, здатність подобатися тим клієнтам, які хочуть, щоб їх сприймали такими, що піклуються про власну зовнішність і виділення з маси. Розрізнявальна здатність бренду повинна створювати у клієнтів враження про достатність наданих товарів і послуг. Заради цього компанії найчастіше вибирають прізвище добре відомих людей.

Бренд є інтеграційною ознакою індивідуалізації юридичної особи, мета якого полягає в забезпеченні комерційного успіху, результат інтеграційного бренду полягає в тому, що споживачі готові платити за товар чи послуги тільки завдяки назві бренда⁵².

Основними елементами успішного бренду є:

1) розрахунок на тривалий успіх бренду. Цей бренд повинен детермінувати стиль компанії, дії та комунікації;

⁵² Селюков М. А. Индивидуализация юридических лиц : дисс. ... канд. юр. наук : 12.00.03 / М. А. Селюков. – Белгородский государственный университет. – Б., 2006. – 182 с., с. 130.

2) розуміння, що утримання клієнтів є одним з першочергових завдань;

3) розробка інтегрованого бренду вимагає створення драйверів організації та бренду, які повинні бути одночасно всеосяжними й легкими у використанні⁵³.

Під брендом розуміється як саме фірмове найменування, так і найбільш вдалі товарні групи, що пропонуються споживачеві як запорука їх підтвердженої зусиллям юридичної особи репутації. Це поняття існує на ринку України, але норми, яка б регулювала захист прав на бренд, немає, тому бренд не може більше ігноруватися позитивним правом України.

З огляду на єдність правового регулювання інституту індивідуалізації та з метою ініціативи Т. М. Малиновська пропонує доповнити статтю 33 Господарського кодексу України «Неправомірне використання ділової репутації суб'єкта господарювання» такими словами: неправомірне використання ділової репутації – це використання бренду

⁵³ Паркер Л. М. Интегрированный брендинг / Джозеф Ф. Ле Пла, Линн М. Паркер // Перев. с англ. А. Романченко [под науч. ред. С. Г. Божук]. – Нева, ОЛМА-ПРЕСС Инвест, 2003. – 320 с., с. 21.

іншої компанії чи інших індивідуальних ознак, що призводять до змішування їх товарів, робіт, послуг⁵⁴.

Необхідність забезпечення індивідуальності та охорони бренду засобами цивільного права базується на тому, як ми сприймаємо інформацію про компанії та їх товари. Психологічно вони наділяються людськими атрибутами – від симпатій і антипатій до цілісної індивідуальності.

Не менш важливим є й завдання бренду. Бренд – це результат переважно творчої діяльності людини, він здатен стимулювати збут товарів, він є об'єктом права, як нематеріальне благо, і стосовно нього виникають суб'єктивні абсолютні права.

Отже, бренд є нематеріальним благом, на яке юридична особа може мати немайнове право. Він є засобом, який допомагає індивідуалізувати ту чи іншу юридичну особу, тому повинен бути під охороною немайнового права на індивідуальність.

На сьогоднішній день бренд стає основою для процвітання юридичної особи. Деякі юридичні особи використовують індивідуальність як основу бренду, вони

⁵⁴ Малиновська Т. М. Індивідуалізація суб'єктів підприємницької діяльності : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Т. М. Малиновська. – Харківський національний ун-т внутрішніх справ. – Х., 2008. – 207 с., с. 132.

приваблюють тих клієнтів, які прагнуть чітко ідентифікувати себе з певними брендами.

За першого застосування юридичною особою найменування в ролі бренда на нього виникає абсолютне право на його використання, а надалі – право протистояти використанню такого бренду іншими особами.

2.3. Домен

Певний інтерес представляє застосування нових способів індивідуалізації юридичної особи та її продукції, викликаних розвитком засобів зв'язку, комунікації. Так зараз набули актуальності питання використання засобів індивідуалізації під час реєстрації та користування доменних імен (адрес) в українській частині Інтернету.

Широке поширення отримала практика реєстрації інтернет-адрес, у назві яких використовується найменування або товарний знак, що належить відомій компанії з метою подальшого продажу останньої прав на доменне ім'я (адреси) (наприклад, «www.apple.ua», «www.kodak.ua», «www.pentium.ua» тощо).

За своєю суттю доменне ім'я – спеціальне реєстраційне позначення, яке засобами логічних операцій у системі зареєстрованих інших позначень дозволяє

встановити користувача. Локальна комп'ютерна мережа або будь-який комп'ютер може отримати так званий IP (протокол Internet), адресу і з'єднатися з усією системою Інтернет. Формально Інтернет – це самоврядна організація, об'єднана у величезну комп'ютерну мережу, яка швидко зростає і складається із сотень більш дрібних мереж. Формою організації мережі Інтернет є система доменних імен⁵⁵.

Система доменних імен є формою організації мережі Інтернет, оскільки технічно будь-який комп'ютер у мережі ідентифікується набором цифр, але людині важко оперувати цифровими поняттями, тому зручніше використовувати більш зрозумілі та вимовні засоби ініціалізації. У зв'язку з цим і було придумано систему доменних імен, що є синонімами цифрової системи ідентифікації серверів мережі Інтернет.

Це факультативне, додаткове ім'я сервера, яке обирається користувачем, але від нього можна й відмовитися. Це не означає, що зникає з мережі сервер, оскільки, набираючи в рядку доменне ім'я, користувач лише дає програмі команду з'ясувати, за якою IP-адресою знаходиться те чи інше доменне ім'я.

⁵⁵ Селюков М. А. Индивидуализация юридических лиц : дисс. ... канд. юр. наук : 12.00.03 / М. А. Селюков. – Белгородский государственный университет. – Б., 2006. – 182 с., с. 136.

Сама собою Інтернет-сторінка в будь-якому разі має стійку адресу у вигляді комбінації з чотирьох цифр. Потім почали з'являтися доменні імена, що зазвичай складаються з трьох частин: перша і друга частини – це назва фірми чи теми, третя – спеціальний суфікс чи географічний ідентифікатор.

Такий новий засіб індивідуалізації мережі Інтернет був схвалений учасниками мережі, ця система дуже швидко поширилася в ній, виникли численні організації і правила виділення доменних імен. Ці правила роз'яснюють користувачам мережі Інтернет, як потрібно реєструвати домени, як за них платити і т. ін., а організація InterNIC ці функції виконує у світовому масштабі ⁵⁶.

У мережі Інтернет не можна обійтися без засобів індивідуалізації, що проводиться за допомоги доменних імен. Вони мають нематеріальну сутність, асоціюються з певною особою, що стоїть за інформаційним ресурсом. Як словесна і цифрова знакова система, доменні імена можуть ідентифікуватися з такими об'єктами права інтелектуальної власності, як товарні знаки, фірмові найменування ⁵⁷.

⁵⁶ Минков А. М. Актуальные международно-правовые аспекты деятельности Всемирной организации интеллектуальной собственности : дисс. канд. юрид. наук : 12.00.10 / А. М. Минков. – МГИМО. – М., 2000. – 200 с., с. 21.

⁵⁷ Бойко Д. В. Правова природа доменних імен Інтернет : дис. ... канд. юр. наук : 12.00.03 / Д. В. Бойко. – Національна юридична академія України ім. Я. Мудрого.

Проте знаки для товарів і послуг більшою мірою ідентифікують не юридичну особу, а продукцію ⁵⁸, ним є позначення, за яким товари і послуги одних осіб відрізняються від товарів і послуг інших осіб ⁵⁹.

Звичайно ж, товарний знак може бути допоміжним засобом для вирішення юридичної особи, що є його власником, як і зазначення походження товарів, яке включає в себе зазначення походження товару (словесне чи зображувальне позначення, що прямо чи опосередковано вказує на географічне місце походження товару), назва місця походження та географічне зазначення походження ⁶⁰, але термін «доменне ім'я» ідентифікує більшою мірою особу, а не товар чи послугу.

В. В. Бонтлаб під доменними іменами розуміє унікальне слово або словосполучення, яке виступає правовим

– Х., 2005. – 212 с., с. 4.

⁵⁸ Кодинець А. О. Проблеми вирішення колізії прав на товарні позначення у цивільному праві України / А. О. Кодинець // Молодь у юридичній науці : збірник тез доповідей міжнародної наукової конференції молодих вчених «Треті осінні юридичні читання». – Хмельницький : В-во ХУУП, 2004. – С. 161–162, с. 162.

⁵⁹ Про охорону прав на знаки для товарів та послуг : Закон України від 15.12.1993, № 3689-ХІІ. / Відомості Верховної Ради України. –1994, № 7. – Ст. 36, ст. 1.

⁶⁰ Про охорону прав на зазначення походження товарів : Закон України від 16.06.1999, № 752-ХІV. / Відомості Верховної Ради України. –1999, № 32. – Ст. 267, ст. 1.

засобом індивідуалізації учасників цивільного обороту, товарів і послуг у всесвітній мережі Інтернет та за допомоги якого здійснюється адресація до інформаційного ресурсу (масиву, бази даних) юридичних чи фізичних осіб. Серед особливостей доменних імен він визначає такі:

1) унікальність, тобто в силу своєї правової природи у світі не може існувати двох однакових доменних імен;

2) наявність специфічних функцій, які відображають своєрідність цього засобу індивідуалізації;

3) є єдиним правовим засобом індивідуалізації інформаційних ресурсів у віртуальній мережі Інтернет;

4) подвійність призначення, тобто, з одного боку, вони виступають засобом індивідуалізації інформаційного масиву, а з іншого – індивідуалізують у мережі Інтернет суб'єктів права;

5) є засобом адресації до інформаційних ресурсів та повідомлення про їх власника додаткової інформації;

6) є юридичною гарантією реалізації захисту права фізичних та юридичних осіб на інформацію;

7) наднаціональний характер, тобто право на доменне ім'я виникає в одній країні, а може реалізовуватися в інших ⁶¹.

Д. В. Бойко виділяє такі ознаки доменних імен як об'єктів права:

- 1) нематеріальний характер;
- 2) виключний характер;
- 3) міжнародний характер використання, що не може бути обмежений кордонами певної країни.

Стосовно найменувань юридичних осіб обмеження права забороняти використання такого найменування в тотожному доменному імені слід, на думку автора, сформулювати таким чином.

Не є порушенням права на найменування юридичної особи використання найменування в доменному імені за умови реєстрації такого доменного імені до моменту набуття права на найменування юридичної особи. Не є порушенням права на найменування юридичної особи застосування такого найменування в доменному імені, яке здійснюється на достатній правовій підставі.

⁶¹ Бонтлаб В. В. Цивільно-правове регулювання доменних імен : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / В. В. Бонтлаб. – Київський національний університет імені Тараса Шевченка. – К., 2006. – 20 с., с. 7.

Достатньою правовою підставою слід визнати реєстрацію доменного імені, яке збігається з фактично належним власникові доменного імені іншим об'єктом права: іменем цієї особи, знаком для товарів та послуг, об'єктом авторського права тощо ⁶².

Юридичні особи з певним найменуванням, коли вони входять у мережу Інтернет, повинні бути належно індивідуалізовані. Доменне ім'я є факультативним, додатковим ім'ям серверу юридичної особи, вибраним ним для його ідентифікації у віртуальному просторі ⁶³.

Система індивідуалізації віртуального мережевого світу існує відповідно до системи індивідуалізації реального світу, тобто системи комерційних найменувань, товарних знаків, брендів, але вона внаслідок адресності має свою специфіку. Доменні імена є унікальними, бо ніхто інший не може володіти таким же сполученням доменів ⁶⁴, тому вони допомагають індивідуалізувати юридичних осіб.

⁶² Бойко Д. В. Правова природа доменних імен Інтернет : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Нац. юрид. акад. України ім. Я. Мудрого. – Х., 2005. – 19 с.

⁶³ Селюков М. А. Индивидуализация юридических лиц : автореф. дисс. ... канд. юр. наук : 12.00.03 / М. А. Селюков. – Белгородский государственный университет. – Белгород, 2006. – 18 с., с. 5.

⁶⁴ Малиновська Т. М. Індивідуалізація суб'єктів підприємницької діяльності : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Т. М. Малиновська. – Харківський національний ун-т внутрішніх справ. – Х., 2008. – 207 с., с. 145.

Цивільне законодавство не регулює відносин щодо використання в Інтернет-адресах засобів індивідуалізації, власник яких наділений виключним правом на їх використання. Такого роду неврегульованість породжує в житті немало конфліктних ситуацій, які вимагають якнайшвидшого вирішення.

Єдиним шляхом вирішення наявних і можливих у майбутньому конфліктних ситуацій може бути тільки залучення виниклих суспільних відносин у сферу правового регулювання, що передбачає розробку і прийняття законодавчого акту, який би закріпив процедуру реєстрації Інтернет-адреси⁶⁵.

Дослідники цієї проблеми пропонують ідентифікувати сайти, удосконалити і привести у відповідність із правом на найменування в Цивільному кодексі України, а також врахувати в Законі «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг» або в іншому спеціальному законі⁶⁶.

⁶⁵ Дмитриев В. А. Гражданско-правовая индивидуализация юридических лиц и результатов их деятельности : дисс. ... канд. юр. наук : 12.00.03 / В. А. Дмитриев. – Уральская государственная юридическая академия. – Екатеринбург, 2003. – 210 с., с. 32.

⁶⁶ Малиновська Т. М. Індивідуалізація суб'єктів підприємницької діяльності : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Т. М. Малиновська. – Харківський національний ун-т внутрішніх справ. – Х., 2008. – 207 с., с. 132.

Згідні з тим, що варто змінити статтю 420 Цивільного кодексу і включити доменні імена до переліку об'єктів права інтелектуальної власності, а також доповнити Книгу четверту главою «Доменні імена», в якій доцільно врегулювати правові аспекти виникнення права на доменні імена, зміст прав власників тощо.

Пропонується також прийняти Закон України «Про доменні імена», в якому слід відобразити поняття доменного імені, його основні ознаки, порядок набуття, використання та припинення права на нього, порядок співвідношення доменних імен з іншими об'єктами права інтелектуальної власності, порядок взаємовідносин адміністратора та користувача доменного імені, територіальні межі права на використання доменного імені, юрисдикцію, під яку підпадає те чи інше доменне ім'я, у тому числі угоди про реєстрацію доменних імен, особливості їх реєстрації, використання та захисту⁶⁷.

Проте в нашому випадку доменне ім'я має значення не як об'єкт права інтелектуальної власності, а як ознака, яка її індивідуалізує, що є нематеріальним благом, немайнове право на яке регулюється Книгою другою Цивільного кодексу України.

⁶⁷ Бонтлаб В. В. Цивільно-правове регулювання доменних імен : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / В. В. Бонтлаб. – Київський національний університет імені Тараса Шевченка. – К., 2006. – 20 с., с. 10.

Отож, юридична особа може виділятися серед інших суб'єктів за допомоги певних ознак. Такими насамперед є найменування та місцезнаходження, які ми досліджували в попередньому розділі.

Ознаками, які вирізняють таку особу, можуть бути печатки, статuti, номер у державному реєстрі суб'єктів підприємницької діяльності, коди статистичної звітності, коди платника податку. Упізнаваність тієї чи іншої комерційної юридичної особи може забезпечуватись за допомоги логотипа, бренду. У мережі Інтернет її може виділяти доменне ім'я.

У такий спосіб, немайнове право на індивідуальність юридичної особи здійснюється насамперед за допомоги описаних ознак юридичної особи, серед яких є ті, що можуть належати окремим юридичним особам.

Глава 4. Немайнове право на індивідуальність

Дослідники немайнових прав фізичних осіб, розглядаючи право на індивідуальність, називали його різними термінами.

Так, М. М. Малєіна виділяла право на індивідуальний вигляд, у яке вона включала право на зовнішній вигляд людини, право на власне зображення, запис

голосу. До змісту права на індивідуальність вона відносила можливість особи самостійно визначати свій зовнішній вигляд, з урахуванням суб'єктивних інтересів, смаків; використовувати його. Учена казала з приводу захисту цього права, що ніхто не може піддаватися примусу, який порушує недоторканність особи та її право на індивідуальний вигляд, крім передбачених законом випадків⁶⁸.

Для юридичних осіб термін «індивідуальний вигляд» та його складові елементи не підходять. З приводу змісту права, то доцільно взяти до уваги правомочності визначати та використовувати таке нематеріальне благо як індивідуальність.

Ж. В. Нор виділяє для юридичної особи, паралельно до права на індивідуальність фізичних осіб, право на зовнішній образ як немайнове право⁶⁹.

Він аргументує це тим, що окремим категоріям працівників міністерств, відомств, установ видається формений одяг, що часто має за мету виділити співробітників

⁶⁸ Малеина М. Н. Защита личных неимущественных прав советских граждан (Пособие для слушателей народных университетов) / М. Н. Малеина. – М. : Знание, 1991. – 128 с., с. 54.

⁶⁹ Нор Ж. В. Становлення особистих немайнових прав юридичних осіб публічного права в Україні (на прикладі органів внутрішніх справ) / Ж. В. Нор // Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ. – 2011, № 2 (53). – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/vkhnuvs/2011_53/53/40.pdf.

серед інших громадян, тому юридична особа публічного права взагалі й органи внутрішніх справ зокрема наділені правом на зовнішній образ, яке виявляється в зовнішньому вигляді представників певної юридичної особи.

При цьому пропонує провести зміни у статті 300 Цивільного кодексу і передбачити, що аналогічно до права на індивідуальність для фізичних осіб юридичні особи можуть володіти правом на зовнішній вигляд⁷⁰.

Вважаємо, що правильніше буде передбачити право на індивідуальність юридичної особи, оскільки крім зовнішнього вигляду представників деяких юридичних осіб є ще й інші ознаки, які характеризують індивідуальність юридичної особи, про які ми говорили раніше.

Інша дослідниця, С. І. Чорнооченко, право на індивідуальність розглядала через правомочності визначення та використання. Перша правомочність, яка полягає в можливості, за її словами, самостійно визначати свій зовнішній вигляд, може обмежуватися носінням одягу встановленого зразка у зв'язку з професією, але коли особа її вибирає, то свідомо обмежує свою індивідуальність. Друга

⁷⁰ Нор Ж. В. Чи можуть особи публічного права бути носіями власної «індивідуальності» та мати право на неї (на прикладі органів внутрішніх справ)? / Ж. В. Нор // Право і Безпека. Науковий журнал. – 2010. – № 5 (37). [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/pib/2010_5/PB-5/PB-5_63.pdf.

правомочність полягає в можливості вільно використовувати свій зовнішній вигляд. Вона пропонувала закріпити в законодавстві положення, за яким не допускається використання індивідуальності особи з рекламною, пропагандистською та іншою метою без її згоди ⁷¹.

Якщо провести деяку паралель до юридичної особи, то використання індивідуальності особи не слід допускати не тільки з названою метою, а й узагалі без згоди особи її індивідуальні ознаки використовувати не можна.

В. І. Бобрик право на індивідуальність розглядає переважно через правомочності на свої дії, куди він вписує можливості мати індивідуальність, визначати її, тобто вільно вибирати форми та способи прояву своєї індивідуальності, та надавати дозвіл на використання форм прояву своєї індивідуальності іншим особам. Правомочність на чужі дії, за його словами, полягає в можливостях вимагати від сторонніх осіб не нав'язувати форми і способів прояву індивідуальності, не обмежувати її ⁷².

⁷¹ Чорнооченко С. І. Особисті немайнові права, які забезпечують соціальне існування фізичних осіб в Україні : дис. ...канд. юр. наук : 12.00.03. / С. І. Чорнооченко. – Університет внутрішніх справ МВС України. – Харків, 2000. – 232 с., с. 137-139.

⁷² Бобрик В. І. Особисте життя як об'єкт цивільно-правової охорони : монографія / В. І. Бобрик. – НДІ приватного права і підприємництва АПрН України. – Київ-Тернопіль : Підручники і посібники, 2008. – 208 с., с. 117.

Як ми вже зазначали, результативніше розглядати зміст права через володіння, користування та розпорядження немайновим благом ⁷³.

Що стосується правомочності щодо володіння індивідуальністю, юридична особа може мати різноманітні ознаки, які її індивідуалізують. Їх вона може набути в процесі реєстрації, наприклад найменування юридичної особи, місцезнаходження, а може формувати їх у процесі своєї діяльності. Юридична особа може вільно обирати цю назву, місце свого розташування, інші ознаки, формуючи при цьому свою індивідуальність.

Що стосується правомочності щодо користування індивідуальністю, то науково-практичний коментар Цивільного кодексу роз'яснює її як можливість обрання будь-якої форми та способу прояву індивідуальності, якщо вони не заборонені законом та моральними засадами суспільства ⁷⁴.

⁷³ Федюк Л. В. Особисте немайнове право на індивідуальність юридичної особи / Л. В. Федюк // Роль права у забезпеченні законності та правопорядку: матеріали міжнародної науково-практичної конференції. – Запоріжжя : Запорізька міська громадська організація «Істина», 2013 р. – С. 40–43.

⁷⁴ Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України : у 2-т. – 2-е вид., перероб. і доп. / за ред. О. В. Дзери, Н. С. Кузнецової, В. В. Луця. – К. : Юрінком Інтер, 2006. – Т. 1. – 832 с., с. 505; Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України : у 2-х т. / за ред. О. В. Дзери (кер. авт. кол.), Н. С. Кузнецової, В. В. Луця. – 3-е вид., перероб. і доп. – К. : Юрінком Інтер, 2008. – Т. I. — 832 с.;

З таким обґрунтуванням ми не згодні, оскільки обрання того чи іншого способу індивідуалізації юридичної особи відбувається в процесі заволодіння, тобто ця можливість входить у правомочність щодо володіння.

Користування індивідуальністю, на наш погляд, полягає у використанні вже обраних ознак, які індивідуалізують юридичну особу в процесі своєї діяльності, можливо, і з корисною метою. Таке використання може бути навіть для отримання прибутку, хоч і право на індивідуальність є немайновим правом, і в ньому не повинно бути економічного характеру.

Використання тієї чи іншої ознаки чи сукупності ознак юридичної особи без її згоди не повинно допускатися, так як і не допустимо перешкоджати юридичній особі вільно користуватися своєю індивідуальністю, як її ознакою. Звичайно, що таке використання не повинно порушувати права інших учасників цивільних правовідносин та норм законодавства.

Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України : у 2-х т. / за ред. О. В. Дзери (кер. авт. кол.), Н. С. Кузнецової, В. В. Луця. – 4-е вид., перероб. і доп. – К. : Юрінком Інтер, 2011. – Т. 1. – 805 с.; Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України : у 2 т. – 5-е вид., переробл. і допов. / за ред. О. В. Дзери (кер. авт. кол.), Н. С. Кузнецової, В. В. Луця. – К. : Юрінком Інтер, 2013. – Т. I. – 832 с.

Можливими є деякі обмеження у використанні індивідуальності щодо юридичних осіб, якщо таке використання суперечить цілям, для яких створена юридична особа, якщо в статуті не передбачений певний вид діяльності, у сфері якої особа хоче використати індивідуальні ознаки та інші обмеження вибіркового характеру в залежності від виду юридичної особи, ознаки, яка її індивідуалізує, сфери діяльності юридичної особи.

Правомочність щодо розпорядження, яка означає самостійний вияв волі юридичної особи щодо визначення долі блага, полягає в можливості відмовитися від тієї чи іншої ознаки, змінити її, надати в користування іншій особі.

Тут теж усе залежить від виду ознаки: якщо це загальна ознака для юридичних осіб, зокрема найменування, то відмовитися від неї юридична особа не може без свого припинення, оскільки існування такої особи без найменування є неможливим; якщо це специфічна ознака, яка допомагає в індивідуалізації, наприклад логотип, юридична особа може відмовитися від неї без жодних обмежень.

Отже, право на індивідуальність юридичної особи – це суб'єктивне немайнове право, яке полягає в можливості формувати та використовувати ознаки, які її індивідуалізують, у вигляді найменування, місцезнаходження, печатки, установчих документів,

логотипа, бренду, доменного імені тощо, сукупність яких становить особливість юридичної особи, що робить її своєрідною та упізнаваною серед інших осіб.

Що стосується захисту права на індивідуальність, вважаємо, що юридична особа може використовувати всі можливі способи, передбачені для захисту немайнових прав цивільним законодавством.

На практиці ми не зустрічали позовів про захист саме права на індивідуальність юридичної особи, напевно, тому, що в цивільному законодавстві воно не прописане. Окремі ознаки, що індивідуалізують юридичну особу, захистити легше, оскільки в законодавстві містяться норми, що закріплюють їх. Проте їхніх захист відбувається без наголошення на немайновій природі таких прав.

Таким чином, юридична особа має право на індивідуальність, яку становить сукупність таких ознак: найменування, місцезнаходження, печатка, установчий документ, логотип, бренд, доменне ім'я тощо.

Право на індивідуальність юридичної особи є немайновим, і полягає воно у можливості формувати та використовувати ознаки, сукупність яких становить особливість юридичної особи, що робить її своєрідною та упізнаваною серед інших юридичних осіб.

Юридична особа може мати різноманітні ознаки, які її індивідуалізують, вона може набути в ході реєстрації та формувати їх у процесі діяльності. Вона може використовувати ці ознаки у своїй діяльності у власних цілях.

Не повинно допускатися їх використання без згоди юридичної особи, перешкоджання юридичній особі вільно користуватися своєю індивідуальністю, зокрема цими ознаками, якщо воно не порушує прав інших учасників цивільних відносин, норм законодавства та не суперечить цілям, для яких створена юридична особа.

Вона може відмовитися від тієї чи іншої ознаки, яка її індивідуалізує, якщо вона не є обов'язковою згідно із законодавством, змінити її, надати в користування іншій особі.

У Цивільному кодексі України слід закріпити право на індивідуальність юридичної особи, доповнюючи статтю 300, і викласти її в такій редакції:

Стаття 300. Право на індивідуальність

1. Фізична та юридична особи мають право на індивідуальність.

Фізична та юридична особи мають право на вільний вибір форм та способів прояву своєї індивідуальності, якщо

вони не заборонені законом та не суперечать моральним засадам суспільства.

2. Фізична особа має право на збереження своєї національної, культурної, релігійної, мовної самобутності.

Юридична особа має право на прояв своєї індивідуальності у вигляді формування, зміни та використання ознак, які її індивідуалізують.

РОЗДІЛ 2

ПРАВО НА НАЙМЕНУВАННЯ

Для цивільних відносин важливе значення має проблема вирізнення конкретної юридичної особи серед великої їх кількості.

Юридична особа вступає у цивільні правовідносини, певним чином виділяючись, ідентифікуючи себе серед інших учасників цивільного обороту, набуває і здійснює права та обов'язки від свого імені.

Згідно статті 90 Цивільного кодексу України юридична особа має своє найменування, яке є немайновим благом.

Щоб дослідити це право, необхідно проаналізувати саме поняття найменування, відмежувати його від інших термінів, що тісно з ним переплітаються.

Глава 5. Відмежування найменування від суміжних понять

Найменування потрібне для індивідуалізації юридичних осіб, як суб'єктів цивільних правовідносин, але крім нього є засоби індивідуалізації, які дуже подібні до найменування і які дуже часто ототожнюються: «комерційне найменування», «фірмове найменування», «доменне ім'я», «бренд» тощо.

Найбільше термін «найменування» ідентифікують з «комерційним найменуванням». Навіть у законодавстві ці два терміни тісно взаємозв'язані, і зміст «найменування юридичної особи» у статті 90 Цивільного кодексу України містить два поняття.

Перше стосується власне найменування, яке за частиною 1 цієї статті містить інформацію про її організаційно-правову форму та інформацію про характер її діяльності. З цього випливає, що найменування юридичної особи – це назва юридичної особи, яка інформує про

характер діяльності та організаційно-правову форму юридичної особи.

Друге поняття стосується комерційного найменування, і тут воно ототожнюється ще з фірмовим найменуванням ⁷⁵. Його може мати юридична особа, що є підприємницьким товариством чи, згідно з Господарським кодексом, суб'єктом господарювання ⁷⁶. Тобто «комерційне найменування» є допоміжним ідентифікаційним поняттям під час здійснення юридичною особою підприємницької діяльності.

Дослідниця І. В. Кривошеїна визначає під фірмовим найменуванням незмінюване повне чи скорочене найменування юридичної особи, яке ідентифікує її та відрізняє від інших юридичних осіб у процесі здійснення своїх прав й участі в цивільно-правових відносинах ⁷⁷.

⁷⁵ Цивільний кодекс України : Закон від 16 січня 2003 р. / Верховна Рада України, Кодекс від 16.01.2003 № 435-IV). [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>, ч. 2 ст. 90.

⁷⁶ Господарський кодекс України : Закон від 16 січня 2003 р. / Верховна Рада України, Кодекс від 16.01.2003 № 436-IV. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15>, ч. 1 ст. 159.

⁷⁷ Кривошеїна І. В. Правове регулювання фірмових найменувань за чинним законодавством України / І. В. Кривошеїна // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Юридичні науки. Випуск 60. – К. : Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет». – 2004. – С. 25–27.

Вона доводить, що поняття «комерційне найменування» є більш широким, ніж поняття «фірмове найменування». Так, із самої назви «фірмове найменування» випливає його належність саме структурі, організації, підприємству. Поняття ж комерційного найменування можна розглядати як таке, що може належати будь-якому суб'єкту (як юридичній, так і фізичній особі), що здійснює комерційну діяльність. Комерційне найменування включає в себе два підвиди: фірмове найменування юридичної особи; найменування, під яким здійснюють свою діяльність фізичні особи – суб'єкти підприємницької діяльності ⁷⁸.

Тому із цього можна визначити, що поняття «комерційне найменування» і «фірмове найменування» не завжди ідентичні, але для нас має значення відмежування «найменування» від усіх інших понять ⁷⁹. Відрізняючи термін «найменування» від «комерційного найменування», будемо мати на увазі, що останнє буде включати й «фірмове найменування».

⁷⁸ Кривошеїна І. В. Фірмове найменування: регулювання та правова охорона за законодавством України : автореф. дис. ... канд. юр. наук : 12.00.03 / І. В. Кривошеїна. – Київський національний університет ім. Т. Шевченка. – К., 2007. – 18 с., с. 5.

⁷⁹ Федюк Л.В. Відмежування найменування юридичної особи від суміжних термінів / Л. В. Федюк // Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України : збірник наукових статей. Випуск 30. – Івано-Франківськ : ПНУ ім. В. Стефаника, 2012. – С.149–155.

У дослідженнях А. О. Козинця обґрунтовується доцільність використання замість терміну «комерційне найменування» поняття «комерційне позначення», відомого міжнародному законодавству⁸⁰, і в цьому випадку не буде потреби розмежовувати його від самого «найменування».

Аргументується також, що трансформація назви «позначення», що використовується для ідентифікації юридичної особи, з фірмового на комерційне найменування, не враховує правових традицій та може створити хибне уявлення про вільну оборотоздатність комерційного найменування, що суперечить положенням Цивільного кодексу України⁸¹.

⁸⁰ Козинець А. О. Засоби індивідуалізації учасників цивільного обороту, товарів і послуг у цивільному праві України : автореф. дис. ... канд. юр. наук : 12.00.03 / А. О. Козинець. – Київський національний університет ім. Т. Шевченка. – К. : 2006. – 18 с., Козинець А. О. Право на засоби індивідуалізації учасників цивільного обороту, товарів і послуг : монографія / А. О. Козинець. – Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – К. : Київський університет, 2007. – 312 с., Козинець А. О. Особливості суб'єктного складу відносин у сфері використання комерційних найменувань // Збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції до Дня науки «Правові проблеми сучасності в умовах розвитку юридичної науки». – Чернігів : КП «Чернігівські обереги», 2005 – С. 330–332.

⁸¹ Козинець А. О. Проблеми співвідношення виключних прав на засоби індивідуалізації у цивільному праві України / А. О. Козинець // Держава і право : збірник наукових праць. Юридичні і політичні науки. Випуск 25. – К. : Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України. – 2004. – С. 307–312, Козинець А. Правовий статус комерційних (фірмових) найменувань за

Відсутність легальної дефініції поняття «комерційне найменування» та подвійний правовий статус підприємства, закріплений в українському законодавстві, стали, за словами дослідника, правовою підставою ототожнення комерційного найменування юридичної особи як суб'єкта права та назви підприємства як виду об'єкта права. Тому для характеристики засобу ідентифікації підприємства пропонується використовувати термін «комерційне позначення», відомий міжнародному законодавству як вид засобів індивідуалізації, що є елементом системи об'єктів інтелектуальної власності, та забезпечити його правову охорону на рівні національного законодавства⁸².

Учений В. А. Дмитрієв визначає, що комерційним позначенням виступає закріплений законом засіб індивідуалізації юридичної особи, що представляє собою словесне позначення, виключне право на яке виникає в юридичної особи або в силу загальновідомості позначення, або в силу включення до його складу як елементів інших

законодавством України / А. Кодинець // Юридична Україна. – 2005. – № 2. – С. 28–33.

⁸² Кодинець А. О. Проблеми співвідношення комерційного (фірмового) найменування та комерційного позначення / А. О. Кодинець // Збірник матеріалів Всеукраїнської наукової конференції «Юридичні читання молодих вчених». 23-24 квітня 2004. – К. : НПУ імені М.П.Драгоманова, 2004. – С. 357–360.

засобів індивідуалізації юридичної особи (фірмове найменування, товарний знак).

Право на комерційне позначення є, за його словами, суб'єктивним правом юридичної особи, що включає виняткові правомочності користуватися і розпоряджатися комерційним позначенням або через його загальновідомість, або через включення до його складу як елементів інших засобів індивідуалізації⁸³.

На нашу думку, використання поняття «комерційне позначення» ще більше ускладнить проблему ідентифікації в цій термінології, то все ж таки варто залишити без змін позиції українського законодавця.

Отже, зупинимось на проблемі відмежування поняття «найменування» від «комерційного найменування».

Дослідник С. І. Іщук називає критерієм їх розмежування мету діяльності юридичної особи: комерційне найменування позначає підприємницьких юридичних осіб, а найменування юридичної особи – всіх інших. Визначальна позиція під час розмежування найменування юридичної особи та комерційного найменування, на його думку, полягає в юридичній сутності вказаних понять: право на найменування

⁸³ Дмитриев В. А. Гражданско-правовая индивидуализация юридических лиц и результатов их деятельности : дисс. ... канд. юр. наук : 12.00.03 / В. А. Дмитриев. – Уральская государственная юридическая академия. – Екатеринбург, 2003. – 210 с., с. 6.

юридичної особи є одним із немайнових прав суб'єкта господарювання, яке не може бути предметом цивільного обороту. Комерційне найменування – об'єкт права інтелектуальної власності, і в результаті його використання в суб'єкта виникає комплекс майнових прав⁸⁴.

Така ідея знаходить підтримку серед науковців. Так, Ю. Є. Атаманова вважає, що існування найменування юридичної особи спрямоване на реалізацію публічно-правової функції ідентифікації, тобто вирізнення юридичної особи перед органами державної влади. Комерційне найменування повинно розглядатися як позначення суб'єкта-власника серед споживачів та контрагентів⁸⁵.

Подібну точку зору висловлює В. І. Єрмоєнко: найменування юридичної особи, за його словами, є немайновим правом, у цій ролі воно індивідуалізує юридичну особу в цілому як організацію, яка виступає в майнових та немайнових відносинах від свого імені. Фірмове найменування юридичної особи – це об'єкт права промислової власності, майнове право, яке індивідуалізує особу як учасника

⁸⁴ Іщук С. І. Право інтелектуальної власності на комерційне (фірмове) найменування : дис. ... канд. юр. наук : 12.00.03 / С. І. Іщук. – Львівський національний університет ім. І. Франка. – Л., 2009. – 207 с.

⁸⁵ Атаманова Ю. Е. Участие в хозяйственных обществах правами промышленной собственности: правовые проблемы передачи инновационного продукта : монография / Ю. Е. Атаманова. – Х., 2004. – 208 с., с. 57-58.

цивільного обороту ⁸⁶. Хотілося б уточнити, що все ж таки найменування є немайновим благом.

Наступним аргументом у розмежуванні вказаних понять є законодавча норма про факультативний характер права на комерційне найменування, в цьому аспекті норми як частини 2 статті 90 Цивільного кодексу України, так і частини 1 статті 159 Господарського кодексу України одностайні – особа може мати комерційне найменування.

На такий аспект у розмежуванні досліджуваних понять вказують також Ю. Л. Бошицький і О. О. Козлова, які підкреслюють, що підприємницьке товариство, виходячи зі статті 90 Цивільного кодексу України, може мати комерційне найменування, а може й не мати, якщо це не є необхідним для її підприємницької діяльності ⁸⁷.

Висловлений аргумент критикують цивілісти сусідньої держави, оскільки їх Цивільний кодекс закріплює обов'язок комерційних організацій виступати в цивільному обороті під фірмовим найменуванням. Зазначається, що істотна особливість права користування фірмовим найменуванням встановлена в інтересах інших учасників цивільного обороту і

⁸⁶ Еременко В. И. Гражданский кодекс РФ и интеллектуальная собственность / В. И. Еременко // Государство и право. – 2003, № 1. – С. 35–49, с. 42.

⁸⁷ Комерційні найменування в Україні : основні правові аспекти / Ю. Л. Бошицький, О. О. Козлова, Г. О. Андрощук. – Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України. – К. : Юридична думка, 2006. – 215 с., с. 12.

споживачів, які мають право знати, з ким мають справу ⁸⁸. Проте наше законодавство такого обов'язку не встановлює, тому можна підтримати попередніх авторів.

На думку С. І. Іщука, норми чинного законодавства щодо можливості, а не обов'язку використовувати право на комерційне найменування абсолютно узгоджуються із суттю комерційного (фірмового) найменування як об'єкта права інтелектуальної власності, в результаті використання якого в особи виникає комплекс майнових прав. Якщо б законодавець зобов'язав підприємницьких юридичних осіб бути суб'єктами права на комерційне найменування, то це б суперечило диспозитивному методу правового регулювання, який застосовується в цих правовідносинах, і в цьому випадку необхідно виключати комерційне найменування із системи об'єктів права інтелектуальної власності ⁸⁹.

Різниця між поняттями «комерційне найменування» та «найменування» юридичної особи також очевидна, виходячи із підстав виникнення права на кожне із них. Найменування юридичної особи вказується в реєстраційних документах, передбачених статтею 24 Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців»,

⁸⁸ Гражданское право : учеб. : в 3 т. Т. 3 / под ред. А. П. Сергеева, Ю. К. Толстого. – 4-е изд., перераб. и доп. – М. : ТК Велби, Из-во Проспект, 2004. – 784 с., с. 267.

⁸⁹ Ішук С. І. Право інтелектуальної власності на комерційне (фірмове) найменування : дис. ... канд. юр. наук : 12.00.03 / С. І. Ішук. – Львівський національний університет ім. І. Франка. – Л., 2009. – 207 с., с. 67.

вноситься до єдиного державного реєстру, тобто підлягає обов'язковій реєстрації⁹⁰.

Право на комерційне найменування виникає з моменту його використання, а можлива реєстрація не повинна мати право-встановлювального значення.

Наступним аргументом на користь позиції про розмежування вказаних понять на основі різної їх юридичної суті є те, що розгляд комерційного найменування як виду звичайного найменування юридичної особи унеможливить реалізацію принципу виключності фірмового найменування.

З точки зору вимог до найменування юридичної особи можливе одночасне існування юридичних осіб із подібними найменуваннями, наприклад, ППО АТХК «Київміськбуд», ДП «ГП №1» «Київміськбуд», ПАТ «ХК» «Київміськбуд», ТОВ «ІБГ» «Київміськбуд», тому державний реєстратор не має права відмовити у проведенні державної реєстрації таких юридичних осіб, якщо до нього надійдуть відповідні документи. Однак після судового розгляду спорів між такими юридичними особами щодо неправомірного використання фірмових найменувань господарськими судами ухвалюються

⁹⁰ Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців : Закон України від 15. 05. 2003 р. (зі змінами і доповненнями) / Відомості Верховної Ради. – 2003. – № 31–32. – Ст. 263.

рішення про заборону одній із осіб використовувати спірне слово, як «Київміськбуд»⁹¹.

Таким чином, поняття «найменування юридичної особи» та «комерційне найменування», незважаючи на можливість бути тотожними за змістом, є абсолютно різними за юридичною суттю:

- на відміну від найменування юридичної особи, комерційне найменування є об'єктом права інтелектуальної власності та охороняється за допомоги механізму виключних майнових прав;

- набуття прав інтелектуальної власності на комерційне найменування носить факультативний характер.

Відмінність між правовими категоріями «найменування» і «комерційне найменування» юридичної особи полягає в неоднакових підставах виникнення прав на них. Моментом виникнення права на найменування юридичної особи, на відміну від комерційного найменування, вважається державна реєстрація юридичної особи⁹².

⁹¹ Постанова Вищого господарського суду України від 01.03.2005 року по справі № 11/245. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://reyestr.court.gov.ua>.

⁹² Козинець А. О. Проблеми вирішення колізії прав на товарні позначення у цивільному праві України / А. О. Козинець // Молодь у юридичній науці : збірник тез доповідей міжнародної наукової конференції молодих вчених «Треті осінні юридичні читання». – Хмельницький : В-во ХУУП, 2004. – С. 161–162, с. 11.

Найменування юридичної особи, звичайно ж, може бути покладено в основу інших засобів його індивідуалізації: комерційного найменування, доменного імені, торгівельної марки, бренду, логотипа.

Глава 6. Поняття найменування юридичної особи

Щоб дати визначення поняття «найменування», слід звернутися до наукових джерел із цивілістики. Так, за дослідженням В. А. Дмитрієва, найменуванням юридичної особи є словесне позначення, яке містить вказівку на організаційно-правову форму юридичної особи і зазначене в її засновницьких документах, індивідуалізує конкретну юридичну особу серед інших учасників цивільних відносин ⁹³.

Щодо найменування юридичної особи, можна з повною мірою впевненості стверджувати про наявність його взаємозв'язку з діловою репутацією організації як оцінки професійних якостей юридичної особи. Будучи візитною карткою юридичної особи, найменування нерозривно

⁹³ Дмитриев В. А. Гражданско-правовая индивидуализация юридических лиц и результатов их деятельности : дис. ... канд. юр. наук : 12.00.03 / В. А. Дмитриев. – Уральская государственная юридическая академия. – Екатеринбург, 2003. – 210 с., с. 47.

пов'язане із самою особою його носія, тобто юридичною особою. Під цим ім'ям юридична особа вчиняє правочини та інші юридичні дії, несе юридичну відповідальність і здійснює свої права та обов'язки, рекламує та реалізує свою продукцію.

Необхідно погодитися з думкою П. Б. Мегса, а також А. П. Сергієва, котрі вказують, що найменування, яке стало популярним у споживачів і користується довірою в ділових партнерів, приносить підприємцеві (у цьому випадку – юридичній особі) не тільки чимало дивідендів, але й заслужену повагу в суспільстві та визнання його заслуг ⁹⁴.

У науці цивільного права натрапляємо на деякі вимоги (ознаки), що пред'являються до найменування. Так, А. П. Сергієв до числа таких ознак відносить істинність, винятковість та сталість (незмінність) найменування ⁹⁵.

Істинність найменування зводиться насамперед до того, що воно, здійснюючи індивідуалізацію конкретної юридичної особи, надає третім особам деяку інформацію. При цьому такі відомості повинні відповідати реальному організаційно-правовому положенню організації. У зв'язку з цим у найменуванні юридичної особи повинна бути вказана

⁹⁴ Мегс П. Б. Интеллектуальная собственность / П. Б. Мегс, А. П. Сергеев. – М. : Юрист, 2002. – 396 с.

⁹⁵ Сергеев А. П. Право интеллектуальной собственности в РФ / А. П. Сергеев. – М. : «Теис». – 1996. – 704 с.

його організаційно-правова форма, а в передбачених законом випадках – й інші характеристики організації та її діяльність.

О. І. Гуменюк виділяє такі ознаки найменування юридичної особи: немайнова природа, що означає відсутність майнової цінності під час виконання функції індивідуалізації юридичної особи; невіддільність найменування від його носія, а нерозривний зв'язок його з юридичною особою визначають такі його властивості, як непередаваність і нетоварність; безстроковий характер, який означає, що найменування юридичної особи супроводжує її з моменту виникнення до моменту ліквідації ⁹⁶, які, на наш погляд, більше притаманні не самому найменуванню, а праву на нього.

Виходячи із вказаного, найменування можемо визначити як словесне, істинне, виключне та незмінне позначення юридичної особи, яке містить вказівку на її організаційно-правову форму, інколи й характер діяльності, що індивідуалізує юридичну особу серед учасників цивільних правовідносин, не порушуючи при цьому права і законні інтереси інших осіб ⁹⁷.

⁹⁶ Гуменюк О. І. Право на найменування як особисте немайнове право юридичної особи / О. І. Гуменюк // Вісник Одеського національного університету. Правознавство, 2010. – Випуск 22. – С. 20–22.

⁹⁷ Федюк Л. В. Поняття найменування юридичної особи / Л. В. Федюк // Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України : збірник

У законі дефініція найменування відсутня, він тільки вказує, що найменування містить інформацію про організаційно-правову форму та про характер діяльності ⁹⁸. Проте не всі юридичні особи повинні містити в найменуванні вказівку на організаційно-правову форму.

Так, згідно з вимогами щодо написання найменування юридичної особи або її відокремленого підрозділу, затвердженими Наказом Міністерства юстиції України, цього не повинні містити найменування органів державної влади, органів місцевого самоврядування, органів влади Автономної республіки Крим, державних, комунальних організацій, закладів, установ. Але всі без винятку юридичні особи мають назву, яка може складатися з власної назви юридичної особи, а також містити інформацію щодо мети діяльності, виду, способу утворення, залежності юридичної особи та інших відомостей ⁹⁹.

На практиці учасники цивільного обороту насамперед звертають увагу не на організаційно-правову

наукових статей. Випуск 29. – Івано-Франківськ : ПНУ ім. В. Стефаника, 2012. – С. 161–169.

⁹⁸ Цивільний кодекс України : Закон від 16 січня 2003 р. / Верховна Рада України, Кодекс від 16.01.2003 № 435-IV). [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>, ст. 90.

⁹⁹ Про затвердження Вимог щодо написання найменування юридичної особи або її відокремленого підрозділу : Наказ Міністерства юстиції України від 5.03.2012, № 368/5.

форму, а на власну назву організації, оскільки саме вона несе основне змістове навантаження.

У найменуванні захисту насамперед підлягають словесні елементи значення (семантичний) і звучання (фонетичний). Вони можуть захищатися як сукупно, так і окремо. Наприклад, назви фінського виробника побутової техніки «ASKO» та страхової компанії «АСКО» пишуться по-різному, а звучать однаково¹⁰⁰.

У межах вузького географічного району можливе дублювання найменувань через поширене використання у власних назвах однакових складових або слів, різних за написанням, але за звучанням досить подібних (наприклад: «Дріада» і «Тріада», «Бриз» та «Приз»).

Звичайно ж, новизну найменування не можна трактувати в тому ж аспекті як щодо об'єктів інтелектуальної власності, таких як винахід, промисловий зразок, корисна модель, товарний знак. Абсолютна новизна, оригінальність найменування в цьому випадку неможливі й не передбачаються чинним законодавством.

Трапляється дуже багато схожих найменувань юридичних осіб. На початку 90-х років різко збільшилось число юридичних осіб, що породило велику кількість

¹⁰⁰ Дедиков С. В. Фирменное наименование / С. В. Дедиков // Финансовая газета. – 1997, № 37.

тотожних або подібних найменувань, оскільки державна реєстрація більшості з них здійснювалася і здійснюється на місцевому рівні. Як ще одну причину можна вказати відсутність повної інформації про найменування зареєстрованих юридичних осіб, через відсутність їх єдиного реєстру, проте на сьогодні ситуація змінилася.

Слід зауважити, що зараз ця проблема частково вирішується. Сформована база даних Єдиного державного реєстру юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців.

Ми бачимо, що є багато подібних найменувань, наприклад: виробничо-комерційна компанія «АРС» і товариство з обмеженою відповідальністю «АРС». Проте вони не є тотожними, оскільки крім однакової назви найменування складають різні організаційно-правові форми.

У такому разі варто окремо зробити перелік юридичних осіб, які мають однакові назви, та повідомити їх носіям про існування подібних найменувань, щоб вирішити питання подібності назв. Проте вирішувати проблему юридичні особи можуть лише за власним бажанням, маючи право змінити та перереєструвати найменування юридичної особи, вирішити спір між собою чи з'ясувати пріоритетність у судовому порядку. Але, на нашу думку, далеко не всі юридичні особи будуть з'ясовувати стосунки в суді відносно

первинності власних найменувань, оскільки вони зареєстровані згідно із законодавством.

Видається, що для вирішення питання про тотожність або ступінь подібності фірмових найменувань слід використовувати не один критерій, а їх сукупність. Аналіз думок, наявних у літературі з цього приводу, дозволяє вибудувати таку систему критеріїв:

- організаційно-правова форма;
- предмет діяльності організації – професійна сфера діяльності (якщо за наявності спору між юридичними особами буде встановлено, що сфери їх підприємницької діяльності достатньо далекі одна від одної і не перетинаються, це означає, що вони обслуговують різний контингент споживачів і прямої конкуренції тут бути не може);
- територіальна сфера діяльності юридичної особи (так, інтереси організацій, що мають подібні найменування, можуть не перетинатися, якщо території їх підприємницької діяльності досить віддалені одна від одної);
- ступінь популярності юридичної особи серед споживачів і підприємницьких кіл (цей фактор відіграє важливу роль у вирішенні спорів про винятковість прав на найменування).

Таким чином, питання про подібність найменувань має вирішуватися в кожному конкретному випадку з урахуванням усіх фактичних обставин, включаючи розглянуті фактори¹⁰¹.

Повертаючись до вимог написання найменувань юридичних осіб, слід також сказати, що забороняється використовувати в найменуваннях юридичних осіб приватного права найменування органів державної влади або органів місцевого самоврядування, похідні від цих найменувань, історичні державні найменування, перелік яких установлюється Кабінетом Міністрів України. Законами України може заборонятися використання певних термінів чи аббревіатур¹⁰².

Найменування окремих юридичних осіб можуть мати свої особливості. Так, найменування установи має містити інформацію про характер її діяльності, найменування комунальних підприємств, державних та комунальних організацій (закладів, установ), дочірніх підприємств,

¹⁰¹ Дмитриев В. А. Гражданско-правовая индивидуализация юридических лиц и результатов их деятельности : дисс. ... канд. юр. наук : 12.00.03 / В. А. Дмитриев. – Уральская государственная юридическая академия. – Екатеринбург, 2003. – 210 с., с. 55.

¹⁰² Про затвердження Вимог щодо написання найменування юридичної особи або її відокремленого підрозділу : Наказ Міністерства юстиції України від 5.03.2012, № 368/5, п. 1.

підприємств споживчої кооперації, релігійних організацій можуть містити інформацію про засновника цієї юридичної особи. Слово «національний» використовується в найменуванні закладів (установ) України гуманітарної сфери, які набувають статусу національного¹⁰³.

Що стосується товариства, то його найменування не може вказувати на належність до відповідних міністерств, інших центральних органів виконавчої влади і громадських організацій. Найменування повного товариства має містити імена (найменування) всіх його учасників, слова «повне товариство» або містити ім'я (найменування) одного чи кількох учасників із доданням слів «і компанія», а також слів «повне товариство».

Найменування командитного товариства має містити імена (найменування) всіх повних учасників, слова «командитне товариство» або містити ім'я (найменування) хоча б одного повного учасника з доданням слів «і компанія», а також слів «командитне товариство»¹⁰⁴.

Підприємства, установи та організації не мають права використовувати у своїх найменуваннях термін

¹⁰³ Про Положення про національний заклад (установу) України : Указ Президента України від 16.06.95, № 451/95.

¹⁰⁴ Про затвердження Вимог щодо написання найменування юридичної особи або її відокремленого підрозділу : Наказ Міністерства юстиції України від 5.03.2012, № 368/5, п. 2.

«кредитна спілка» і не підлягають державній реєстрації під найменуваннями, які включають цей термін, якщо вони створені в іншому порядку, ніж це передбачено законом¹⁰⁵.

Що стосується таких юридичних осіб, як банк, то його найменування має містити слово «банк», а також вказівку на організаційно-правову форму. Слово «банк» та похідні від нього дозволяється використовувати в назві лише тим юридичним особам, які зареєстровані Національним банком України як банк і мають банківську ліцензію. Виняток становлять міжнародні організації, що діють на території України відповідно до міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, та законодавства України.

Не дозволяється використовувати для найменування банку назву, яка повторює вже існуючу назву іншого банку або вводить в оману щодо видів діяльності, які здійснює банк. Уживання в найменуванні банку слів «Україна», «державний», «центральний» та «національний» можливе лише за згоди Національного банку України.

Відокремлений підрозділ банку використовує найменування лише того банку, відокремленим підрозділом

¹⁰⁵ Про кредитні спілки : Закон України від 20.12.2001, № 2908-III / Відомості Верховної Ради України. – 2002, № 15. – Ст. 101.

якого він є. До назви відокремленого підрозділу банку може додаватися найменування місцезнаходження цього відокремленого підрозділу¹⁰⁶.

Найменування пенсійного фонду має містити вказівку на вид фонду, словосполучення «недержавний пенсійний фонд» чи просто «пенсійний фонд» та повинно відрізнятися від найменувань будь-яких інших пенсійних фондів, створених на території України. Словосполучення «недержавний пенсійний фонд» та «пенсійний фонд» можуть використовуватися Пенсійним фондом України та його органами, а також підприємствами, установами й організаціями, що перебувають в управлінні Пенсійного фонду України в назвах юридичних осіб, що створюються відповідно до закону¹⁰⁷.

У назві корпоративного інвестиційного фонду зазначаються словосполучення «корпоративний інвестиційний фонд» та тип і вид фонду. Якщо фонд є венчурним, це відображається в його назві. Словосполучення «корпоративний інвестиційний фонд», «пайовий інвестиційний фонд» та похідні від них можуть

¹⁰⁶ Про затвердження Вимог щодо написання найменування юридичної особи або її відокремленого підрозділу : Наказ Міністерства юстиції України від 5.03.2012, № 368/5, п. 2.

¹⁰⁷ Про недержавне пенсійне забезпечення : Закон України від 09.07.2003, № 1057-IV / Відомості Верховної Ради України, 2003, № 47–48. – Ст. 372.

використовуватися лише в назвах відповідних інститутів спільного інвестування, що створені згідно із законом ¹⁰⁸.

Назва «торгово-промислова палата» та утворені на її основі словосполучення можуть використовуватися лише стосовно організацій, створених відповідно до закону, а інші організації не мають права використовувати у своїх назвах словосполучення «торгово-промислова палата», «торгова палата» чи «промислова палата» ¹⁰⁹.

Найменування асоціацій органів місцевого самоврядування та їх добровільних об'єднань складається із загальної та індивідуальної частин. Загальна частина найменування містить слово «асоціація» чи те, яким позначається добровільне об'єднання асоціацій, та має відтворювати статус асоціації. Індивідуальна частина найменування має відрізнятися від найменувань уже зареєстрованих в установленому порядку асоціацій, а індивідуальна частина найменування всеукраїнської асоціації

¹⁰⁸ Про інститути спільного інвестування (пайові та корпоративні інвестиційні фонди) : Закон України від 15.03.2001, № 2299-III / Відомості Верховної Ради України. – 2001, № 21. – Ст. 103.

¹⁰⁹ Про торгово-промислові палати в Україні : Закон України від 02.12.1997. – № 671/97-ВР / Відомості Верховної Ради України. – 1998, № 13. – Ст. 52.

має містити назву територіального рівня органів місцевого самоврядування, які об'єднує ця асоціація¹¹⁰.

У назві юридичної особи слова «страховик», «страхова компанія», «страхова організація» та похідні від них дозволяється використовувати лише тим, які мають ліцензію на здійснення страхової діяльності. У назві страховика використання слів «державна», «національна» або похідних від них дозволяється лише за умови, що єдиним власником такого страховика є держава¹¹¹.

Найменування громадських об'єднань складаються із загальної та власної частин. Загальна частина зазначає організаційно-правову форму громадського об'єднання, такі як громадська організація чи громадська спілка. Власна назва не повинна бути тотожною з назвами інших громадських об'єднань, які зареєстровані в установленому законом порядку. Власна назва може містити ім'я чи псевдонім фізичної особи, якщо вона (або її спадкоємець) дасть на це згоду.

Обласні, міські, районні організації, первинні осередки політичної партії та інші структурні утворення, передбачені статутом партії, використовують назву

¹¹⁰ Про затвердження Вимог щодо написання найменування юридичної особи або її відокремленого підрозділу : Наказ Міністерства юстиції України від 5.03.2012, № 368/5, п. 2. 12.

¹¹¹ Там само, п. 2. 13.

політичної партії з доповненнями, які визначають їх місце в організаційній структурі політичної партії ¹¹². Визначення «профспілка» чи похідні від нього можуть використовувати у своєму найменуванні лише ті організації, які діють на підставі закону ¹¹³.

Найменування релігійних організацій мають певні особливості, що пов'язано з традиціями і конфесійними правилами щодо кожного з їх видів. Так, перелік видів релігійних організацій, закріплений у законодавстві, складений відповідно до їх офіційних загальновизнаних світських назв. Проте це не забороняє релігійній організації за статутом мати її традиційну назву ¹¹⁴. Наприклад, релігійна громада за статутом може мати назву «парафія» або «помісна церква».

Не можна змішувати традиційні назви релігійних громад із традиційними назвами культових споруд, у яких вони здійснюють релігійні обряди, бо культові споруди

¹¹² Про затвердження Вимог щодо написання найменування юридичної особи або її відокремленого підрозділу : Наказ Міністерства юстиції України від 5.03.2012, № 368/5, п. 2.

¹¹³ Про практику застосування господарськими судами законодавства про захист прав на об'єкти інтелектуальної власності (за матеріалами справ, розглянутих у касаційному порядку Вищим господарським судом України : Оглядовий лист Вищого господарського суду України від 30.06.2009 р., № 01-08/411/1, ст. 397.

¹¹⁴ Про свободу совісті та релігійні організації : Закон України від 23.04.1991, № 987-XII / Відомості Верховної Ради УРСР. – 1991, № 25. – Ст. 283.

(храми, церкви) можуть носити назву, що пов'язана з конкретними історичними подіями або називатися ім'ям того чи іншого святого. У такому випадку назва культової споруди ніякого стосунку до назви релігійної громади мати не повинна, тобто остання не може мати тотожну з культовою будівлею назву.

Проте монастирі як окремі культові споруди теж можуть мати персональні назви, але вони традиційно стосуються і монастиря як комплексу споруд спеціального призначення, так і чернечої громади, яка є власником або користувачем цих споруд. Наприклад, під поняття «Хресто-Воздвиженський чоловічий монастир Тернопільської єпархії Української Православної Церкви Київського патріархату» підпадає і чернеча громада, і культова споруда.

Релігійні управління (центри) за своїми статутами мають подвійну назву – власну і назву релігійного об'єднання, структурним підрозділом якого вони є, наприклад: «Єпархіальне управління Української Православної Церкви».

Релігійні братства за традицією також мають назви, але які не пов'язані з матеріальними об'єктами, наприклад: «Релігійне братство Андрія Первозваного». Духовні навчальні заклади за своїми статутами можуть мати

традиційні назви (семінарія) і загальноприйняті (академія, інститут) ¹¹⁵.

Стосовно правил написання найменування юридичної особи, то назва юридичної особи береться в лапки та зазначається безпосередньо після організаційно-правової форми суб'єкта господарювання (крім органів державної влади, органів місцевого самоврядування, органів влади Автономної Республіки Крим, державних, комунальних організацій, закладів, установ). Використання лапок у найменуванні юридичної особи не є ознакою для визначення тотожності найменувань.

У написанні найменування юридичної особи використовуються: літери українського алфавіту – у написанні найменування українською мовою; літери латинського алфавіту – у написанні найменування англійською мовою; розділові знаки та символи; арабські та римські цифри ¹¹⁶.

Таким чином, особливості найменування залежать від типу юридичної особи. Під час вибору свого

¹¹⁵ Піддубна В. Ф. Релігійні організації як суб'єкти цивільних правовідносин : дис. ... канд. юр. наук : 12.00.03 / В. Ф. Піддубна. – Національна юридична академія України ім. Я. Мудрого. – Х., 2008. – 198 с., с. 88.

¹¹⁶ Про затвердження Вимог щодо написання найменування юридичної особи або її відокремленого підрозділу : Наказ Міністерства юстиції України від 5.03.2012, № 368/5, п. 3.

найменування юридична особа повинна враховувати норми не лише загального, але й спеціального законодавства.

Отже, **найменування юридичної особи** – це індивідуальне словесне позначення особи з урахуванням її організаційно-правової форми та характеру діяльності.

Глава 7. Немайнове право на найменування та його зміст

Українські вчені відносили право на найменування юридичної особи до немайнових ще з радянських часів ¹¹⁷, проте детального дослідження цього немайнового права юридичної особи вони не здійснювали.

Право на найменування являє собою юридично забезпечену можливість поведінки юридичної особи, яка виражається також у використанні найменування у своїй діяльності. Немайнове право на найменування, відповідно до сучасних досліджень, можна визначити як надану особі міру можливої поведінки з метою задоволення її потреб, яка полягає в можливості здійснення певних дій щодо свого найменування самою уповноваженою особою та в

¹¹⁷ Матвеев Ю. Г. Гражданское право в вопросах и ответах : справочник / Ю. Г. Матвеев, А. С. Довгерт, В. И. Кисиль. – К. : Политиздат Украины, 1987. – 272 с., с. 65.

можливості уповноваженої особи вимагати певної поведінки від зобов'язаних осіб ¹¹⁸.

Учений В. А. Дмитрієв стверджує, що право на найменування юридичної особи слід розглядати як гарантовану законом можливість юридичної особи виступати в цивільному обороті під власним найменуванням, яким є словесне позначення організації, містить вказівку на її організаційно-правову форму, що відповідає вимогам істинності, винятковості та сталості і служить цілям індивідуалізації юридичної особи серед інших учасників цивільних правовідносин ¹¹⁹.

Ознаками права юридичної особи на найменування є:

1) невідчужуваність, невіддільність від носія. Будучи необхідним засобом індивідуалізації юридичної особи, найменування органічно пов'язане із самою особою, тобто організацією і супроводжує її протягом усього часу існування останньої у всіх суспільних відносинах. Невідчужуваність як одна з особливостей права на найменування впливає

¹¹⁸ Молчанов Р. Ю. Особисте немайнове право на ім'я / Р. Ю. Молчанов // Проблеми цивільного права та процесу : матеріали науково-практичної конференції, 31 травня 2008 р. – Харків : ХНУВС, 2008. – С. 378–380.

¹¹⁹ Дмитриев В. А. Гражданско-правовая индивидуализация юридических лиц и результатов их деятельности : дисс. ... канд. юр. наук : 12.00.03 / В. А. Дмитриев. – Уральская государственная юридическая академия. – Екатеринбург, 2003. – 210 с., с. 44.

насамперед із функціонального призначення цього засобу індивідуалізації. У цьому випадку воно виступає як ім'я певного суб'єкта цивільних відносин, тому воно невіддільне від свого носія, що слід розглядати як встановлене законом правило;

2) відсутність економічного змісту, нетоварність. Це стосується і найменування, але при цьому слід відзначити наявність його певної економічної цінності для юридичної особи. Так, порушення права часто викликає майново-правові наслідки для юридичної особи;

3) виключність. Це забезпечує їх носієві вчинення всіх дозволених законом дій з одночасною заборонаю всім третім особам вчинення зазначених дій без згоди правоволодільця. Виключне право на використання найменування означає, що тільки сам власник може використовувати це найменування. Усі інші особи не мають права цього робити, вони можуть здійснювати його використання тільки з дозволу власника, інакше їх дії неправомірні. Нематеріальні об'єкти, до яких належить найменування, взагалі можуть захищатися тільки за допомоги виключних прав. Саме шляхом визнання за суб'єктивним правом на використання найменування виключного характеру робить можливим забезпечення реального захисту прав юридичної особи;

4) абсолютність. Винятковий характер права на найменування обумовлює також і його абсолютний характер, який проявляється у відсутності точного визначення кола зобов'язаних осіб, що протистоять власникові. Обов'язок, що відповідає абсолютному праву, полягає в утриманні від учинення дій, що порушують абсолютне право. Так, порушником абсолютного права може виявитися будь-яка особа, закон захищає це суб'єктивне право від усіх і кожного, тобто від невизначеного кола осіб. Іншими словами, власникові протистоїть не якась конкретна особа, яка зобов'язана здійснити чи утриматися від будь-яких дій, а всі особи, на яких покладається обов'язок не порушувати права на найменування і не перешкоджати власникові в здійсненні його повноважень;

5) індивідуалізація. Право на найменування юридичної особи виділяє конкретну організацію з усієї маси існуючих юридичних осіб. Конкретне найменування притаманне лише певній юридичній особі та індивідуалізує її. Серед великої кількості юридичних осіб з їх різноманітною діяльністю найменування виконує індивідуалізаційну, правомірну, юридично значущу роль для діяльності юридичної особи, яка виконується в певних цивільно-правових формах і має мету вирізнити юридичну особу серед інших суб'єктів цивільних правовідносин;

6) специфічність виникнення і припинення. Правом на найменування юридична особа володіє безстроково, протягом невизначеного проміжку часу, поки існує його носій. Виникає воно з початком створення юридичної особи, а припиняє свою дію право з моменту ліквідації. Однак не тільки з ліквідацією юридичної особи пов'язується можливість припинення права на найменування в організації. Такими підставами можуть виступати й інші обставини, до яких можна віднести як правомірні дії юридичної особи, так і правопорушення. До них можна віднести і реорганізацію юридичної особи, і відмову від найменування та його зміну, і рішення суду про невідповідність найменування вимогам закону, порушення прав чи законних інтересів інших осіб¹²⁰.

Здійснюючи дослідження права юридичної особи на найменування, потрібно згадати про правомочності, що становлять це право. Метою використання назви виступає індивідуалізація конкретної юридичної особи, а вона досягається за допомоги здійснення різних дій, які складають конкретні форми реалізації права на найменування.

У юридичній літературі висловлена думка, що суб'єктивне цивільне право складається з трьох елементів (правомочностей):

¹²⁰ Федюк Л. В. Право на найменування юридичної особи / Л. В. Федюк // Вісник Господарського судочинства. – 2013, № 1. – С. 87–91.

- 1) право на свої дії,
- 2) на вимогу певних дій від зобов'язаної особи,
- 3) дії, спрямовані на захист ¹²¹.

Така позиція не дозволить повною мірою розкрити зміст права на найменування юридичної особи. Доцільніше розглядати право на найменування та його зміст через такі правомочності як володіння, користування та розпорядження, схоже з правом власності.

Проте існує відмінність у понятті розпорядження, оскільки у праві власності воно означає визначення долі речі з можливим відчуженням. Стосовно немайнових прав, розпорядження полягає також у визначенні долі блага, але враховуючи, що це благо нематеріального характеру, відчужити його практично неможливо.

Можливість особи мати розглядуване благо вбачається, за словами Р. Ю. Молчанова, називати належністю. Таке позначення цієї правомочності дозволило б відокремити елемент змісту суб'єктивного права на нематеріальне благо від володіння як елемента змісту суб'єктивного права власності, тобто речового права. Адже

¹²¹ Цивільне право України. Академічний курс: підручник у 2 т. / за заг. ред. Я. М. Шевченко. – К. : Концерн «Видавничий Дім «Ін Юре», 2003. – Т. 1. – 520 с., с. 68-69; Цивільне право України : підручник : у 2-х кн. / О. В. Дзера (керівник авт.кол.), Д. В. Боброва, А. С. Довгерт та ін. [за ред. О. В. Дзери, Н. С. Кузнецової]. – К. : Юрінком Інтер, 2002. – Кн. 1. – 720 с., с. 82.

найменування належить особі, вона його має, а не володіє ним. Тому одну з правомочностей суб'єктивного права на найменування можна сформулювати таким чином: належність – це юридично забезпечена можливість особи мати певне найменування, називатися своїм іменем¹²².

На наш погляд, перейменування правомочності щодо володіння на належність не відіграє суттєвої ролі стосовно права на найменування.

Зміст цього права Р. Ю. Молчанов пропонує розкривати через такі правомочності:

1) належність як юридично забезпечену можливість юридичної особи мати певне найменування, називатися ним. Таке позначення цієї правомочності дозволило б відокремити елемент змісту суб'єктивного права на нематеріальне благо від володіння як елемента змісту суб'єктивного права власності, тобто речового права;

2) використання як юридично забезпечену можливість юридичної особи видобувати корисний ефект з найменування в результаті його експлуатації, задовольняти потреби завдяки корисним властивостям, використовувати його, вступаючи в цивільні правовідносини;

¹²² Молчанов Р. Ю. Ім'я як особисте немайнове благо / Р. Ю. Молчанов // Юридична Україна. – К. : 2008, № 10 (70). – С. 58–63.

3) розпорядження як юридично забезпечену можливість визначити правову долю найменування, в тому числі шляхом його зміни¹²³.

М. М. Малєїна стверджувала, що правомочність володіння в цьому праві полягає в тому, що особа має певне благо – у цьому випадку найменування, яке зафіксоване в документах (установчих документах) та зареєстроване у відповідних органах реєстрації¹²⁴.

Володіючи правом на найменування, юридична особа може вимагати від необмеженого кола третіх осіб утримуватися від будь-якого роду дій, що порушують його право, а в разі порушення звертатися за захистом до органів держави, таких як суд антимонопольні органи тощо.

Однак, як зазначають деякі автори, найменування всупереч волі власника може згадуватися будь-якими зацікавленими особами в засобах масової інформації, різних публікаціях, рейтингах, узагальненнях судової практики тощо. При цьому найменування не повинно спотворюватися, створювати в публіки помилкового уявлення про

¹²³ Молчанов Р. Ю. Здійснення та цивільно-правовий захист особистого немайнового права на ім'я : автореф. дис. ... канд. юр. наук : 12.00.02 / Р. Ю. Молчанов. – Харківський національний університет внутрішніх справ. – Х., 2009. – 22 с., с. 7.

¹²⁴ Малєїна М. Н. Личные неимущественные права граждан : понятие, осуществление, защита / М. Н. Малєїна. – М. : МЗ Пресс. – 2000. – 244 с., с. 114.

організаційно-правовий статус юридичної особи, про предмет її діяльності та відносини з третіми особами ¹²⁵.

Юридичним особам приватного права законодавством дозволено присвоювати імена фізичних осіб (після смерті тих, діяльність яких була пов'язана з юридичною особою), ювілейні та святкові дати, назви і дати історичних подій (з метою популяризації видатних фактів історії України, що відображають завершення та надбання в ім'я України, формування історичної свідомості Українського народу, сприяння розвитку науки, літератури, архітектури, мистецтва та інших сфер суспільного життя), якщо це схвалюється громадським обговоренням, є згода трудового колективу юридичної особи ¹²⁶.

Правомочність користування найменуванням, виходячи з поглядів М. М. Малєїної, полягає у можливості особи користуватися ним, беручи участь у всіх суспільних відносинах, вимагати від інших називати її належним чином,

¹²⁵ Дедиков С. В. Фирменное наименование / С. В. Дедиков // Финансовая газета. – 1997, № 37; Семилетов С. И. Информация как особый нематериальный объект права / С. И. Семилетов // Государство и право. – 2000. – № 5. – С. 67–74.

¹²⁶ Про присвоєння юридичним особам та об'єктам права власності імен (псевдонімів) фізичних осіб, ювілейних та святкових дат, назв і дат історичних подій : Закон України від 24.05.2012 № 4865-VI / Відомості Верховної Ради. – 2013, № 17. – Ст. 150, ст. 1, 3.

давати дозвіл на користування своїм найменуванням іншим учасникам цивільних відносин ¹²⁷.

Водночас можна погодитися із В. А. Дозорцевим, який стверджує, що зміст користування у праві власності та у праві на нематеріальне благо є різним. Відмінність полягає в тому, що матеріальний об'єкт може застосовуватись у зв'язку зі своєю обмеженістю в просторі у той чи інший момент часу тільки однією особою чи обмеженим, чітко визначеним колом осіб.

Нематеріальне благо, як необмежене у просторі, може бути використано одночасно невизначеним колом осіб та будь-де. Наприклад, за допомоги мережі Інтернет найменування може бути використано одночасно будь-ким, у будь-якому місці, і коло осіб, що використовують його, є абсолютно невизначеним. Нематеріальний об'єкт не підлягає амортизаційному зносу, що впливає на дію права в часі ¹²⁸.

Але головна відмінність між використанням такого нематеріального блага, як найменування, та користуванням речами, що впливає з права власності, полягає в тому, що вони базуються на різних принципах. Для правомочності

¹²⁷ Малеина М. Н. Защита личных неимущественных прав советских граждан / М. Н. Малеина. – М. : Юридическая литература, 1991. – 180 с., с. 114.

¹²⁸ Дозорцев В. А. Понятие исключительного права / В. А. Дозорцев // Проблемы современного гражданского права : сборник статей. – М. : Городец, 2000. – С. 303–314, с. 290, 291.

використання найменування характерна наявність спеціально встановленої заборони здійснювати таке використання третіми особами в конкретних випадках, а за відсутності такої заборони існує свобода використання. Тож правомочність щодо використання найменування є юридично забезпеченою можливістю юридичної особи здобувати корисний ефект у результаті його експлуатації, задовольняти свої потреби ¹²⁹.

Правомочність користування проявляється в можливості виключного користування найменуванням юридичної особи в правочинах, на вивісках, оголошеннях, на бланках, рахунках, печатках, у рекламі і т. ін.

Найменування виступає як необхідний атрибут ділового обороту, який, виділяючись у ролі засобу індивідуалізації юридичної особи може слугувати також опосередковано і для відмінності товарів, робіт і послуг однієї юридичної особи від аналогічних товарів, робіт і послуг іншої. Тобто, юридична особа може розміщувати власну назву на своїх товарах, упаковках тощо. Вона має можливість використовувати найменування під час

¹²⁹ Молчанов Р. Ю. Здійснення та цивільно-правовий захист особистого немайнового права на ім'я : дис. ...канд.юр.наук : 12.00.02 / Р. Ю. Молчанов. – Харківський національний університет внутрішніх справ. – Х., 2009. – 180 с., с. 61.

укладення різних договорів та інших не заборонених законом юридичних дій.

Користування найменуванням може виявлятися у використанні назви для комерційного найменування, торгівельної марки, доменного імені тощо.

Третя правомочність права на найменування проявляється в можливості розпорядження ним, включаючи можливість передати найменування іншій юридичній особі, виходячи з того, що розпорядження – це можливість визнати юридичну і фактичну долю об'єкта шляхом зміни його приналежності (відчуження), стану, призначення тощо¹³⁰.

У науці цивільного права здебільшого заперечується така правомочність змісту немайнових прав, як розпорядження, проте на підтвердження такої правомочності можна навести доведення С. О. Сліпченка в праці «Особисті немайнові правовідносини щодо обороноздатних об'єктів»¹³¹.

¹³⁰ Суханов Е. А. Лекции о праве собственности / Е. А. Суханов. – М. : Юридическая литература. – 1991. – 240 с., с. 20; Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України : у 2 т. / за відп. ред. О. В. Дзери, Н. С. Кузнецової, В. В. Луця. – К. : Юрінком Інтер, 2005. – Т. 1. – 832 с., с. 533.

¹³¹ Сліпченко С. О. Особисті немайнові правовідносини щодо обороноздатних об'єктів : монографія / С. О. Сліпченко. – Х. : Діса плюс, 2013. – 552 с., с. 135-137.

Хоча ми не згодні з твердженням, що немайнове благо має економічний та оборотоздатний характер ¹³², з можливістю свого роду відчуження об'єкта за власної ініціативи можна частково погодитись.

Крім того, згідно з дослідженням І. В. Спасибо-Фатєєвої, об'єкти немайнових прав можуть існувати самотійно, тому вони є віддільними від особи ¹³³, вони здатні до автономного існування й за існування особи-носія, що створює можливість їх використання у відриві від останнього ¹³⁴.

Говорячи про правомочність розпорядження найменуванням, слід зупинитися на таких моментах. За частиною 4 статті 90 Цивільного кодексу України в разі зміни найменування юридична особа повинна помістити оголошення в друкованих засобах інформації, в яких публікуються відомості про державну реєстрацію, та повідомити про таку зміну особам, з якими вона перебуває в

¹³² Сліпченко С. О. Деякі аспекти методології дослідження особистих немайнових прав / С. О. Сліпченко // Право та управління. – 2012, № 1. – С. 487–499, с. 494.

¹³³ Личные неимущественные права: проблемы теории и практики применения : сб. статей и иных материалов / Под ред. Р. А. Стефанчука. – К : ЮрИнком Интер, 2010. – 1036 с., с. 139.

¹³⁴ Сліпченко С. О. Невідчужуваність та невіддільність особистих немайнових прав / С. О. Сліпченко // Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України. – Івано-Франківськ, 2012. – Випуск 29. – С. 126–136, с. 132.

договірних відносинах. За публікацію повідомлень у засобах масової інформації стягується плата в розмірі трьох неоподаткованих мінімумів доходів громадян¹³⁵. Тому разом з правом юридична особа має деякі обов'язки під час розпорядження своїм найменуванням.

Таким чином, право на найменування – це немайнове право юридичної особи на вибір відповідно до законодавства свого позначення для індивідуалізації та використання його в процесі своєї діяльності в різних сферах суспільного життя, а також на зміну його в установленому законом порядку та надання в користування іншим особам.

Глава 8. Захист права на найменування

Захист немайнових прав полягає у можливості використання в межах, визначених законом, засобів самозахисту, а також у можливості звернення до відповідного державного, самоврядного чи громадського органу або уповноваженої особи за захистом свого права чи інтересу¹³⁶.

¹³⁵ Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців : Закон України від 15. 05. 2003 р. (зі змінами і доповненнями) / Відомості Верховної Ради. – 2003. – № 31–32. – Ст. 263, ч. 5 ст. 22.

¹³⁶ Цивільне право України : підручник. / Є. О. Харитонов, О. І. Харитонova, О. В. Старцев. – 3-тє вид., перероб. і доп. – К. : Істина, 2011. – 808 с., с. 183.

Змістом права на захист немайнових прав є такі повноваження: вимагати утримуватися від порушення цих прав; вимагати припинення всіх діянь, якими порушуються ці права; вимагати відновлення немайнових прав у випадку їх порушення; вимагати визнання права або усунення сумнівів щодо належності суб'єктивного права особі.

Отже, право на захист найменування – це охоронюване суб'єктивне право, яке є самотійним і виникає з моменту порушення врегульованого суб'єктивного права на ім'я чи його оспорування.

Як і будь-яке суб'єктивне право, право на захист імені містить у собі можливість вчинення уповноваженою особою власних дій та можливість вимоги певної поведінки від зобов'язаної особи. Його структура вбирає в себе позитивну поведінку уповноваженої особи та можливість вимагати певної поведінки від зобов'язаного суб'єкта.

Ця вимога носить двосторонній характер: з одного боку, вона має матеріальний характер та адресується зобов'язаній особі, з іншого боку – має процесуальний характер та адресується державі в особі її юрисдикційних органів.

У тому випадку, коли можливість пред'явлення вимоги реалізується через юрисдикційні органи держави,

мова повинна йти про примусове здійснення вимоги уповноваженої особи.

Змістом права на захист найменування є: вимога не порушувати це право; вимога припинення всіх дій, якими порушується право на найменування; вимога щодо відновлення права на найменування в разі його порушення; вимога визнання права на певне найменування за юридичною особою. При цьому захист права на найменування – це дії щодо запобігання, припинення порушення права на найменування або відновлення чи визнання цього порушеного права¹³⁷.

Шляхом захисту відбувається:

- відновлення початкового стану потерпілого;
- припинення порушення шляхом позбавлення акту (події) сили «регулятивного» юридичного факту;
- охоронювально-забезпечувальний вплив, тобто створення правових умов для безперешкодного здійснення порушених прав;
- еквівалентна компенсація порушених прав.

При цьому найбільш повно захист цивільного права на найменування досягається за допомоги цивільно-правових

¹³⁷ Молчанов Р. Ю. Здійснення та цивільно-правовий захист особистого немайнового права на ім'я : дис. ...канд.юр.наук : 12.00.02 / Р. Ю. Молчанов. – Харківський національний університет внутрішніх справ. – Х., 2009. – 180 с., с. 129.

способів¹³⁸. Загалом захист можна уявити як систему його способів, форм та засобів.

У юридичній літературі висловлювалася думка про те, що під способами захисту суб'єктивних прав треба розуміти закріплені законом матеріально-правові заходи примусового характеру, за допомоги яких здійснюється відновлення чи визнання порушених чи оспорюваних прав та здійснюється вплив на правопорушника¹³⁹.

Відповідно до статті 16 Цивільного кодексу України, до способів захисту права на найменування можуть бути віднесені такі:

- визнання права;
- визнання правочину недійсним;
- припинення дії, яка порушує право;
- відновлення становища, яке існувало до порушення;
- примусове виконання обов'язку в натурі;
- зміна правовідношення;
- припинення правовідношення;
- відшкодування майнової шкоди;

¹³⁸ Илларионова Т. И. Система гражданско-правовых охранительных мер : автореф. дисс. ... докт. юр. наук : 12.00.03 / Т. И. Илларионова. – Свердловск, 1985. – 21 с., с. 4.

¹³⁹ Гражданское право. Учебник. Часть 1. Издание 2-е, перераб. и доп. / под ред. А. П. Сергеева, Ю. К. Толстого. – М. : ТЕИС, 1996. – 600 с., с. 244.

- відшкодування моральної (немайнової) шкоди;
- визнання незаконними рішення, дій чи бездіяльності органу державної влади, органу влади Автономної Республіки Крим або органу місцевого самоврядування, їх посадових осіб.

Ці способи можна використовувати і для захисту інших немайнових прав юридичної особи.

Коли певне право в особи фактично виникає, але піддається сумніву, оспорується, заперечується чи існує реальна загроза таких дій, то існує можливість застосувати такий спосіб захисту, як визнання права. Невизначеність суб'єктивного права на найменування неминуче унеможливить його використання чи ускладнить таке використання.

Визнання права служить засобом усунення невизначеності у взаємовідносинах суб'єктів, створює необхідні умови для їх розвитку. Т. І. Ілларионова справедливо вважає, що визнання права є особливим заходом охоронно-забезпечувального характеру, яким створюють додаткові умови для забезпечення інтересів особи у спірних ситуаціях¹⁴⁰.

¹⁴⁰ Илларионова Т. И. Система гражданско-правовых охранительных мер : автореф. дисс. ... докт. юр. наук : 12.00.03 / Т. И. Илларионова. – Свердловск, 1985. – 21 с., с. 6.

Позов про визнання права на найменування застосовується, наприклад, у разі використання іншими особами найменування, тотожного чи подібного до ступеня змішування з найменуванням юридичної особи. Прикладом вказаної категорії позовів є справа в Господарському суді м. Києва за позовом АТ ХК «Київміськбуд» до ТОВ «Київміськбуд-Інвест» про порушення останнім законодавства про найменування.

Рішенням у цій справі від 30 серпня 2005 року Господарський суд підтвердив право АТ ХК «Київміськбуд» на власне найменування і визнав факт порушення з боку ТОВ «Київміськбуд-Інвест» прав, зобов'язавши ТОВ виключити з власного найменування слово «Київміськбуд». Суд дійшов висновку, що використання створеною 2003 року компанією «Київміськбуд-Інвест» найменування «Київміськбуд» і той факт, що компанія проводить таку ж господарську діяльність, що й створений 1995 року холдинг «Київміськбуд», вводить в оману споживача ¹⁴¹.

До поширених способів захисту права на найменування можна віднести і вимогу про припинення дій, що порушують право. Суть цього способу полягає у

¹⁴¹ Постанова Вищого господарського суду України від 01.03.2005 року по справі № 11/245. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://reyestr.court.gov.ua>.

припиненні зазвичай триваючого порушення на майбутнє чи припиненні дій, які створюють загрозу порушення права.

Наприклад, під час розгляду справи за позовом ТОВ «Азов-Тріумф», де третьою особою виступало Міське комунальне підприємство «Маріупольське бюро технічної інвентаризації», юридична особа звернулася з вимогою про визнання недійсною державної реєстрації під час друкування ухвал від 9 липня 2007 р. та 24 липня 2007 р. у справі 2-4286/06, де замість найменування Товариство з обмеженою відповідальністю «Азов-Тріумф» було помилково зазначено найменування Приватне акціонерне товариство «Азов-Тріумф». Суд зобов'язав виправити описку за текстом ухвал господарського суду у справі 2-4286/06 і замінити найменування позивача Приватне акціонерне товариство «Азов-Тріумф» на Товариство з обмеженою відповідальністю «Азов-Тріумф» в усіх відмінках¹⁴².

Відновлення становища, яке існувало до порушення права, може бути досягнуте шляхом внесення порушником відповідних змін в установчі документи, довідники, рекламні матеріали, шляхом публікації за рахунок порушника повідомлення про порушення і повідомлення точного найменування юридичної особи. У таких категоріях справ

¹⁴² Ухвала Господарського суду Донецької області від 6.09.2007 р. по справі № 2-4286/06 – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://reyestr.court.gov.ua>.

застосовується і вимога про скасування державної реєстрації юридичної особи або зобов'язання її змінити назву шляхом перереєстрації з мотивів подібності найменувань ¹⁴³.

Прикладами таких справ можуть бути: справа за позовом ПрАТ трудового колективу Київського підприємства з виробництва бактерицидних препаратів «Біофарма» до ТОВ НВП «Біофарма» про усунення порушень прав на комерційне позначення ¹⁴⁴; справа за позовом ТОВ Спеціалізоване підприємство «Голографія» до ТОВ «Київголографія» про заборону використання фірмового найменування і визнання недійсним установчих документів ¹⁴⁵.

Порушенням права на найменування можуть заподіюватися збитки, тоді юридична особа має право на їх відшкодування у повному обсязі. Згідно статті 22 Цивільного кодексу України збитками є втрати, яких особа зазнала у зв'язку зі знищенням або пошкодженням речі, а також витрати, які особа зробила або мусить зробити для відновлення свого порушеного права (реальні збитки), та доходи, які особа могла

¹⁴³ Про деякі питання практики вирішення спорів, пов'язаних із захистом прав інтелектуальної власності : Рекомендації Президії Вищого господарського суду України від 10.06. 2004 р. – № 04-5/1107.

¹⁴⁴ Постанова Вищого господарського суду України від 20.06.2006 року по справі № 39/151. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://reyestr.court.gov.ua>.

¹⁴⁵ Постанова Вищого господарського суду України від 29.11.2006 року по справі № 30/499-21/265. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://reyestr.court.gov.ua>.

б реально одержати за звичайних обставин, якби її право не було порушене (упущена вигода).

Реальним збитком можуть, зокрема, виступати витрати юридичної особи, пов'язані зі зміною комерційного найменування, яке було скомпрометовано виступом відповідача в обороті під таким же чи подібним найменуванням. До збитків можуть належати витрати на додаткову рекламну кампанію, покликану загладити заподіяну відповідачем шкоду тощо.

Як упущена вигода можуть розглядатися втрати юридичної особи, пов'язані зі зниженням його доходів унаслідок неправомірних дій відповідача щодо використання найменування для власного найменування з комерційною метою, для свого комерційного найменування, для своєї торгівельної марки тощо.

Що стосується відшкодування моральної шкоди, то тісний зв'язок найменування з діловою репутацією юридичної особи дозволяє вести про це мову під час аналізу компенсації, якої вона може вимагати ¹⁴⁶. Зважаючи на те, що законодавство і судова практика дозволяє застосовувати цей правовий інститут до юридичних осіб, питання про відшкодування

¹⁴⁶ Цивільний кодекс України : Кодекс від 16.01.2003, № 435-IV. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/435-15>, ст. 23, 1167.

моральної шкоди за порушення такого немайнового блага, як ділова репутація, повинно вирішуватися позитивно ¹⁴⁷.

Деякі вчені стверджують, що положення статті 16 Цивільного кодексу розроблялися для захисту майнових прав та відносин, а не всіх цивільних правовідносин, тому тут відсутні вказівки щодо тих засобів, які специфічні для охорони немайнових прав. У зв'язку з цим пропонують включити до Книги 2 статтю про захист немайнових прав, у якій мають бути детальніші і конкретніші норми, ніж ті, що містяться в статті 275 Кодексу ¹⁴⁸. Наука пропонує розумну ідею, запровадження в життя якої дозволить запобігти можливим правозастосовним розбіжностям і невідповідності, виробити для судів підхід у вирішенні цієї проблеми ¹⁴⁹, що є її основним завданням.

¹⁴⁷ Про деякі питання практики вирішення спорів, пов'язаних із відшкодуванням моральної шкоди : Роз'яснення Вищого Арбітражного Суду України від 29.02.1996 р. – № 02-5/95.

¹⁴⁸ Давидова Н. О. Окремі способи захисту особистих немайнових прав, що забезпечують природне існування фізичної особи / Н. О. Давидова // Молодь у юридичній науці : збірник тез доповідей міжнародної наукової конференції молодих вчених «Треті осінні юридичні читання». – Хмельницький : В-во ХУУП, 2004. – С. 139–141, с. 141.

¹⁴⁹ Джавакян Г. З. Моральный вред юридическому лицу как миф сторонников реалистической доктрины существования юридических лиц / Г. З. Джавакян // Молодой ученый. – 2014, № 1. – С. 215–219, с. 215.

Отже, найбільш поширеними порушеннями права на найменування юридичної особи є:

- використання іншими особами позначення, тотожного або подібного до ступеня змішування з найменуванням власника, як найменування організації;
- використання як товарного знаку позначення, тотожного або подібного до ступеня змішування з найменуванням власника;
- перекручення найменування юридичної особи.

Через абсолютний характер права на найменування юридичної особи до подібного роду дій слід відносити дії необмеженого кола осіб, які порушують право на найменування.

З дослідження права юридичної особи на найменування та аналізу законодавства випливає відсутність регулювання немайнового права на найменування, що слід виправити. Вважаємо за доцільне врегулювати це право юридичної особи поряд з нормами, які закріплюють немайнові права фізичної особи.

Найменування має те саме функціональне призначення, що й ім'я фізичної особи, може розглядатися як форма мови для позначення цієї особи, як позначення відомостей про носія, які дозволяють персоніфікувати

особу¹⁵⁰, тому буде логічним закріплення немайнового права на найменування юридичної особи разом з нормами, що регулюють право на ім'я фізичної особи.

Таким чином, відповідно до положень цього підрозділу, слід внести зміни до Цивільного кодексу України. До норм, що закріплюють право на ім'я фізичної особи, варто зробити уточнення, враховуючи право юридичної особи на найменування. Загалом статті, що закріплюють цей вид прав пропонуємо викласти в такій редакції:

Стаття 294. Право на ім'я (найменування)

1. Фізична (юридична) особа має право на ім'я (найменування).

2. Фізична особа має право на транскрибований запис її прізвища та імені відповідно до своєї національної традиції.

3. Юридична особа може обирати собі найменування та володіти ним у відповідності до законодавства.

4. У разі перекручення імені фізичної (найменування юридичної) особи воно має бути виправлене. Якщо

¹⁵⁰ Сліпченко С. О. Особисті немайнові правовідносини щодо обороздатних об'єктів : монографія / С. О. Сліпченко. – Х. : Діса плюс, 2013. – 552 с., с. 155.

перекручення імені (найменування) було здійснене в документі, такий документ підлягає заміні за кошт того, хто зробив перекручення. Якщо перекручення імені (найменування) здійснене у засобі масової інформації, воно має бути виправлене у тому ж засобі масової інформації за його кошт.

Стаття 295. Право на використання імені (найменування)

1. Фізична (юридична) особа має право використовувати своє ім'я (найменування) у всіх сферах своєї діяльності.

2. Використання імені фізичної особи в літературних та інших творах, крім творів документального характеру, як дійової особи допускається лише за її згоди, після смерті фізичної особи – за згоди її дітей, вдови (вдівця), а якщо їх немає – батьків, братів та сестер.

3. Використання імені фізичної особи з метою висвітлення її діяльності або діяльності організації, в якій вона працює чи навчається, що ґрунтується на відповідних документах (звітах, стенограмах, протоколах, аудіо-, відеозаписах, архівних матеріалах тощо), допускається без її згоди.

4. Ім'я (найменування) особи, яка вчинила правопорушення, ім'я фізичної особи, яка затримана, підозрюється чи обвинувачується у вчиненні злочину, може бути використане (обнародоване) лише в разі набрання законної сили рішення суду, обвинувального вироку суду та в інших випадках, передбачених законом.

5. Ім'я (найменування) потерпілого від правопорушення може бути обнародоване лише за його згоди.

6. Ім'я учасника цивільного спору, який стосується особистого життя сторін, може бути використане іншими особами лише за його згоди.

7. Використання початкової літери імені особи у засобах масової інформації, літературних творах не є порушенням її права.

Стаття 296. Право на зміну імені (найменування)

1. Особа має право на зміну свого імені (найменування).

2. Фізична особа, яка досягла шістнадцяти років, має право на власний розсуд змінити своє прізвище та власне ім'я.

3. Фізична особа, яка досягла чотирнадцяти років, має право змінити своє прізвище та власне ім'я за згоди

батьків або одного з них (якщо другий з батьків помер, визнаний безвісно відсутнім, оголошений померлим, визнаний обмежено дієздатним, недієздатним, позбавлений батьківських прав щодо цієї дитини, якщо відомості про батька (матір) дитини виключено з актового запису про її народження або якщо відомості про чоловіка як батька дитини внесені до актового запису про її народження за заявою матері), чи за згоди піклувальника (якщо над фізичною особою встановлено піклування).

4. Фізична особа, яка досягла чотирнадцяти років, має право на зміну по батькові у разі зміни її батьком свого власного імені або виключення відомостей про нього як батька дитини з актового запису про її народження.

5. Прізвище, власне ім'я та по батькові фізичної особи можуть бути змінені у разі її усиновлення, визнання усиновлення недійсним або його скасування відповідно до закону.

6. Прізвище фізичної особи може бути змінено у разі реєстрації шлюбу, розірвання шлюбу або визнання його недійсним.

7. Юридична особа може змінити своє найменування, якщо це не суперечить закону, внівши відповідні зміни до органу державної реєстрації, установчих документів та повідомивши про це своїх контрагентів.

8. Підставами для відмови у зміні імені є: здійснення стосовно заявника кримінального провадження; офіційне звернення правоохоронних органів про оголошення розшуку заявника; подання заявником неправдивих відомостей про себе.

РОЗДІЛ 3

ПРАВО НА МІСЦЕЗНАХОДЖЕННЯ

Немайновим правом юридичної особи є право на місцезнаходження. Поряд із найменуванням місцезнаходження юридичної особи виконує індивідуалізаційну функцію організації і тим самим дозволяє вирізнити конкретну юридичну особу серед багатьох інших організацій, які функціонують. При цьому в системі засобів індивідуалізації воно відіграє далеко не останню роль. Так, для індивідуалізації юридичної особи важливо не тільки знати її найменування, а й володіти інформацією про територіальне розміщення юридичної особи, зокрема її органів управління, інших структурних підрозділів, його приміщень.

Глава 9. Поняття місцезнаходження юридичної особи

Загальні положення щодо місця знаходження юридичної особи закріплені в статті 93 Цивільного кодексу України. За положеннями цієї статті в тому вигляді, в якому вона існувала за прийняття Цивільного кодексу України, місцезнаходження юридичної особи визначалося місцем її реєстрації, і в цьому Кодекс відійшов від доктрини осілості юридичної особи¹⁵¹. Далі стаття зазнала змін і місцезнаходженням юридичної особи стала адреса органу або особи, які відповідно до установчих документів юридичної особи чи закону виступають від її імені¹⁵².

Але й надалі відбулися зміни, внесені Законом України від 2 грудня 2010 р. до Цивільного кодексу України: втретє була змінена редакція статті 93, яка визначає місцезнаходження юридичної особи. Ураховуючи, що юридична особа набуває цивільних прав і обов'язків, здійснює їх через свої органи або осіб, які відповідно до установчих документів чи закону виступають від її імені,

¹⁵¹ Цивільний кодекс України : науково-практичний коментар / за ред. розробників проекту Цивільного кодексу України. – К. : Істина. – 2004. – 928 с., с. 82.

¹⁵² Про внесення змін до деяких законодавчих актів України : Закон України від 03.03.2005, № 2452-IV / Відомості Верховної Ради України. – 2005, № 16. – Ст. 257, ст. 257.

визначення місцезнаходження юридичної особи, що містилося в ній, було чіткішим.

У теперішній редакції це визначення є таким: «Місцезнаходженням юридичної особи є фактичне місце ведення діяльності чи розташування офісу, з якого проводиться щоденне керування діяльністю юридичної особи (переважно знаходиться керівництво) та здійснення управління і обліку»¹⁵³. Це визначення має ряд недоліків, оскільки переважне знаходження керівництва чи фактичного ведення діяльності¹⁵⁴ не дає можливості чітко встановити місце знаходження юридичної особи.

Спробуємо сформулювати в узагальненому вигляді визначення місця знаходження юридичної особи.

Під місцем державної реєстрації юридичної особи слід розуміти не конкретну поштову адресу органів державної реєстрації, а ту, за якою здійснена реєстрація юридичної особи. Державна ж реєстрація, за загальним правилом, проводиться за місцем знаходження органів юридичної особи. Місцем знаходження юридичної особи є

¹⁵³ Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Податкового кодексу України : Закон України від 02.12.2010 р. – № 2756-VI / Офіційний вісник України. – 2010. – № 92. – Ст. 3249.

¹⁵⁴ Зозуляк О. І. Законодавчі підходи до визначення місцезнаходження / О. І. Зозуляк // Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України. – Івано-Франківськ, 2011. – Випуск 27. – С. 110–115, с. 113.

адміністративно-територіальне утворення, в якому здійснена державна реєстрація юридичної особи.

Визначення місця знаходження юридичної особи через визначення місця її державної реєстрації навряд чи є оптимальним і зручним. У кінцевому підсумку, всі дії з визначення місця знаходження юридичної особи зводяться до встановлення місця знаходження його органів. Це визначення має абстрактний характер і навряд чи зручне для застосування у практичній діяльності.

Фіксація місця знаходження юридичної особи лише шляхом зазначення конкретної адміністративно-територіальної одиниці не вирішує повною мірою питання про необхідний ступінь індивідуалізації конкретної організації.

Для здійснення різного роду юридичних дій необхідне більш точне визначення місця розташування органів юридичної особи та її майна. У багатьох випадках як синонім поняття «місцезнаходження» юридичної особи використовуються терміни «поштова адреса», «юридична адреса», які в більшості випадків розглядаються як тотожні¹⁵⁵.

¹⁵⁵ Дмитриев В. А. Гражданско-правовая индивидуализация юридических лиц и результатов их деятельности : дисс. ... канд. юр. наук : 12.00.03 / В. А. Дмитриев. – Уральская государственная юридическая академия. – Екатеринбург, 2003. – 210 с., с. 91.

Поштова адреса юридичної особи в більшості випадків завжди асоціюється з певними реквізитами, що використовуються для здійснення такого виду зв'язку, як поштовий. Тому визначення поштової адреси можливе шляхом зазначення поштових реквізитів. До їх числа можна віднести такі: поштовий індекс, назва країни, області, населеного пункту, назва вулиці, номер будинку, корпусу, приміщення, кімнати ¹⁵⁶.

Таким чином, поштовою адресою юридичної особи слід визнавати сукупність поштових реквізитів, за допомоги яких закріплюється точне місце розташування (адресні орієнтири) юридичної особи. Кожна юридична особа повинна мати поштову адресу із зазначенням усіх необхідних поштових реквізитів.

Учений В. А. Дмитрієв дає таке визначення, за яким місцезнаходженням юридичної особи є територіальне розташування юридичної особи (адресні орієнтири), яке визначається за місцем знаходження її діючого виконавчого органу, а в разі відсутності такого – за місцем знаходження іншого органу або особи, які мають право діяти від імені

¹⁵⁶ Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України / за ред. В. М. Коссака. – К.: Істина, 2004. – 976 с., с. 78.

юридичної особи без довіреності ¹⁵⁷. У цій дефініції все зводиться до місця знаходження органу юридичної особи.

Суддя Верховного Суду О. Р. Кібенко стверджує, що можна вивести такі ознаки поняття «місцезнаходження юридичної особи»:

1) це має бути місцезнаходження за певною адресою, тобто із зазначенням країни, поштового індексу, найменування населеного пункту, району, області, найменування вулиці, номеру будинку, квартири;

2) за цією адресою має знаходитися постійно діючий виконавчий орган юридичної особи, а в разі його відсутності – інший орган чи особа, уповноважена діяти від імені юридичної особи без довіреності;

3) ця адреса (місцезнаходження) має бути вказана в установчих документах;

4) за цією адресою має здійснюватися постійний зв'язок з юридичною особою, тобто на цю адресу можна направляти кореспонденцію, яка буде отримуватися юридичною особою ¹⁵⁸.

¹⁵⁷ Дмитриев В. А. Гражданско-правовая индивидуализация юридических лиц и результатов их деятельности : дисс. ... канд. юр. наук : 12.00.03 / В. А. Дмитриев. – Уральская государственная юридическая академия. – Екатеринбург, 2003. – 210 с., с. 95.

¹⁵⁸ Кібенко О. Місцезнаходження юридичної особи: новація у законодавстві України / О. Кібенко // Юридичний радник. – 2004, № 2. – С. 8–11, с. 9.

На практиці широко поширені випадки, коли в різного роду документах (установчих, договорах, бланках, рахунках) юридичні особи закріплюють своє місце знаходження, вказуючи так звану «юридичну адресу», «юридичні реквізити». При цьому, незважаючи на термінологічне розходження понять «поштова адреса» та «юридична адреса», вони використовуються як синоніми.

Так, аналіз різного роду юридичних документів показує, що в кінцевому підсумку юридична адреса організації фактично зводиться до вказівки поштової адреси юридичної особи, що само собою логічно. Це природно, оскільки будь-яким іншим чином складно знайти точне місце розташування юридичної особи.

Водночас поняття «юридична адреса» несе особливе змістове навантаження. Воно використовується для позначення місця знаходження юридичної особи, закріпленого в установчих документах організації і, відповідно, зазначеного під час державної реєстрації юридичної особи. Тому юридичною адресою юридичної особи слід вважати конкретну поштову адресу організації, зафіксовану в її установчих документах.

Тож місце знаходження юридичної особи може визначатися шляхом зазначення місця її державної реєстрації. Такий спосіб не завжди може бути використаний.

Він прийнятний у тих випадках, коли не потрібне встановлення точного місця розташування (адресних орієнтирів) юридичної особи.

Місце знаходження юридичної особи може бути також визначено шляхом указівки точної поштової адреси, за якою розташовуються її органи управління.

У багатьох випадках підрозділи юридичної особи, її майно можуть розташовуватися як за різними поштовими адресами в рамках одного адміністративно-територіального утворення, так і в декількох населених пунктах. Найбільш прийнятним виходом із такої ситуації буде визначення місця знаходження організації за допомоги вказівки місця розташування її постійно діючих органів управління.

Визначення точного місця знаходження юридичної особи викликане необхідністю вирішення різних питань юридичного характеру. В деяких випадках місце знаходження юридичної особи виступає місцем виконання зобов'язань.

Зокрема, якщо місце виконання грошового зобов'язання не визначено законом, іншими правовими актами або договором, не впливає із звичаїв ділового обороту або суті зобов'язання, то виконання повинно бути проведене в місці знаходження кредитора, тобто юридичної особи.

Це питання набуває особливого значення під час захисту суб'єктивних прав і охоронюваних законом інтересів юридичних осіб. У разі звернення до суду з будь-яким цивільно-правовим позовом виникає питання про визначення її місцезнаходження.

Якщо брати до уваги спеціальне законодавство, то визначення місця знаходження юридичної особи має здійснюватися за допомоги визначення місця її державної реєстрації, тобто фактично єдиним інструментом установлення місця знаходження юридичної особи виступає місце державної реєстрації.

Відповідно до Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців», місцезнаходженням юридичної особи зазначалась адреса органу чи особи, що виступають від її імені відповідно до установчих документів юридичної особи чи закону¹⁵⁹.

Відповідно до наявних у науці підходів до місцезнаходження, можна виділити такі його чинники:

- 1) місце створення та реєстрації юридичної особи;
- 2) місце, де знаходяться керівні органи юридичної особи;

¹⁵⁹ Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців : Закон України від 15. 05. 2003 р. (зі змінами і доповненнями) / Відомості Верховної Ради. – 2003. – № 31–32. – Ст. 263, п. 5 ч. 1 ст. 1.

3) місце, де здійснюється основна діяльність юридичної особи ¹⁶⁰.

Деякі науковці виділяють два основних способи визначення місця знаходження юридичної особи:

1) шляхом визначення місця її державної реєстрації у вигляді вказівки адміністративно-територіальної одиниці, в якій проведена реєстрація юридичної особи. Він прийнятний у тих випадках, коли не потрібне встановлення точного місця розташування, тобто адресних орієнтирів юридичної особи;

2) шляхом зазначення точної поштової адреси, за якою розташовуються її органи управління ¹⁶¹.

Якщо брати до уваги, що ми розглядаємо місцезнаходження як немайнове право на нього юридичної особи, то його слід визначити як територіальне місце розташування юридичної особи, яке необхідне для її діяльності загалом.

¹⁶⁰ Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України : у 2-т. – 2-е вид., перероб. і доп. / за ред. О. В. Дзери, Н. С. Кузнецової, В. В. Луця. – К. : Юрінком Інтер, 2006. – Т. 1. – 832 с., с. 150.

¹⁶¹ Дмитриев В. А. Гражданско-правовая индивидуализация юридических лиц и результатов их деятельности : дисс. ... канд. юр. наук : 12.00.03 / В. А. Дмитриев. – Уральская государственная юридическая академия. – Екатеринбург, 2003. – 210 с., с. 6.

Глава 10. Немайнове право на місцезнаходження

Законодавство встановлює обов'язок юридичної особи мати місцезнаходження. Однією з обов'язкових умов державної реєстрації юридичної особи є вказівка відомостей про місцезнаходження, які повинні бути зафіксовані в установчих документах, а їх відсутність є однією з підстав відмови у реєстрації юридичної особи ¹⁶².

Водночас питання про вибір місця знаходження цілком належить до компетенції самої організації і являє собою немайнове право юридичної особи. Також за юридичною особою слід визнавати право на зміну свого місцезнаходження.

Звичайно, важливою характеристикою місця знаходження юридичної особи виступає його сталість, тобто незмінність місця знаходження протягом тривалого періоду часу, але це не виключає можливості зміни місцезнаходження організації. При цьому дозволу з боку будь-яких державних органів зазвичай не потрібно. Проте у разі зміни місцезнаходження юридична особа повинна

¹⁶² Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців : Закон України від 15. 05. 2003 р. (зі змінами і доповненнями) / Відомості Верховної Ради. – 2003. – № 31–32. – Ст. 263, с. 27.

повідомити про це відповідні органи, для того щоб захистити інтереси інших учасників цивільних правовідносин і свої.

Практика показує, що в багатьох випадках зазначені умови не виконуються, а також достатньо багато випадків, коли є невідповідність фактичної адреси та юридичної адреси організацій. За невідповідність юридичної та фактичної адрес в українському законодавстві немає прямої відповідальності, наприклад у вигляді штрафу. Однак шкода, яку юридична особа може понести за таку дію, значно перевищує штрафні санкції.

Через невідповідність фактичної адреси юридичної особи адресі юридичної реєстрації шкоду може отримати сама ж юридична особа, хоча вона повною мірою не усвідомлює, що така невідповідність може створити ряд проблем.

Наприклад, якщо юридична особа, що займається підприємницькою діяльністю зареєстрована за однією адресою, а працює зовсім в іншому місці, фіскальні органи можуть у будь-який момент перевірити відповідність адреси.

Згідно з п. 184.1 Податкового кодексу, якщо з'ясується, що юридичної особи немає за адресою її фактичної реєстрації, у Єдиному державному реєстрі юридичних і фізичних осіб може з'явитися відповідний

запис, який є підставою для анулювання реєстрації підприємства як платника ПДВ ¹⁶³.

Це може також стати причиною позову, за яким податковий орган узагалі може припинити існування юридичної особи. При цьому сам підприємець може до завершення процедури не знати, що його підприємство примусово ліквідується. Довідатися про це він може лише тоді, коли в фіскальну службу буде здавати звіт або в банку виявить свій рахунок заблокованим.

Також, якщо в юридичної особи виникли суперечності з іншою особою і справа загрожує судом, увесь судовий розгляд може пройти непомітно для юридичної особи, якщо юридична адреса не відповідає фактичній, і вона не зможе захистити себе.

Місце розташування та його визначення має істотне значення для здійснення і захисту прав особи, забезпечення стабільності цивільних правовідносин ¹⁶⁴, тому юридична особа повинна повідомляти про зміну свого місця

¹⁶³ Податковий кодекс України від 02.12.2010. – № 2755-VI / Відомості Верховної Ради України. – 2011, № 13–17. – Ст. 112, ст. 184.

¹⁶⁴ Рибченко С. В. Деякі правові питання встановлення місця проживання фізичних осіб / С. В. Рибченко // Молодь у юридичній науці : збірник тез доповідей міжнародної наукової конференції молодих вчених «Треті осінні юридичні читання». – Хмельницький : В-во ХУУП, 2004. – С. 239–240, с. 240.

розташування не тільки для здійснення потреб інших осіб, а й для задоволення своїх інтересів.

Також виникає питання про необхідність за зміни місцезнаходження юридичної особи внесення змін до її установчих документів або достатність лише повідомлення органів, що здійснили державну реєстрацію юридичної особи.

До числа обов'язкових відомостей, які повинні містити установчі документи юридичної особи, законодавство відносить і дані про місце її знаходження¹⁶⁵. При цьому такі дані характеризуються як важливі суттєві ознаки будь-якої юридичної особи. Це правило само собою створює труднощі для юридичних осіб, які не мають свого офісу.

Видається, що наслідком визнання можливості зміни місця знаходження організації без внесення відповідних змін до установчих документів є недостовірність таких установчих документів, оскільки вказане в них місце розташування юридичної особи не буде відповідати його реальному, фактичному місцю знаходження. Очевидно, що таке положення не може бути прийнятним.

¹⁶⁵ Господарський кодекс України : Закон від 16 січня 2003 р. / Верховна Рада України, Кодекс від 16.01.2003 № 436-IV. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15>, ст. 57.

Одночасно з цим можливі й винятки. Так, звичайно немає необхідності внесення змін до установчих документів у разі тимчасової зміни місцезнаходження (наприклад, унаслідок капітального ремонту приміщення), але при цьому організація має повідомити всіх зацікавлених осіб про таку зміну.

Із викладеного випливає, що правом на місцезнаходження юридичної особи виступає передбачена законом можливість організації визначати своє територіальне розташування на власний розсуд, а також змінювати місце знаходження в порядку, визначеному законом¹⁶⁶.

Крім цього не виключено, що за однією юридичною адресою можна зареєструвати одночасно декілька юридичних осіб, наприклад, у випадку оренди кімнат у готелях. Тоді виникає суперечність: місце розташування однієї юридичної особи є місцем розташування іншої юридичної особи або декількох юридичних осіб одночасно.

На практиці бувають випадки, коли в одній кімнаті готелю зареєстровано близько десяти юридичних осіб і, крім того, житловий готельний фонд використовується не за призначенням. Готелі як суб'єкти підприємництва можуть

¹⁶⁶ Дмитриев В. А. Гражданско-правовая индивидуализация юридических лиц и результатов их деятельности : дис. ... канд. юр. наук : 12.00.03 / В. А. Дмитриев. – Уральская государственная юридическая академия. – Екатеринбург, 2003. – 210 с., с. 95, 70.

отримувати прибуток не тільки від надання житла у найм, але й від здачі його в оренду, в цьому випадку – під офіси для юридичних осіб. Але органи реєстрації повинні звертати увагу на місце реєстрації юридичної особи та відмовляти у реєстрації такої особи за адресою в житловому фонді. Так, на практиці трапляються випадки, коли юридична особа зареєстрована за місцем проживання його засновника, що суперечить нормам законодавства.

Кожна зміна місця розташування передбачає необхідність внесення змін у її установчі документи та відповідні витрати. Видається, що в цих випадках слід встановити особливі правила. Потрібно вказувати точне місцезнаходження юридичної особи, яка орендує приміщення, наприклад, номер кімнати.

Реєстрацію слід проводити лише в разі надання нотаріально завіреної копії договору про оренду приміщень. Можна покласти на орендодавця обов'язок інформувати реєстраційні органи про розірвання з орендарем договору оренди та виселення. У крайньому випадку це ускладнить можливість зловживання правом зміни місця розташування юридичної особи.

Слід звернути увагу, що всі змодельовані організаційно-правові форми юридичних осіб визначають щодо деяких індивідуальних ознак імперативні умови.

Інакше кажучи, Господарський кодекс України, виходячи з вимоги статті 57, встановив єдині вимоги щодо установчих документів юридичних осіб і не допускає суперечності цивільного законодавства. В установчих документах юридичних осіб не може бути, в принципі, встановлено інше правило про визначення місця розташування юридичної особи.

Ускладнена ця ситуація тим, що розрізняють офіційну юридичну адресу (місцезнаходження головного виконавчого або іншого постійно діючого органу на момент реєстрації чи інше місце його знаходження, яке відоме органу реєстрації) та фактичну адресу організації, а вони можуть і не збігатися.

Це пояснюється тим, що інтереси презентабельності юридичної особи зумовлюють необхідність пошуку таких місць розташування, які б сприяли успіху, насамперед комерційному. Якщо ми добавимо ще й те, що певне значення має й місце здійснення основної діяльності, на яке впливає найменування географічного місця, особливо за його унікальної властивості, та місце розташування нерухомого майна (зумовлює ціну), а іноді й місце розташування філій та представництв, то ми можемо мати проблеми з визначенням місця виконання зобов'язань, підсудності, реєстраційних

процедур та ін. Видається, що в установчих документах це має отримати своє чітке відображення.

Під час визначення місцезнаходження юридичної особи слід мати на увазі два моменти.

Перший полягає в тому, що місцезнаходження та місце здійснення основної діяльності можуть не збігатися. У такому випадку воно має значення для встановлення місцезнаходження відповідальних осіб.

Другий момент – формалізація місцезнаходження юридичної особи, що є умовою її реєстрації. Важливо зазначити, що з часом у практичній діяльності суб'єктів підприємництва стала з'являтися практика, коли юридична адреса, що збігається із місцем державної реєстрації, була одною, а фактичне місцезнаходження розташування постійно діючого органу – іншою.

Потрібно, щоб місце знаходження юридичної особи співпадало з місцем її реєстрації, тобто було правдивим. Зі зміною місцезнаходження повинна бути змінена і юридична адреса через внесення змін до установчих документів та їх державну реєстрацію.

Відповідно можливість зникнення юридичної особи з місцезнаходження може бути попереджена через встановлення реєстраційної застави – майна або грошей, які в разі зникнення юридичної особи підлягають стягненню. На

перший погляд, така міра може бути виправдана, але негативний момент пов'язаний із тим, що вона може стати непереборною перешкодою для юридичних осіб, які на початковому етапі не мають достатньо коштів для цього.

Законодавець деталізував свою позицію щодо місцезнаходження юридичної особи, тим самим реєстрацію юридичної особи прив'язав до місця знаходження офісу, що може стабілізувати відносини і дозволяти кредиторам та іншим зацікавленим особам знайти такі юридичні особи. У разі зміни свого місцезнаходження слід повідомити про це орган державної реєстрації ¹⁶⁷, подібно до того, як може реєструвати зміну свого місця перебування (проживання) фізична особа ¹⁶⁸.

Таким чином, хоча щодо місця знаходження юридичної особи законом передбачено ряд обов'язків, проте є й немайнове право на нього. Під правом на місцезнаходження юридичної особи слід розуміти

¹⁶⁷ Селюков М. А. Индивидуализация юридических лиц : дисс. ... канд. юр. наук : 12.00.03 / М. А. Селюков. – Белгородский государственный университет. – Б., 2006. – 182 с., с. 71-73.

¹⁶⁸ Про затвердження Порядку реєстрації місця проживання та місця перебування фізичних осіб в Україні та зразків необхідних для цього документів : Наказ Міністерства внутрішніх справ України від 22.11.2012, № 1077, р. 4; Про затвердження Змін до наказу МВС України від 22 листопада 2012 року № 1077 : Наказ Міністерства внутрішніх справ України від 21.01.2014, № 43.

передбачену законом можливість організації визначати своє територіальне розташування на власний розсуд, а також змінювати місце знаходження в порядку, визначеному законом, але це неповний зміст права на місцезнаходження.

Спадає на думку, що це немайнове право юридичної особи перегукується з правом фізичної особи на місце проживання, яке закріплюється в статті 310 Цивільного кодексу. Положення цієї статті закріплюють, що фізична особа має право на місце проживання, на вільний вибір місця проживання та його зміну. Також воно може розглядатися в руслі права фізичної особи на недоторканність житла.

М. К. Галянтич дослідив принципи недоторканності житла, свободи вибору місця проживання¹⁶⁹. Право на недоторканність житла, за його словами, виникає одночасно з наявним житлом, із яким воно тісно пов'язане¹⁷⁰. Він називає також немайнове право на житло, яке має нематеріальний характер, спрямоване на виявлення і розвиток

¹⁶⁹ Галянтич М. К. Приватноправові засади реалізації житлових прав громадян в Україні : автореф. дис. ... докт. юр. наук : 12.00.03 / М. К. Галянтич. – Київський національний університет ім. Т. Шевченка. – К., 2008. – 30 с., с. 12.

¹⁷⁰ Галянтич М. К. Особисте немайнове право на житло (цивільно-правовий аспект) / М. К. Галянтич // Право України. – 2007. – № 5. – С. 32–36, с. 32.

індивідуальності, особливий об'єкт прав та специфіку підстав виникнення й припинення¹⁷¹.

Ми більше схильні до позиції, за якою право на житло має майновий характер, а можливість особи задовольнити нематеріальні інтереси, пов'язані з житлом, варто розглядати в аспекті прав на вибір місця проживання, на недоторканність житла.

Якщо проводити паралель між немайновими правами фізичних осіб, якими може користуватися юридична особа згідно зі статтею 94, то право на вибір місця проживання в аспекті права на вибір місцезнаходження юридичної особи ми вже розглянули.

Тож необхідно проаналізувати можливість користуватися правом на недоторканність житла. Право на недоторканність житла, за словами М. Н. Малєїної, включає у свій зміст такі правомочності: визначати режим у своєму житлі, правила прийому й поведінки гостей, вжиття заходів, які обмежують проникнення в житло¹⁷².

¹⁷¹ Галянтич М. К. Проблеми здійснення та захисту особистих немайнових прав у житловій сфері / М. К. Галянтич // Проблеми здійснення та захисту особистих немайнових прав фізичної особи в умовах євроінтеграції : Науково-практичний стіл : збірник тез наукових повідомлень учасників. – Тернопіль : Підручники і посібники, 2007. – С. 6–15, с. 9.

¹⁷² Малєїна М. Н. Личные неимущественные права граждан. Понятие, осуществление, защита / М. Н. Малєїна. – Изд. 2-е, испр. и доп. – М. : МЗ-ПРЕСС, 2001. – 244 с., с. 190.

Щодо юридичної особи, думаємо, слід надати їй можливість визначати режим знаходження у своєму місці розташування інших осіб, правила прийому й поведінки відвідувачів юридичної особи, якщо це не суперечить нормам закону. Також юридична особа повинна мати закріплену в цивільному законодавстві можливість уживати дозволені законом заходи щодо запобігання незаконному проникненню в приміщення, яке займає юридична особа.

Під правом на недоторканність житла розуміють передбачену законом гарантію від будь-яких свавільних посягань на місце особи, яке визначається чіткими межами в просторі (будівлі, споруди, інші об'єкти стаціонарного та стаціонарно-переносного типу, призначені для постійного чи тимчасового проживання, де протікає особисте життя особи)¹⁷³. Це право полягає у свободі вибору поведінки в житлі сторонніх осіб та конфіденційність відомостей про облаштування житла і поведінку в ньому осіб¹⁷⁴.

¹⁷³ Горобець Н. О. Проблеми здійснення особистого немайнового права фізичної особи на недоторканність житла в Україні / Н. О. Горобець // Проблеми здійснення та захисту особистих немайнових прав фізичної особи в умовах євроінтеграції : Науково-практичний стіл : збірник тез наукових повідомлень учасників. – Тернопіль : Підручники і посібники, 2007. – С. 141–149, с. 147.

¹⁷⁴ Бобрик В. І. Особисте життя як об'єкт цивільно-правової охорони : монографія / В. І. Бобрик. – НДІ приватного права і підприємництва АПрН України. – Київ-Тернопіль : Підручники і посібники, 2008. – 208 с., с. 137.

Свобода вибору поведінки полягає в тому, що уповноважена особа може на власний розсуд визначати дії, які вона може здійснювати в житловому приміщенні, але якщо воно тимчасове, то вона обмежується правилами поведінки у відповідних закладах, які затверджені на державному та локальному рівнях. Особа може обирати коло осіб, яким вона дозволяє в певних випадках входити і знаходитися в приміщенні, обирати час перебування в ньому¹⁷⁵.

Те саме правило можна застосовувати до юридичних осіб, проте такі можливості будуть мати вузький характер, бо вони не можуть забороняти доступ до публічних місць, у яких розташовуються.

За цивільним законодавством право на недоторканність житла трактується таким чином: житло є недоторканим, і проникнення до нього чи проведення в ньому огляду чи обшуку може відбуватися за рішенням суду, крім певних винятків; особа не може бути виселена чи іншим чином примусово позбавлена житла¹⁷⁶. Вважаємо, що таке право деякою мірою розповсюджується і на юридичних осіб, тому норма підлягає доповненню.

¹⁷⁵ Там само, с. 137.

¹⁷⁶ Цивільний кодекс України : Кодекс від 16.01.2003, № 435-IV. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/435-15>, с. 311.

Фізична особа має також право на свободу пересування ¹⁷⁷. Проаналізуємо можливість юридичної особи мати таке немайнове право.

За словами С. В. Максименко, свобода пересування надається не тільки громадянам країни, але і всім особам, які законно знаходяться на території держави. Свобода пересування – це закріплена в праві й гарантована державою невідчужувана сукупність повноважень індивіда діяти та право вимагати від держави, усіх юридичних і фізичних осіб виконання обов’язків щодо її дотримання, а також звертатися за захистом у випадку її порушення ¹⁷⁸.

У літературі згадується свобода пересування підприємців як один із компонентів свободи заснування юридичних осіб ¹⁷⁹. Говориться, що компанії чи фірми прирівнюються з точки зору свободи пересування до фізичних осіб ¹⁸⁰.

¹⁷⁷ Там само, ст. 312.

¹⁷⁸ Максименко С. В. Міжнародно-правове регулювання права на свободу пересування і вибір місця проживання : автореф. дис. ... канд. юр. наук : 12.00.03 / С. В. Максименко. – Інститут законодавства Верховної Ради України. – К., 2006. – 20 с., с. 10, 7.

¹⁷⁹ Право Европейского Союза : учеб. пособие / отв. ред. С. Ю. Кашкин. – М. : Проспект, 2009. – 304 с., с. 162.

¹⁸⁰ Договор, учреждающий Европейское Сообщество. – Рим, 25.03.1957 г. (с учетом Ниццких изменений от 16.04.2003 г.). [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.eulaw.ru/content/2001>.

Дехто називає немайнове право на свободу місцезнаходження (заснування) і наголошує, що це право розглядається за аналогією до свободи пересування фізичних осіб ¹⁸¹, але вказує, що до юридичних осіб публічного права воно застосовуватися не може, оскільки їх місцезнаходження чітко визначається актом органу державної влади, наприклад: Указом Президента «Про створення Академії митної служби України», яким її створено при Державному митному комітеті України з її місцезнаходженням у м. Дніпро (у минулому – Дніпропетровськ) ¹⁸²; Постановою Кабінету Міністрів України «Про створення Української державної корпорації «Укрзакордоннафтогазбуд», якою створено Українську державну корпорацію «Укрзакордоннафтогазбуд», з місцезнаходженням у м. Києві ¹⁸³.

Право на свободу вільного вибору місця перебування нерозривно пов'язують із правом на свободу пересування і вказують, що використання права на свободу вільного

¹⁸¹ Карнаух Т. П. Особисті немайнові права юридичних осіб приватного та публічного права / Т. П. Карнаух // Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право». – 2012, № 2 (6). [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.lj.oa.edu.ua/articles/2012/n2/12ktpptp.pdf>.

¹⁸² Про створення Академії митної служби України : Указ Президента від 11 червня 1996 р., № 412 / Урядовий кур'єр. – 1996. – № 107–108.

¹⁸³ Про створення Української державної корпорації «Укрзакордоннафтогазбуд» : Постанова Кабінету Міністрів України від 4 березня 1997 р., № 198 / Офіційний вісник України. – 1997. – № 75.

вибору місця перебування автоматично тягне за собою реалізацію права на свободу пересування¹⁸⁴.

У вузькому значенні свобода пересування є конституційно-правовою категорією, яка полягає в самостійному виборі фізичною особою варіанту здійснення будь-якого переміщення.

У широкому сенсі свобода пересування, крім переміщень, охоплює вільний вибір місця проживання в межах держави, право вільно залишати територію держави, право в будь-який час повертатися до держави.

Зміст свободи пересування, за словами науковців, охоплює:

- свободу пересування кожного територією України;
- свободу вільного вибору місця проживання;
- свободу залишати територію України, а для громадян України – свободу повернення в Україну.

Обмеження свободи пересування можливе:

- у прикордонній смузі;
- на території військових об'єктів;

¹⁸⁴ Пікінер К. В. Механізм реалізації права на свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні / К. В. Пікінер // Молодь у юридичній науці : збірник тез доповідей міжнародної наукової конференції молодих вчених «Треті осінні юридичні читання». – Хмельницький : В-во ХУУП, 2004. – С. 219–221, с. 1.

- у зонах, які згідно із законом належать до зон з обмеженим доступом (наприклад, територія, що постраждала від Чорнобильської катастрофи, природні заповідники);

- на приватних земельних ділянках за відсутності згоди їх власника та відсутності винятків із цього правила, передбачених Земельним кодексом України;

- на територіях, де введено воєнний або надзвичайний стан¹⁸⁵.

Щодо юридичної особи таких обмежень є набагато більше, і їх можна розглядати, лише характеризуючи той чи інший вид юридичної особи, тож необхідно знати, яким видом діяльності вона займається.

На відміну від фізичної особи, для якої свобода пересування, відповідно до Закону «Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні», включає необмеженість реалізації прав і свобод, незалежно від реєстрації місця її проживання чи перебування¹⁸⁶, для

¹⁸⁵ Динько О. Ф. Зміст і гарантії забезпечення реалізації свободи пересування людини та громадянина в Україні : автореф. дис. ... канд. юр. наук : 12.00.03 / О. Ф. Динько. – Київський національний університет ім. Т. Шевченка. – К., 2003. – 15 с., с. 5, 8.

¹⁸⁶ Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні : Закон України від 11.12.2003, № 1382-IV / Відомості Верховної Ради України. – 2004, № 15. – Ст. 232, ч. 2 ст. 2.

юридичної особи свобода пересування обмежена обов'язком її реєстрації, без якої діяльність юридичної особи неможлива.

Крім того, для нормальної діяльності юридичній особі потрібно мати стабільне місце знаходження. Також така свобода буде ускладнювати роботу державних органів, котрі повинні здійснювати контрольні функції, буде перешкоджати інтересам кредиторів та іншим контрагентам особи.

Юридична особа не може настільки ж вільно, як особа фізична, переміщуватися з одного місця на інше, тому право на свободу пересування для юридичної особи закріплювати не слід.

Таким чином, юридична особа не наділена правом на свободу пересування в такому розумінні, як фізична особа. На наш погляд, достатньо закріпити право на зміну місця знаходження в межах правомочностей змісту немайнового права на місцезнаходження юридичної особи.

О. І. Гуменюк визначає зміст права на місцезнаходження низкою певних можливостей, пов'язаних із вирізненням її серед інших осіб. До активних правомочностей він відносить володіння та використання. Серед активних повноважень також виокремлюється можливість юридичної особи довільно, на власний вибір, з урахуванням власної мети та інтересів обирати для себе

місцезнаходження, змінювати його, а також іншим чином використовувати, наприклад, зазначати в рекламі ¹⁸⁷.

За дослідженням Е. Е. Мухамєдової, право фізичної особи на місце проживання включає всі можливі модифікації, що входять до змісту поняття житла та слугують місцем проживання. Проте зміст цього права вона розуміє лише в можливості на власний розсуд обирати і визначати таке місце та здійснювати цивільно-правовий захист цього права. Вона погоджується з тим, що це право є немайновим, належить від народження та супроводжує людину протягом життя, його ніхто не може відчужити.

Особливістю його реалізації дослідниця називає виникнення цього права разом із правоздатністю, тому забезпечення кожного цим правом необхідне для вільного становища людини, для задоволення потреб особи в сукупності всіх її індивідуальних інтересів та особливостей, для належного та всебічного розвитку її особистості. Шляхом здійснення права на місце проживання задовольняються не лише житлові, а й інші духовні потреби, зокрема місце для перебування, відпочинку, наукової діяльності ¹⁸⁸.

¹⁸⁷ Гуменюк О. І. Особисті немайнові права, що забезпечують індивідуалізацію учасників цивільних відносин : дис. ...канд.юр.наук : 12.00.03 / О. І. Гуменюк. – Хмельницький університет управління та права. – Х., 2011. – 213 с., с. 149, 153.

¹⁸⁸ Мухамєдова Е. Е. Цивільно-правові аспекти реалізації особистих немайнових прав фізичної особи в Україні : дис. ... канд. юр. наук : 12.00.03 /

Паралельно до права юридичної особи на місцезнаходження, можна сказати, що шляхом реалізації цього права також здійснюються інші потреби цієї особи, зокрема, юридична особа може здійснювати свою діяльність, виконувати функції, для яких вона була створена.

Слід зазначити, що, крім визначення місця розташування та захисту права на нього, до цього права ми включаємо також можливість зміни місця знаходження, а також виділяємо право на недоторканність володіння юридичної особи.

Отже, саме право на місцезнаходження юридичної особи має позитивний зміст, який включає в себе правомочності щодо володіння, користування та розпорядження місцем знаходження.

Володіння полягає в можливості мати місце розташування юридичної особи. Не слід плутати цю правомочність з можливістю володіння приміщенням як майновим правом, яке буде проявлятися в праві власності або в речовому праві на чуже майно, якщо юридична особа користується приміщенням, яке належить на праві власності іншій особі. Як немайнове право, володіння означає

можливість вибирати собі місцезнаходження, його географічні, просторові показники.

У своєму дослідженні стосовно захисту немайнових прав суб'єктів господарювання А. І. Гурова говорила про право на вільний вибір місця службового (офісного) приміщення, яке передбачає можливість самостійного вирішення цим суб'єктом питання про оренду чи покупку такого приміщення і вибору місця її розташування ¹⁸⁹. Назване нею право фактично є правомочністю щодо володіння, яка входить до змісту права на місцезнаходження юридичної особи.

Користування правом на місцезнаходження юридичної особи означає можливість використовувати своє розташування, його адресу в своїх цілях, виконуючи ту чи іншу діяльність, наприклад, вказувати її під час укладення правочинів, під час користування поштовими послугами тощо.

Також користування може полягати в можливості вибору поведінки в приміщенні, де знаходиться юридична особа, але вона не повинна суперечити закону, моральним засадам та установчим документам юридичної особи, а також

¹⁸⁹ Гурова А. І. Судовий захист немайнових прав суб'єктів господарювання : дис. канд. юр. наук : 12.00.04 / А. І. Гурова. – Донецький національний університет. – Д., 2010. – 178 с., с. 118.

правам та інтересам осіб, що є споживачами товарів та послуг цієї юридичної особи.

Розпорядження місцезнаходженням може полягати в можливості зміни свого місцезнаходження. При цьому в юридичної особи є обов'язки інформувати певні органи, контрагентів та інших осіб про зміну свого місця розташування.

Крім права на місцезнаходження, юридична особа може мати суміжні з ним права. Зокрема, Цивільний кодекс України для фізичної особи передбачив право на недоторканність житла (стаття 311). Проаналізувавши норми, якими воно закріплюється, ми не бачимо причин для відмови юридичним особам у такому праві, проте з деяким корегуванням цих норм.

Юридична особа не може мати немайнового права на недоторканність житла, оскільки вона не може використовувати його для свого проживання в ньому. Вона може мати у своїй власності житло, але для проживання в ньому фізичних осіб, тому немайнове право на недоторканність житла буде належати тим фізичним особам, що проживають у житлі, яке в цьому випадку належить юридичній особі. Отже, лише людина може володіти таким правом.

Проте юридична особа може мати право на недоторканність приміщення, в якому вона розташовується, але його варто назвати немайновим правом на недоторканність володіння. Тут мається на увазі володіння без акценту на праві власності чи праві користування чужим майном, до того ж, під час захисту права на недоторканність володіння, як немайнового права, не має значення, на яких саме майнових правах особа користується цим володінням (приміщенням).

Термін «недоторканність володіння» є доречним ще й тому, що він уживається в прив'язці до немайнового права і в Конституції України. Так, у статті 30 Основного Закону говориться, що не допускається проникнення до житла чи до іншого володіння особи, проведення в них огляду чи обшуку інакше, як за вмотивованим рішенням суду¹⁹⁰.

Недоторканність житла передбачається в європейському законодавстві та законодавстві інших демократичних держав¹⁹¹. Як і фізична особа, юридична особа повинна мати можливість захисту від стороннього вторгнення в приміщення, де вона знаходиться, яке може

¹⁹⁰ Конституція України : прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. (зі змінами) – Х. : Фоліо, 2008. – 158 с., ч. 1 ст. 30.

¹⁹¹ Христенко Н. Право на недоторканність житла у різних конституціях світу / Надія Христенко // Юридична Україна. – Київ: Юрінком Інтер. – 2009, № 4 (76). – С. 30–33.

заважати її діяльності, може спричинити шкоду майнового чи немайнового характеру. Вона повинна бути захищена від незаконного огляду чи обшуку в приміщенні, від незаконного втручання публічних органів чи певних посадових осіб у роботу юридичної особи чи іншу її законну діяльність, якщо немає для цього визначених законом підстав.

У юридичній науці є згадка про право на недоторканність службового (офісного) приміщення суб'єкта господарювання, що містить заборону проникнення в таке приміщення, проведення в ньому огляду чи обшуку без умотивованого рішення суду¹⁹².

Думаємо, варто встановити право на недоторканність не лише службового (офісного) приміщення юридичної особи, а й іншого її володіння, оскільки проникнення до нього без відповідної правової підстави може зашкодити діяльності самої юридичної особи.

Більше того, дослідники працюють над питанням обмеження втручання до володіння юридичної особи шляхом встановлення певних вимог під час проведення перевірок.

Так, пропонується встановити в законодавстві, що огляд приміщень і територій юридичної особи може

¹⁹² Гурова А. І. Судовий захист немайнових прав суб'єктів господарювання : дис. канд. юр. наук : 12.00.04 / А. І. Гурова. – Донецький національний університет. – Д., 2010. – 178 с., с. 118.

проводитися у робочий час, крім невідкладних випадків, при цьому не може тривати більше ніж 16 годин ¹⁹³.

Загальний порядок підготовки і проведення приміщень та територій поділяється на:

- підготовчий етап, за якого необхідно скласти план огляду, із вказівкою термінів, учасників, ресурсів, потрібно забезпечити наявність представників юридичної особи;
- робочий етап, на якому повинні представити відповідний документ про підставу для перевірки, роз'яснити учасникам огляду їх права та обов'язки, визначити межі та сектори перевірки, вжити заходів для збереження майна, фіксувати докази про порушення в протоколі огляду;
- заключний етап включає перевірку правильності складення протоколу огляду, пред'явлення і підписання його учасниками, повідомлення представникам юридичної особи про час і дату виклику у відповідні органи ¹⁹⁴.

¹⁹³ Хатова Ж. М. Осмотр принадлежащих юридическому лицу или индивидуальному предпринимателю помещений, территорий и находящихся там вещей и документов : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.14 / Ж. М. Хатова. – Моск. университет Министерства внутренних дел РФ. – М., 2011. – 25 с., с. 5.

¹⁹⁴ Хатова Ж. М. Осмотр принадлежащих юридическому лицу или индивидуальному предпринимателю помещений, территорий и находящихся там

Таким чином, юридична особа має базове немайнове право на місцезнаходження¹⁹⁵, яке включає в себе похідні права на вибір місця знаходження та його зміну, а також допоміжне право на недоторканність володіння юридичної особи.

У зв'язку з цим слід внести зміни у главу 22 Цивільного кодексу України, яку варто б назвати мати назву «Немайнові права, що забезпечують соціальне буття особи», і доповнити статті 310 та 311 таким чином:

Стаття 310. Право на місце проживання (місцезнаходження)

1. Фізична (юридична) особа має право на місце проживання (місцезнаходження).

вещей и документов : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.14 / Ж. М. Хатова. – Моск. университет Министерства внутренних дел РФ. – М., 2011. – 250 с., с. 8.

¹⁹⁵ Федюк Л. В. Право юридичної особи на місцезнаходження. // Вісник Господарського судочинства / Л. В. Федюк. – 2013, № 4. – С. 131–134; Федюк Л. В. Особисті немайнові права юридичних осіб : монографія / Лілія Василівна Федюк. – Івано-Франківськ : Прикарпатський національний університет ім. Василя Стефаника, 2013. – 500 с.; Федюк Л. В. Особисті немайнові права юридичних осіб : дис. ... докт. юрид. наук : 12.00.03 / Л. В. Федюк. – Київський університет імені Тараса Шевченка. – К., 2014. – 490 с.; Федюк Л. В. Особисті немайнові права юридичних осіб : автореф. дис. ... докт. юрид. наук : 12.00.03 / Л. В. Федюк. – Київський університет імені Тараса Шевченка. – К., 2015. – 40 с.

2. *Особа має право на вільний вибір місця проживання (розташування) та його зміну, крім випадків, установлених законом.*

Стаття 311. Право на недоторканність володіння

1. Житло фізичної особи є недоторканим.

2. Проникнення до житла фізичної особи чи до іншого володіння фізичної та юридичної особи, проведення в ньому огляду чи обшуку може відбуватися лише за вмотивованим рішенням суду.

3. У невідкладних випадках, пов'язаних із рятуванням життя людей та майна або безпосереднім переслідуванням осіб, які підозрюються у вчиненні злочину, законом може бути встановлено інший порядок проникнення до володіння особи, проведення в ньому огляду та обшуку.

ПІСЛЯМОВА

Таким чином, індивідуалізаційними правами юридичних осіб є право на індивідуальність, право на найменування, право на місцезнаходження та інші індивідуалізуючі засоби, перелік яких не є вичерпним у цій монографії. За підсумками дослідження, названі права є базовими, і з їх аналізу можна узагальнити наступні висновки.

1. Індивідуальність юридичної особи – це її своєрідність, яку становлять якісні відмінності цієї особи за допомогою сукупності засобів індивідуалізації: найменування, місцезнаходження, печатки, установчих документів, логотипу, бренду, доменного імені тощо.

Право на індивідуальність юридичної особи – це немайнове право, яке полягає в можливості формувати та використовувати ознаки, які її індивідуалізують, сукупність яких становить особливість юридичної особи, що робить її своєрідною та пізнаваною серед інших осіб.

Змістом права на індивідуальність є правомочності щодо володіння нею, яке полягає в можливості мати певні ознаки, набувати їх в процесі створення та діяльності; користування – безперешкодно використовувати їх у процесі

діяльності для досягнення своїх цілей; розпорядження – відмовлятися, змінювати, надавати в користування ту чи іншу ознаку, якщо це не суперечить законодавству.

У Цивільному кодексі України слід закріпити немайнове право на індивідуальність юридичної особи, доповнюючи статтю 300:

Стаття 300. Право на індивідуальність

1. Фізична та юридична особи мають право на індивідуальність.

Фізична та юридична особи мають право на вільний вибір форм та способів прояву своєї індивідуальності, якщо вони не заборонені законом та не суперечать моральним засадам суспільства.

2. Фізична особа має право на збереження своєї національної, культурної, релігійної, мовної самобутності.

Юридична особа має право на прояв своєї індивідуальності у вигляді формування, зміни та використання ознак, які її індивідуалізують.

2. Найменування юридичної особи – це індивідуальне словесне позначення особи з урахуванням її організаційно-правової форми та характеру діяльності. Особливості найменування залежать від виду юридичної особи, тому під час вибору свого найменування юридична

особа повинна враховувати норми не лише загального, але і спеціального законодавства.

Право на найменування – це немайнове право юридичної особи на вибір відповідно до законодавства свого позначення для індивідуалізації та використання його в процесі своєї діяльності у різних сферах суспільного життя, а також на зміну його у встановленому законом порядку.

Змістом права на найменування є такі правомочності: володіння, що полягає у можливості мати певне найменування, яке юридична особа обрала відповідно до закону; користування, що включає можливість використовувати своє найменування, беручи участь у суспільних відносинах; розпорядження, що означає можливість визначати правову долю найменування, змінити його.

Доцільно врегулювати право юридичної особи на найменування поряд з нормами, які закріплюють немайнове право на ім'я фізичних осіб. Варто внести зміни до статей 294, 295 і 296 Цивільного кодексу України і викласти їх в такій редакції:

Стаття 294. Право на ім'я (найменування)

1. Фізична (юридична) особа має право на ім'я (найменування).

2. Фізична особа має право на транскрибований запис її прізвища та імені відповідно до своєї національної традиції.

3. Юридична особа може обирати собі найменування та володіти ним у відповідності до законодавства.

4. У разі перекручення імені фізичної (найменування юридичної) особи воно має бути виправлене. Якщо перекручення імені (найменування) було здійснене в документі, такий документ підлягає заміні за кошт того, хто зробив перекручення. Якщо перекручення імені (найменування) здійснене у засобі масової інформації, воно має бути виправлене в тому ж засобі масової інформації за його кошт.

Стаття 295. Право на використання імені (найменування)

1. Фізична (юридична) особа має право використовувати своє ім'я (найменування) у всіх сферах своєї діяльності.

2. Використання імені фізичної особи в літературних та інших творах, крім творів документального характеру, як дійової особи допускається лише за її згоди, після смерті фізичної особи – за згоди її дітей, вдови (вдівця), а якщо їх немає – батьків, братів та сестер.

3. Використання імені фізичної особи з метою висвітлення її діяльності або діяльності організації, в якій вона працює чи навчається, що ґрунтується на відповідних документах (звітах, стенограмах, протоколах, аудіо-, відеозаписах, архівних матеріалах тощо), допускається без її згоди.

4. Ім'я (найменування) особи, яка вчинила правопорушення, фізичної особи, яка затримана, підозрюється чи обвинувачується у вчиненні злочину, може бути використане (обнародоване) лише в разі набрання законної сили рішення суду, обвинувального вироку суду та в інших випадках, передбачених законом.

5. Ім'я (найменування) потерпілого від правопорушення може бути обнародоване лише за його згоди.

6. Ім'я учасника цивільного спору, який стосується особистого життя сторін, може бути використане іншими особами лише за його згоди.

7. Використання початкової літери імені особи в засобах масової інформації, літературних творах не є порушенням її права.

Стаття 296. Право на зміну імені (найменування)

1. Особа має право на зміну свого імені (найменування).

2. Фізична особа, яка досягла шістнадцяти років, має право на власний розсуд змінити своє прізвище та власне ім'я.

3. Фізична особа, яка досягла чотирнадцяти років, має право змінити своє прізвище та власне ім'я за згоди батьків або одного з них (якщо другий з батьків помер, визнаний безвісно відсутнім, оголошений померлим, визнаний обмежено дієздатним, недієздатним, позбавлений батьківських прав щодо цієї дитини, якщо відомості про батька (матір) дитини виключено з актового запису про її народження або якщо відомості про чоловіка як батька дитини внесені до актового запису про її народження за заявою матері), чи за згоди піклувальника (якщо над фізичною особою встановлено піклування).

4. Фізична особа, яка досягла чотирнадцяти років, має право на зміну по батькові в разі зміни її батьком свого власного імені або виключення відомостей про нього як батька дитини з актового запису про її народження.

5. Прізвище, власне ім'я та по батькові фізичної особи можуть бути змінені в разі її усиновлення, визнання усиновлення недійсним або його скасування відповідно до закону.

6. Прізвище фізичної особи може бути змінено в разі реєстрації шлюбу, розірвання шлюбу або визнання його недійсним.

7. Юридична особа може змінити своє найменування, якщо це не суперечить закону, внісши відповідні зміни до органу державної реєстрації, установчих документів та повідомивши про це своїх контрагентів.

8. Підставами для відмови у зміні імені є: здійснення стосовно заявника кримінального провадження; офіційне звернення правоохоронних органів про оголошення розшуку заявника; подання заявником неправдивих відомостей про себе.

3. Юридична особа має немайнове право на місцезнаходження, яке включає в себе похідні права на вибір місця знаходження та його зміну, які розкривають його зміст, а також має право на недоторканність володіння, яке є допоміжним та доповнює суть базового права на місцезнаходження.

Місцезнаходження – це територіальне місце розташування юридичної особи, необхідне для її діяльності в цілому. Ним може виступати фактичне місце ведення діяльності, розташування офісу, з якого проводиться

керування діяльністю юридичної особи і всі решта приміщень.

Право на місцезнаходження – це немайнове право юридичної особи визначати своє територіальне розташування на власний вибір та змінювати його в порядку, визначеному законом. Юридична особа має також право на недоторканність володіння, що передбачає заборону проникнення до її приміщень та територій без згоди юридичної особи чи відповідної правової підстави.

Володіючи правом на місцезнаходження, юридична особа може на власний розсуд обирати собі місце розташування, його територіальне розміщення; користуючись цим правом, вона може встановлювати правила поведінки у своєму приміщенні, зазначати свою адресу, беручи участь у суспільних відносинах; розпоряджаючись місцезнаходженням, особа може відмовитись від цього місця розташування і змінити його у відповідному порядку на інше.

У зв'язку з цим слід провести зміни в статтях 310 та 311 Цивільного кодексу України, і доповнити їх таким чином:

Стаття 310. Право на місце проживання (місцезнаходження)

1. Фізична (юридична) особа має право на місце проживання (місцезнаходження).

2. Особа має право на вільний вибір місця проживання (розташування) та його зміну, крім випадків, установлених законом.

Стаття 311. Право на недоторканність володіння

1. Житло фізичної особи є недоторканим.

2. Проникнення до житла фізичної особи чи до іншого володіння фізичної та юридичної особи, проведення в ньому огляду чи обшуку може відбуватися лише за вмотивованим рішенням суду.

3. У невідкладних випадках, пов'язаних із рятуванням життя людей та майна або з безпосереднім переслідуванням осіб, які підозрюються у вчиненні злочину, законом може бути встановлено інший порядок проникнення до володіння особи, проведення в ньому огляду та обшуку.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Архипова М. І. Цивільно-правова охорона географічних зазначень в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / М. І. Архипова. – НАН України ; Інститут держави і права ім. В. М. Корецького. – К., 2006. – 189 с.
2. Атаманова Ю. Е. Участие в хозяйственных обществах правами промышленной собственности: правовые проблемы передачи инновационного продукта : монография / Ю. Е. Атаманова. – Х., 2004. – 208 с.
3. Бабаев В. К. Теория современного советского права / В. К. Бабаев. – Нижний Новгород, Изд-во Нижегород. ВШ МВД РСФСР, 1991. – 156 с.
4. Бобрик В. І. Особисте життя як об'єкт цивільно-правової охорони : монографія / В. І. Бобрик. – НДІ приватного права і підприємництва АПрН України. – Київ-Тернопіль : Підручники і посібники, 2008. – 208 с.
5. Бойко Д. В. Правова природа доменних імен Інтернет : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Нац. юрид. акад. України ім. Я. Мудрого. – Х., 2005. – 19 с.
6. Бойко Д. В. Правова природа доменних імен Інтернет : дис. ... канд. юр. наук : 12.00.03 / Д. В. Бойко. – Національна юридична академія України ім. Я. Мудрого. – Х., 2005. – 212 с.

7. Большой психологический словарь / сост. и общ. редактор Б. Г. Мещеряков, В. П. Зинченко. — Спб. : Прайм-ЕВРОЗНАК, 2007. — 672 с.
8. Бонтлаб В. В. Цивільно-правове регулювання доменних імен : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / В. В. Бонтлаб. — Київський національний університет імені Тараса Шевченка. — К., 2006. — 20 с.
9. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. — К. ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2005. — 1728 с.
10. Восканян Р. С. Экономическое, правовое и функциональное значение товарных знаков в условиях действия нового хозяйственного механизма / Р.С. Восканян // Переход на патентную форму охраны изобретений. — М., 1995. — С. 4–10.
11. Галянтич М. К. Особисте немайнове право на житло (цивільно-правовий аспект) / М. К. Галянтич // Право України. — 2007. — № 5. — С. 32–36.
12. Галянтич М. К. Приватноправові засади реалізації житлових прав громадян в Україні : автореф. дис. ... докт. юрид. наук : 12.00.03 / М. К. Галянтич. — Київський національний університет ім. Т. Шевченка. — К., 2008. — 30 с.
13. Галянтич М. К. Проблеми здійснення та захисту особистих немайнових прав у житловій сфері /

М. К. Галянтич // Проблеми здійснення та захисту особистих немайнових прав фізичної особи в умовах євроінтеграції : Науково-практичний стіл : збірник тез наукових повідомлень учасників. – Тернопіль : Підручники і посібники, 2007. – С. 6–15.

14. Горобець Н. О. Проблеми здійснення особистого немайнового права фізичної особи на недоторканність житла в Україні / Н. О. Горобець // Проблеми здійснення та захисту особистих немайнових прав фізичної особи в умовах євроінтеграції : Науково-практичний стіл : збірник тез наукових повідомлень учасників. – Тернопіль : Підручники і посібники, 2007. – С. 141–149.

15. Городисский А. М. Национальность юридических лиц и международный торговый оборот / А. М. Городисский. – М., 1987. – 185 с.

16. Господарський кодекс України : Закон від 16 січня 2003 р. / Верховна Рада України, Кодекс від 16.01.2003 № 436-IV. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15>.

17. Гражданское право : учеб. : в 3 т. Т. 3 / под ред. А. П. Сергеева, Ю. К. Толстого. – 4-е изд., перераб. и доп. – М. : ТК Велби, Из-во Проспект, 2004. – 784 с.

18. Гуменюк О. І. Особисті немайнові права, що забезпечують індивідуалізацію учасників цивільних відносин

: дис. ...канд.юр.наук : 12.00.03 / О. І. Гуменюк. – Хмельницький університет управління та права. – Х., 2011. – 213 с.

19. Гуменюк О. І. Право на найменування як особисте немайнове право юридичної особи / О. І. Гуменюк // Вісник Одеського національного університету. Правознавство, 2010. – Випуск 22. – С. 20–22.

20. Гурова А. І. Судовий захист немайнових прав суб'єктів господарювання : дис. канд. юр. наук : 12.00.04 / А. І. Гурова. – Донецький національний університет. – Д., 2010. – 178 с.

21. Давидова Н. О. Окремі способи захисту особистих немайнових прав, що забезпечують природне існування фізичної особи / Н. О. Давидова // Молодь у юридичній науці : збірник тез доповідей міжнародної наукової конференції молодих вчених «Треті осінні юридичні читання». – Хмельницький : В-во ХУУП, 2004. – С. 139–141.

22. Дедиков С. В. Фирменное наименование / С. В. Дедиков // Финансовая газета. – 1997, № 37.

23. Демченко Т. С. Охорона товарних знаків (порівняльно-правовий аналіз) / Т. С. Демченко. – НАН України, Інститут держави і права ім. В. М. Корецького. – К. : Преса України, 2004. – 184 с.

24. Джавакян Г. З. Моральный вред юридическому лицу как миф сторонников реалистической доктрины существования

юридических лиц / Г. З. Джавакян // Молодой ученый. – 2014, № 1. – С. 215–219.

25. Динько О. Ф. Зміст і гарантії забезпечення реалізації свободи пересування людини та громадянина в Україні : автореф. дис. ... канд. юр. наук : 12.00.03 / О. Ф. Динько. – Київський національний університет ім. Т. Шевченка. – К., 2003. – 15 с.

26. Дмитриев В. А. Гражданско-правовая индивидуализация юридических лиц и результатов их деятельности : дисс. ... канд. юр. наук : 12.00.03 / В. А. Дмитриев. – Уральская государственная юридическая академия. – Екатеринбург, 2003. – 210 с.

27. Договор, учреждающий Европейское Сообщество. – Рим, 25.03.1957 г. (с учетом Ниццких изменений от 16.04.2003 г.). [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.eulaw.ru/content/2001>.

28. Дозорцев В. А. Понятие исключительного права / В. А. Дозорцев // Проблемы современного гражданского права : сборник статей. – М. : Городец, 2000. – С. 303–314.

29. Еременко В. И. Гражданский кодекс РФ и интеллектуальная собственность / В. И. Еременко // Государство и право. – 2003, № 1. – С. 35–49.

- 30.** Зайцева Е. А. Правовая охрана общеизвестных товарных знаков : дисс. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Е. А. Зайцева. – М., 1998. – 168 с.
- 31.** Зозуляк О. І. Законодавчі підходи до визначення місцезнаходження / О. І. Зозуляк // Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України. – Івано-Франківськ, 2011. – Випуск 27. – С. 110–115.
- 32.** Илларионова Т. И. Система гражданско-правовых охранительных мер : автореф. дисс. ... докт. юр. наук : 12.00.03 / Т. И. Илларионова. – Свердловск, 1985. – 21 с.
- 33.** Івченко А. О. Тлумачний словник української мови / А. О. Івченко. – Харків. – «Фоліо», 2002. – 543 с.
- 34.** Іолкін Я. О. Торговельні марки в Україні та Європейському Союзі : монографія / Я. О. Іолкін. – Нац. акад. прав. наук України, НДІ інтелект. власності. – К. : НДІ ІВ НАПрНУ : Лазурит-Поліграф, 2011. – 140 с.
- 35.** Іщук С. І. Право інтелектуальної власності на комерційне (фірмове) найменування : дис. ... канд. юр. наук : 12.00.03 / С. І. Іщук. – Львівський національний університет ім. І. Франка. – Л., 2009. – 207 с.
- 36.** Карнаух Т. П. Особисті немайнові права юридичних осіб приватного та публічного права / Т. П. Карнаух // Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія

«Право». – 2012, № 2 (6). [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.lj.oa.edu.ua/articles/2012/n2/12ktptrpp.pdf>.

37. Кашинцева О. Ю. Правова охорона знаків для товарів і послуг в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.04 / О. Ю. Кашинцева. – Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. – К., 2000. – 198 с.

38. Кібенко О. Місцезнаходження юридичної особи: новація у законодавстві України / О. Кібенко // Юридичний радник. – 2004, № 2. – С. 8–11.

39. Кодинець А. О. Географічне зазначення та торговельна марка: проблеми правової охорони / А. О. Кодинець // Вісник господарського судочинства. – 2005. – № 3. – С. 237–242.

40. Кодинець А. О. Засоби індивідуалізації учасників цивільного обороту, товарів і послуг у цивільному праві України : дис. ... канд. юр. наук : 12.00.03 / А. О. Кодинець. – КНУ ім. Т. Шевченка. – К., 2006. – 218 с.

41. Кодинець А. О. Засоби індивідуалізації учасників цивільного обороту, товарів і послуг у цивільному праві України : автореф. дис. ... канд. юр. наук : 12.00.03 / А. О. Кодинець. – Київський національний університет ім. Т. Шевченка. – К. : 2006. – 18 с.

42. Кодинець А. О. Особливості суб'єктного складу відносин у сфері використання комерційних найменувань // Збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції

до Дня науки «Правові проблеми сучасності в умовах розвитку юридичної науки». – Чернігів : КП «Чернігівські обереги», 2005 – С. 330–332.

43. Кодинець А. О. Право на засоби індивідуалізації учасників цивільного обороту, товарів і послуг : монографія / А. О. Кодинець. – Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – К. : Київський університет, 2007. – 312 с.

44. Кодинець А. О. Проблеми вирішення колізії прав на товарні позначення у цивільному праві України / А. О. Кодинець // Молодь у юридичній науці : збірник тез доповідей міжнародної наукової конференції молодих вчених «Треті осінні юридичні читання». – Хмельницький : В-во ХУУП, 2004. – С. 161–162.

45. Кодинець А. О. Проблеми співвідношення виключних прав на засоби індивідуалізації у цивільному праві України / А. О. Кодинець // Держава і право : збірник наукових праць. Юридичні і політичні науки. Випуск 25. – К. : Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України. – 2004. – С. 307–312.

46. Кодинець А. О. Проблеми співвідношення комерційного (фірмового) найменування та комерційного позначення / А. О. Кодинець // Збірник матеріалів Всеукраїнської наукової конференції «Юридичні читання молодих вчених». 23-24

квітня 2004. – К. : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2004. – С. 357–360.

47. Кодинець А. Правовий статус комерційних (фірмових) найменувань за законодавством України / А. Кодинець // Юридична Україна. – 2005. – № 2. – С. 28–33.

48. Комерційні найменування в Україні : основні правові аспекти / Ю. Л. Бошицький, О. О. Козлова, Г. О. Андрощук. – Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України. – К. : Юридична думка, 2006. – 215 с.

49. Конституція України : прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. (зі змінами) – Х. : Фоліо, 2008. – 158 с.

50. Кочин В. Проблема визначення поняття «ділова репутація юридичної особи» / Володимир Володимирович Кочин // Юридичний вісник України. – 2009, № 21 (725). [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://obuch.com.ua/pravo/2543/index.html>.

51. Кривошеїна І. В. Правове регулювання фірмових найменувань за чинним законодавством України / І. В. Кривошеїна // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Юридичні науки. Випуск 60. – К. : Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет». – 2004. – С. 25–27.

- 52.** Кривошеїна І. В. Фірмове найменування: регулювання та правова охорона за законодавством України : автореф. дис. ... канд. юр. наук : 12.00.03 / І. В. Кривошеїна. – Київський національний університет ім. Т. Шевченка. – К., 2007. – 18 с.
- 53.** Кузнецов В. Торговая марка: вопросы права и учета / В. Кузнецов. – Х. : Фактор, 2008. – 208 с.
- 54.** Кузьменко Т. С. «Бренд» як складний правовий засіб індивідуалізації учасників цивільного обороту, товарів та послуг : автореф. дис. канд. юр. наук : 12.00.03 / Т. С. Кузьменко. – НУ «Одеська юридична академія». – Одеса, 2011. – 20 с.
- 55.** Ладыженский А. М. Теории национальности юридических лиц в международном частном праве / А. М. Ладыженский // Советский ежегодник международного права. – 1981. – М., 1982. – С. 260–274.
- 56.** Личные неимущественные права: проблемы теории и практики применения : сб. статей и иных материалов / Под ред. Р. А. Стефанчука. – К : ЮрИнком Интер, 2010. – 1036 с.
- 57.** Макода В. Право інтелектуальної власності на торговельну марку / В. Макода // Юридична Україна. – 2009, № 5. – С. 60–64.
- 58.** Максименко С. В. Міжнародно-правове регулювання права на свободу пересування і вибір місця проживання : автореф. дис. ... канд. юр. наук : 12.00.03 / С. В. Максименко.

– Інститут законодавства Верховної Ради України. – К., 2006.
– 20 с.

59. Малеина М. Н. Защита личных неимущественных прав советских граждан (Пособие для слушателей народных университетов) / М. Н. Малеина. – М. : Знание, 1991. – 128 с.

60. Малеина М. Н. Защита личных неимущественных прав советских граждан (Пособие для слушателей народных университетов) / М. Н. Малеина. – М. : Знание, 1991. – 128 с.

61. Малеина М. Н. Защита личных неимущественных прав советских граждан / М. Н. Малеина. – М. : Юридическая литература, 1991. – 180 с.

62. Малеина М. Н. Личные неимущественные права граждан : понятие, осуществление, защита / М. Н. Малеина. – М. : МЗ Пресс. – 2000. – 244 с.

63. Малеина М. Н. Личные неимущественные права граждан. Понятие, осуществление, защита / М. Н. Малеина. – Изд. 2-е, испр. и доп. – М. : МЗ-ПРЕСС, 2001. – 244 с.

64. Малиновська Т. М. Індивідуалізація суб'єктів підприємницької діяльності : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Т. М. Малиновська. – Харківський національний ун-т внутрішніх справ. – Х., 2008. – 207 с.

65. Матвеев Ю. Г. Гражданское право в вопросах и ответах : справочник / Ю. Г. Матвеев, А. С. Довгерт, В. И. Кисиль. – К. : Политиздат Украины, 1987. – 272 с.

- 66.** Меггс П. Б. Интеллектуальная собственность / П. Б. Меггс, А. П. Сергеев. – М. : Юрист, 2002. – 396 с.
- 67.** Мельник О. М. Проблеми правової охорони знаків для товарів і послуг в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / О. М. Мельник. – Національна академія внутрішніх справ України. – К., 1999. – 203 с.
- 68.** Мельниченко Ю. С. Цивільно-правова охорона права на географічне зазначення в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Ю. С. Мельниченко. – Харк. нац. ун-т внутр. справ. – Х., 2011. – 201 с.
- 69.** Минков А. М. Актуальные международно-правовые аспекты деятельности Всемирной организации интеллектуальной собственности : дисс. канд. юрид. наук : 12.00.10 / А. М. Минков. – МГИМО. – М., 2000. – 200 с.
- 70.** Минков А. Международная охрана интеллектуальной собственности / А. Минков. – СПб : ПИТЕР, 2001. – 720 с.;
- 71.** Мірошніченко О. А. Право людини на життя (теорія та практика міжнародного співробітництва) : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.11 / О. А. Мірошніченко. – Національна юридична академія України ім. Я. Мудрого. – Х., 2005. – 18 с.
- 72.** Молчанов Р. Ю. Здійснення та цивільно-правовий захист особистого немайнового права на ім'я : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02 / Р. Ю. Молчанов. – Харківський

національний університет внутрішніх справ. – Х., 2009. – 22 с.

73. Молчанов Р. Ю. Здійснення та цивільно-правовий захист особистого немайнового права на ім'я : дис. ...канд.юр.наук : 12.00.02 / Р. Ю. Молчанов. – Харківський національний університет внутрішніх справ. – Х., 2009. – 180 с.

74. Молчанов Р. Ю. Ім'я як особисте немайнове благо / Р. Ю. Молчанов // Юридична Україна. – К. : 2008, № 10 (70). – С. 58–63.

75. Молчанов Р. Ю. Особисте немайнове право на ім'я / Р. Ю. Молчанов // Проблеми цивільного права та процесу : матеріали науково-практичної конференції, 31 травня 2008 р. – Харків : ХНУВС, 2008. – С. 378–380.

76. Мухамєдова Е. Е. Цивільно-правові аспекти реалізації особистих немайнових прав фізичної особи в Україні : дис. ... канд. юр. наук : 12.00.03 / Е. Е. Мухамєдова. – Київський національний університет ім. Т. Шевченка. – К., 2010. – 205 с.

77. Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України : у 2 т. – 5-е вид., переробл. і допов. / за ред. О. В. Дзери (кер. авт. кол.), Н. С. Кузнєцової, В. В. Луця. – К. : Юрінком Інтер, 2013. – Т. I. – 832 с.

- 78.** Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України : у 2 т. / за відп. ред. О. В. Дзери, Н. С. Кузнєцової, В. В. Луця. – К. : Юрінком Інтер, 2005. – Т. 1. – 832 с.
- 79.** Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України : у 2-т. – 2-е вид., перероб. і доп. / за ред. О. В. Дзери, Н. С. Кузнєцової, В. В. Луця. – К. : Юрінком Інтер, 2006. – Т. 1. – 832 с.
- 80.** Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України : у 2-х т. / за ред. О. В. Дзери (кер. авт. кол.), Н. С. Кузнєцової, В. В. Луця. – 3-е вид., перероб. і доп. – К. : Юрінком Інтер, 2008. – Т. I. — 832 с.
- 81.** Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України : у 2-х т. / за ред. О. В. Дзери (кер. авт. кол.), Н. С. Кузнєцової, В. В. Луця. – 4-е вид., перероб. і доп. – К. : Юрінком Інтер, 2011. – Т. 1. – 805 с.
- 82.** Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України / за ред. В. М. Коссака. – К.: Істина, 2004. – 976 с.
- 83.** Нор Ж. В. Становлення особистих немайнових прав юридичних осіб публічного права в Україні (на прикладі органів внутрішніх справ) / Ж. В. Нор // Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ. – 2011, № 2 (53). – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/vkhnuvs/2011_53/53/40.pdf.

- 84.** Нор Ж. В. Чи можуть особи публічного права бути носіями власної «індивідуальності» та мати право на неї (на прикладі органів внутрішніх справ)? / Ж. В. Нор // Право і Безпека. Науковий журнал. – 2010. – № 5 (37). [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/pib/2010_5/PB-5/PB-5_63.pdf.
- 85.** Овген С. Антитезы. Терминография. Индивидуология. Этика / С. Овген. – Калуга : Издательский педагогический центр «Гриф», 2005. – 192 с.
- 86.** Паркер Л. М. Интегрированный брендинг / Джозеф Ф. Ле Пла, Линн М. Паркер // Перев. с англ. А. Романченко [под науч. ред. С. Г. Божук]. – Нева, ОЛМА-ПРЕСС Инвест, 2003. – 320 с.
- 87.** Піддубна В. Ф. Релігійні організації як суб'єкти цивільних правовідносин : дис. ... канд. юр. наук : 12.00.03 / В. Ф. Піддубна. – Національна юридична академія України ім. Я. Мудрого. – Х., 2008. – 198 с.
- 88.** Пікінер К. В. Механізм реалізації права на свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні / К. В. Пікінер // Молодь у юридичній науці : збірник тез доповідей міжнародної наукової конференції молодих вчених «Треті осінні юридичні читання». – Хмельницький : В-во ХУУП, 2004. – С. 219–221.

- 89.** Податковий кодекс України від 02.12.2010. – № 2755-VI / Відомості Верховної Ради України. – 2011, № 13–17. – Ст. 112.
- 90.** Постанова Вищого господарського суду України від 01.03.2005 року по справі № 11/245. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://reyestr.court.gov.ua>.
- 91.** Постанова Вищого господарського суду України від 20.06.2006 року по справі № 39/151. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://reyestr.court.gov.ua>.
- 92.** Постанова Вищого господарського суду України від 29.11.2006 року по справі № 30/499-21/265. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://reyestr.court.gov.ua>.
- 93.** Право Европейского Союза : учеб.пособие / отв. ред. С. Ю. Кашкин. – М. : Проспект, 2009. – 304 с.
- 94.** Право інтелектуальної власності / під ред. О. А. Подопригори, О. Д. Святоцького. – К. : Вид. дім «Ін Юре», 2002. – С. 229–237.
- 95.** Про банки і банківську діяльність : Закон України від 07.12.2000 р., № 2121-III / Відомості Верховної Ради України. – 2001, № 5–6. – Ст. 30.
- 96.** Про визнання таким, що втратив чинність, наказу Державного комітету України з питань регуляторної політики та підприємництва від 07.04.2004 № 42 : Наказ Міністерства юстиції України від 20.01.2012. – № 114/5.

- 97.** Про внесення змін до деяких законодавчих актів України : Закон України від 03.03.2005, № 2452-IV / Відомості Верховної Ради України. – 2005, № 16. – Ст. 257.
- 98.** Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Податкового кодексу України : Закон України від 02.12.2010 р. – № 2756-VI / Офіційний вісник України. – 2010. – № 92. – Ст. 3249.
- 99.** Про внесення змін до Положення про дозвільну систему : Постанова КМУ від 29.12.10 р., № 1216.
- 100.** Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців : Закон України від 15.05.2003 р. (зі змінами і доповненнями) / Відомості Верховної Ради. – 2003. – № 31–32. – Ст. 263.
- 101.** Про деякі питання практики вирішення спорів, пов'язаних із відшкодуванням моральної шкоди : Роз'яснення Вищого Арбітражного Суду України від 29.02.1996 р. – № 02-5/95.
- 102.** Про деякі питання практики вирішення спорів, пов'язаних із захистом прав інтелектуальної власності : Рекомендації Президії Вищого господарського суду України від 10.06.2004 р. – № 04-5/1107.
- 103.** Про затвердження Вимог щодо написання найменування юридичної особи або її відокремленого підрозділу : Наказ Міністерства юстиції України від 5.03.2012, № 368/5.

104. Про затвердження Змін до наказу МВС України від 22 листопада 2012 року № 1077 : Наказ Міністерства внутрішніх справ України від 21.01.2014, № 43.

105. Про затвердження опису гербової печатки державного реєстратора та описів і зразків штампів державного реєстратора : Наказ Державного комітету України з питань регуляторної політики та підприємництва від 7.04.2004. – № 42 (втратив чинність).

106. Про затвердження Порядку реєстрації місця проживання та місця перебування фізичних осіб в Україні та зразків необхідних для цього документів : Наказ Міністерства внутрішніх справ України від 22.11.2012, № 1077.

107. Про інститути спільного інвестування (пайові та корпоративні інвестиційні фонди) : Закон України від 15.03.2001, № 2299-III / Відомості Верховної Ради України. – 2001, № 21. – Ст. 103.

108. Про кредитні спілки : Закон України від 20.12.2001, № 2908-III / Відомості Верховної Ради України. – 2002, № 15. – Ст. 101.

109. Про назви, печатки, штампи, вивіски загальноосвітніх навчальних закладів : Наказ Міністерства освіти і науки України від 17.02.2004 – № 120.

110. Про недержавне пенсійне забезпечення : Закон України від 09.07.2003, № 1057-IV / Відомості Верховної Ради України, 2003, № 47–48. – Ст. 372.

111. Про охорону прав на зазначення походження товарів : Закон України від 16.06.1999, № 752-XIV. / Відомості Верховної Ради України. –1999, № 32. – Ст. 267.

112. Про охорону прав на знаки для товарів та послуг : Закон України від 15.12.1993, № 3689-XII. / Відомості Верховної Ради України. –1994, № 7. – Ст. 36.

113. Про Положення про національний заклад (установу) України : Указ Президента України від 16.06.95, № 451/95.

114. Про практику застосування господарськими судами законодавства про захист прав на об'єкти інтелектуальної власності: Лист Вищого господарського суду України від 14.12.2007 р., № 01-08/974.

115. Про практику застосування господарськими судами законодавства про захист прав на об'єкти інтелектуальної власності (за матеріалами справ, розглянутих у касаційному порядку Вищим господарським судом України : Оглядовий лист Вищого господарського суду України від 30.06.2009 р., № 01-08/411/1.

116. Про присвоєння юридичним особам та об'єктам права власності імен (псевдонімів) фізичних осіб, ювілейних та святкових дат, назв і дат історичних подій : Закон України

від 24.05.2012 № 4865-VI / Відомості Верховної Ради. – 2013, № 17. – Ст.150.

117. Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні : Закон України від 11.12.2003, № 1382-IV / Відомості Верховної Ради України. – 2004, № 15. – Ст. 232.

118. Про свободу совісті та релігійні організації : Закон України від 23.04.1991, № 987-XII / Відомості Верховної Ради УРСР. – 1991, № 25. – Ст. 283.

119. Про створення Академії митної служби України : Указ Президента від 11 червня 1996 р., № 412 / Урядовий кур'єр. – 1996. – № 107–108.

120. Про створення Української державної корпорації «Укрзакордоннафтогазбуд» : Постанова Кабінету Міністрів України від 4 березня 1997 р., № 198 / Офіційний вісник України. – 1997. – № 75.

121. Про торгово-промислові палати в Україні : Закон України від 02.12.1997. – № 671/97-ВР / Відомості Верховної Ради України. – 1998, № 13. – Ст. 52.

122. Рассомахіна О. А. Правове регулювання використання торговельних марок у господарському обороті : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.04 / О. А. Рассомахіна. – КНЕУ ім. В. Гетьмана. – К., 2008. – 253 с.

- 123.** Рибченко С. В. Деякі правові питання встановлення місця проживання фізичних осіб / С. В. Рибченко // Молодь у юридичній науці : збірник тез доповідей міжнародної наукової конференції молодих вчених «Треті осінні юридичні читання». – Хмельницький : В-во ХУУП, 2004. – С. 239–240.
- 124.** Рэнделл Д. Брендинг. Кратный курс / Д. Рэнделл. – М. : ОЛМА-ПРЕСС Инвест, 2003. – 212 с.
- 125.** Селюков М. А. Индивидуализация юридических лиц : автореф. дисс. ... канд. юр. наук : 12.00.03 / М. А. Селюков. – Белгородский государственный университет. – Белгород, 2006. – 18 с.
- 126.** Селюков М. А. Индивидуализация юридических лиц : дисс. ... канд. юр. наук : 12.00.03 / М. А. Селюков. – Белгородский государственный университет. – Б., 2006. – 182 с.
- 127.** Семилетов С. И. Информация как особый нематериальный объект права / С. И. Семилетов // Государство и право. – 2000. – № 5. – С. 67–74.
- 128.** Сергеев А. П. Право интеллектуальной собственности в РФ / А. П. Сергеев. – М. : Проспект, 2004. – 752 с.;
- 129.** Сергеев А. П. Право интеллектуальной собственности в РФ / А. П. Сергеев. – М. : «Теис». – 1996. – 704 с.

- 130.** Сліпченко С. О. Деякі аспекти методології дослідження особистих немайнових прав / С. О. Сліпченко // Право та управління. – 2012, № 1. – С. 487–499.
- 131.** Сліпченко С. О. Невідчужуваність та невіддільність особистих немайнових прав / С. О. Сліпченко // Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України. – Івано-Франківськ, 2012. – Випуск 29. – С. 126–136.
- 132.** Сліпченко С. О. Особисті немайнові правовідносини щодо обороздатних об'єктів : монографія / С. О. Сліпченко. – Х. : Діса плюс, 2013. – 552 с.
- 133.** Суханов Е. А. Лекции о праве собственности / Е. А. Суханов. – М. : Юридическая литература. – 1991. – 240 с.
- 134.** Ухвала Господарського суду Донецької області від 6.09.2007 р. по справі № 2-4286/06 – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://reyestr.court.gov.ua>.
- 135.** Федюк Л. В. Засоби індивідуалізації юридичної особи / Л. В. Федюк // Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України. – 2013, № 5. – С. 67–72.
- 136.** Федюк Л. В. Новые средства индивидуализации юридических лиц / Л. В. Федюк // Право и жизнь. – М., 2013, № 186 (12). – С. 118–125.
- 137.** Федюк Л. В. Особисте немайнове право на індивідуальність юридичної особи / Л. В. Федюк // Роль

права у забезпеченні законності та правопорядку: матеріали міжнародної науково-практичної конференції. – Запоріжжя : Запорізька міська громадська організація «Істина», 2013 р. – С. 40–43.

138. Федюк Л. В. Особисті немайнові права юридичних осіб : автореф. дис. ... докт. юрид. наук : 12.00.03 / Л. В. Федюк. – Київський університет імені Тараса Шевченка. – К., 2015. – 40 с.

139. Федюк Л. В. Особисті немайнові права юридичних осіб : дис. ... докт. юрид. наук : 12.00.03 / Л. В. Федюк. – Київський університет імені Тараса Шевченка. – К., 2014. – 490 с.

140. Федюк Л. В. Особисті немайнові права юридичних осіб : монографія / Лілія Василівна Федюк. – Івано-Франківськ : Прикарпатський національний університет ім. Василя Стефаника, 2013. – 500 с.

141. Федюк Л. В. Поняття найменування юридичної особи / Л. В. Федюк // Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України : збірник наукових статей. Випуск 29. – Івано-Франківськ : ПНУ ім. В. Стефаника, 2012. – С. 161–169.

142. Федюк Л. В. Право на найменування юридичної особи / Л. В. Федюк // Вісник Господарського судочинства. – 2013, № 1. – С. 87–91.

- 143.** Федюк Л. В. Право юридичної особи на місцезнаходження. // Вісник Господарського судочинства / Л. В. Федюк. – 2013, № 4. – С. 131–134.
- 144.** Федюк Л.В. Відмежування найменування юридичної особи від суміжних термінів / Л. В. Федюк // Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України : збірник наукових статей. Випуск 30. – Івано-Франківськ : ПНУ ім. В. Стефаника, 2012. – С.149–155.
- 145.** Філософський словник. – К. : Наук. думка, 1996. – 382 с.
- 146.** Хатова Ж. М. Осмотр принадлежащих юридическому лицу или индивидуальному предпринимателю помещений, территорий и находящихся там вещей и документов : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.14 / Ж. М. Хатова. – Моск. университет Министерства внутренних дел РФ. – М., 2011. – 25 с.
- 147.** Хатова Ж. М. Осмотр принадлежащих юридическому лицу или индивидуальному предпринимателю помещений, территорий и находящихся там вещей и документов : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.14 / Ж. М. Хатова. – Моск. университет Министерства внутренних дел РФ. – М., 2011. – 250 с.
- 148.** Христенко Н. Право на недоторканність житла у різних конституціях світу / Надія Христенко // Юридична Україна. – Київ: Юрінком Інтер. –2009, № 4 (76). – С. 30–33.

- 149.** Цивільне право України : підручник : у 2-х кн. / О. В. Дзера (керівник авт.кол.), Д. В. Боброва, А. С. Довгерт та ін. [за ред. О. В. Дзери, Н. С. Кузнецової]. – К. : Юрінком Інтер, 2002. – Кн. 1. – 720 с.
- 150.** Цивільне право України : підручник. / Є. О. Харитонов, О. І. Харитонova, О. В. Старцев. – 3-тє вид., перероб. і доп. – К. : Істина, 2011. – 808 с.
- 151.** Цивільне право України. Академічний курс: підручник у 2 т. / за заг. ред. Я. М. Шевченко. – К. : Концерн «Видавничий Дім «Ін Юре», 2003. – Т. 1. – 520 с.
- 152.** Цивільний кодекс України : Кодекс від 16.01.2003, № 435-IV. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/435-15>.
- 153.** Цивільний кодекс України : науково-практичний коментар / за ред. розробників проекту Цивільного кодексу України. – К. : Істина. – 2004. – 928 с.
- 154.** Чорнооченко С. І. Особисті немайнові права, які забезпечують соціальне існування фізичних осіб в Україні : дис. ...канд. юр. наук : 12.00.03. / С. І. Чорнооченко. – Університет внутрішніх справ МВС України. – Харків, 2000. – 232 с.
- 155.** Эльбрюнн Бенуа. Логотип / пер. с франц. Н. М. Баженова. – М. : Нева : ОЛМА-ПРЕСС, 2003. – 128 с.

- 156.** Bennett P. D. American Marketing Association Dictionary / Peter D. Bennett. – Lincolnwood, III, USA : NTC Business Books, 1995 – 316 p.
- 157.** Erikson E. Adolescence et crise : La quête de l'identité / E. Erikson. – Flammarion. – Paris, 1993. – 348 p.
- 158.** Foucault M. Dits et Écrits / M. Foucault. – vol. 1 : 1954 – 1975, Paris, Gallimard, coll. «Quarto», 2001. – 1708 p.
- 159.** Green D. Understanding a corporate symbol / D. Green, V. Loveluck // Applied Cognitive Psychology, Vol 8 (1), Feb 1994, p. 37–47.
- 160.** Olins W. Corporate Identity : Making Business Strategy through Design / W. Olins. – Harvard Business School Press, October, 1990. – 224 p.
- 161.** Schechter A. H. Chairman and CEO. The Schechter Group. Measuring the Value of Corporate and Brand Logos / A. H. Schechter // Design Management Journal. Winter, 1993, Vol. 4, No. 1, p. 33.

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	3
РОЗДІЛ 1. ПРАВО НА ІНДИВІДУАЛЬНІСТЬ	5
Глава 1. Поняття індивідуальності.....	5
Глава 2. Особливості індивідуальності юридичної особи.....	12
Глава 3. Засоби індивідуалізації юридичної особи.....	18
§ 1. Загальні засоби індивідуалізації.....	19
§ 2. Спеціальні способи індивідуалізації.....	28
2.1. Логотип.....	28
2.2. Бренд.....	37
2.3. Домен.....	45
Глава 4. Немайнове право на індивідуальність.....	54
РОЗДІЛ 2. ПРАВО НА НАЙМЕНУВАННЯ	63
Глава 5. Відмежування найменування від суміжних понять.....	64
Глава 6. Поняття найменування юридичної особи.....	75
Глава 7. Немайнове право на найменування та його зміст.....	91
Глава 8. Захист права на найменування.....	104
РОЗДІЛ 3. ПРАВО НА МІСЦЕЗНАХОДЖЕННЯ	119
Глава 9. Поняття місцезнаходження юридичної особи.....	120
Глава 10. Немайнове право на місцезнаходження.....	129
ПІСЛЯМОВА	156
БІБЛІОГРАФІЯ	165

Наукове видання

ОРЕЛ Лілія Василівна

**ІНДИВІДУАЛІЗАЦІЙНІ ПРАВА
ЮРИДИЧНИХ ОСІБ**

МОНОГРАФІЯ

В авторській редакції

Підписано до друку 25.08.2017 р.
Формат 60x84/16. Друк офсетний.
Гарнітура TimesNewRoman. Умов. друк. арк.: 11.2
Наклад прим.: 300. Замовлення № 2208/18

Видавець: ТОВ «НВП «Інтерсервіс»,
м. Київ, вул. Бориспільська, 9,
Свідоцтво: серія ДК № 3534 від 24.07.2009 р.

Виготовлювач: СПД Андрієвська Л.В.
м. Київ, вул. Бориспільська, 9,
Свідоцтво: серія В03 № 919546 від 19.09.2004 р.